БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР! 1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

№ 260—261 (5050—5051) 1961 ч. октябрь 31 | Өртээ 4 көп.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXII съездизиниң дугайында
ИНФОРМАСТЫГ ДЫҢНАДЫГ

Октябрь 28-те Кремльдиң Съездилер Ордузунга Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының ээлчеглиг XXII съездизи бодунуң ажылын үргүлчүлээн.

Эртенги хуралга СЭКП ТК-ның секретары эш Ф. Р. КОЗЛОВ СЭКП-ниң Уставынга өскерилгелер дугайында илеткелди кылган.

Даштыкы чурттарның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының төлээлекчилери: Швецияның Коммунистиг партиязының даргазы эш ХИЛЬДИНГ ХАГБЕРГ, Бразилияның Коммунистиг партиязының Национал удурулгазының кежигүнү эш ЖИРАЛДУ РОДРИГЕС ДОС САНТОС, Суданның Коммунистиг партиязының ТК-зының Политбюрозунуң кежигүнү эш ИБРАГИМ МУСТАФА, Коста-Риканың Улусчу авангард партиязының Национал Комитединиң секретары эш ОСКАР ВАРГАС, Перуну Коммунистиг партиязының ТК-ның секретары эш ХОРХЕ ДЕЛЬ ПРАДО олар съездиге байыр чедирген болгаш оларны делегаттар база аалчылар изии-биле уткаан.

Ооң дараазында, съезд СЭКП-ниң Уставынга өскерилгелер дугайында илеткелди чугаалажып көөрүн эгелээн. Эртенги хуралга Украинаның Коммунистиг партиязының ТК-зының ийиги секретары эш И. П. КАЗАНЕЦ, СЭКП Москва хоорkомунуң ийиги секретары эш Н. Г. ЕГОРЫЧЕВ санал берген.

Кежээки хуралга съезд СЭКП-ниң Уставынга өскерилгелер дугайында илеткелди чугаалажып көөрүн үргүлчүлээн. Хуралга санал берген эштер болза: В. С. ТОЛСТИКОВ.—СЭКП Ленинград обкомунуң ийиги секретары, Ф. И. ГОЛИКОВ—Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң Кол политиктиг эргелелиниң начальниги, С. К. ТОКА—СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары, О. П. КОЛЧИНА—СЭКП Москва обкомунуң ийиги секретары, В. Е. ЧЕРНЫШЕВ—СЭКП Приморье крайкомунуң бирги секретары, А. В. БАСОВ—СЭКП Ростов обкомунуң бирги секретары.

Даштыкы чурттарның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының төлээлекчилери: Реюньонуң Коммунистиг партиязының бирги секретары эш ПОЛЬ ВЕРЖЕС, Исландияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының ТК-зының Политбюрозунуң кежигүнү эш ГУДМУНДУР ВИГФУССОН, Сальвадорнуң Коммунистиг партиязының ТК-зының секретары эш ХОСЕ САНЧЕС ВЕРДЕ, Доминиканның Улусчу-социалистиг партиязының ТК-зының секретары эш ХУАН ДУКОУДРАЙ, Панаманың Улусчу партиязының ТК-зының секретары эш РУБЕН КАСТЕЛЬЯНОС олар съездиге байыр чедирген болгаш делегаттар база аалчылар оларны изии-биле уткаан.

Партияның XXII съездизинге 1961 чылдың октябрь 27-де
Н. С. ХРУЩЕВТУҢ ТӨҢНЕЛ ЧУГААЗЫ

Эштер делегаттар!

Партияның Төп Комитединиң отчёдун болгаш Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Программазының дугайында илеткелди чугаалажып көөрү доозулган. Ол чугаалажылышкын политиктиг бедик деңнелге эрткен. Бо индирден съездиниң дыка хөй делегаттары бедик политиктиг деңнелге санал берип, чүве чугаалаадылар. Ол чугааларның дугайында чүнү чугаалап болурул? Оларның кайызын-даа партия мурнунга рапорт, отчёт деп адап болур дээр болзумза, мээн-биле чөпшээрежир боор силер деп бодап-дыр мен. Бо индирже үнген кижи бүрүзү-ле эң-не кол, эң-не эргежок чугула чүүлдерниң дугайын, кылдынган чүүлдер чүл база ам чүнү кылыр апаарын чугаалап турганнар. Ол чугаалар коммунизмниң тиилелгезинге чайгылыш чок бүзүрел-биле сиңникен. **(Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).**

Төп Комитеттиң политиктиг шугумун болгаш практиктиг ажыл-чорудулгаларын-даа, бистиң партиявыстың Программазының — коммунизм тургузарының Программазының төлевилелин-даа санал берип, чүве чугаалааннар шуптузу чаңгыс үн-биле чүүлдүгзүнүп көргеннер. XXII съезд болза бистиң ленинчи партиявыстың чаңгыс эвиниң, бүгү совет улустуң ону долгандыр каттыжыышкынының эң чайынналчак көргүзүү болуп турар. **(Адыш часкаашкыны).**

XX съездиниң ажылдап кылганы шугумунга бистиң партиявыстың чайгылыш чок шынчызын XXII съезд бодунуң ажылының бүгү утка-шынары-биле бадыткаан. **(Адыш часкаашкыны).** XX съезд болза ийи чаңгыс кижиге чүдүүр чоруктуң үезиниң бүгү каттышкак уржуктарын ап октааш, бистиң партиявыстың төөгүзүнге чаа арынны ажыткан, бистиң чуртувустуң, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң шуптузунга чаагай салдарын чедирген дээрзи ам улам-на көскү апарган. **(Адыш часкаашкыны).**

Партияның Программазы — коммунистиг ниитилелди тургузарының Программазы бистиң съездивистиң кичээнгейиниң төвүнде туруп турар. Бо индирден чүве чугаалаан съездиниң делегаттары шуптузу Төп Комитеттиң киирип келгени Программаның төлевилелин чүүлдүгзүнүп көрбүшаан, ону амыдыралга боттандырарының боттуг практиктиг оруктарын ажыл-херекчи ёзу-биле чугаалажып көргеннер. Олар чаа Программаның амыдыралга чедишкинниг боттанырынга, партияның үшкү Программазы база-ла бирги болгаш ийиги программалары ышкаш ынчаар күүсеттинген турзун дээш бүгү күштерин бээринге совет кижилерниң быжыы-биле бүзүреп турарын илереткеннер. **(Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).**

Бистиң Программавыстың күжү болгаш амыдыралчызы совет кижилерниң эрес-маадырлыг күш-ажылында. Валентина Гаганова, Александр Кольчик, Мария Рожнева, Василий Кавун, Василий Смирнов, Александр Гиталов болгаш оон-даа өске хөй-хөй ындыг кайгамчыктыг чаартыкчыларның чугааларын дыңнааш, кижи өөрүп болгаш дыкала чоргаарланып олурар-дыр. Төрээн чуртунуң мурнунга, улузунуң мурнунга бодунуң хүлээлгезин күүседир дээш мурнакчы кижилер күш-ажылга кайы хире инициативазын кылып, чогаадыкчы, мергежилдиг болгаш кызымаккай чоруктарын кылып турар турлар. Миллион-миллион ындыг чаартыкчылар дээрге-ле бистиң совет ниитилеливистиң өзек мөзү-шынары болгаш чоргаарланыышкыны чогумна ол-дур. **(Адыш часкаашкыны).**

Завод бүрүзүнге, фабрика болгаш тудуг бүрүзүнге, колхоз болгаш совхоз бүрүзүнге бүгү ажыл-ишчилерниң күженишкиннери бүдүрүлге планнарын долдур болгаш ажыр күүседиринче угланган турары амгы үеде эң-не чугула болуп турар. Бүдүрүкчүлүг чорук бедээн тудумна, шынар улам бедээн тудум үнелиг чүүлдер улам-на хөй тургустунар; үнелиг чүүлдер хөй болган тудум-на улуг эчис сорулга—коммунистиг ниитилелди тургузарынче совет улустуң базымы улам-на дүргедээр **(Адыш часкаашкыны).**

Бүгү республикаларның, чурттуң дыка хөй крайларының болгаш областарының төлээлекчилери — партияның болгаш советтиң ажылдакчылары, чеченчидип чугаалап турары ышкаш — бистиң кайгамчыктыг мурнакчыларывыс — үлетпүрнүң болгаш кадаа ажыл-агыйның мурнакчылары съездиге санал бергеннер; эртемденнер, культураның болгаш уран чүүлдүң ажылдакчылары, бистиң алдарлыг Чепсектиг Күштеривистиң төлээлекчилери саналын бергеннер.

Коммунистиг тургузуушкуннуң үндезин айтырыгларының талазы-биле делегаттар саналдап турганнар. Коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарының аргаларының болгаш оруктарының дугайында; үлетпүрнүң ажылының болгаш кадаа ажыл-агыйның улам ыңай хөгжүдериниң кол-кол айтырыгларының дугайында; эртемниң, культураның, эртем-билигниң, уран чүүлдүң, литератураның бистиң чуртка улам бедидир көдүрериниң перспективаларының дугайында; коммунистиг ниитилелдиң чаа кижизин хевирлеп тургузарының сорулгаларының дугайында олар чугаалап турганнар—бо бүгү айтырыгларны съездиге хандыр болгаш бүгү талазы-биле чугаалажып көрген. Коммунизмни тургузары болза партияның практиктиг сорулгазы, бүгү совет улустуң херээ апарган деп чүвени ам бо XXII съездиге бистер улам тодазы-биле көрүп тур бис.

Бедик принципиалдыг, ажыл-херекчи болгаш четпестерге эптешпес чоруктарны делегаттарның саналдары тодарадып көргүзүп турар. Совет ниитилелдиң бүдүрүкчү күштериниң бүгү хемчеглер-биле сайзырадырының эргежок чугулазынче, бүдүрүлгени планнаарының болгаш организастаарының экижидеринче, ажыл-агыйны удуртурунуң аргаларынче, үлетпүрде болгаш кадаа ажыл-агыйда курлавырларны шын ажыглаарынче кичээнгейни эштер шыны-биле угландырып турганнар. Күш-ажылды эң эвээшти үндүрүп тургаш, эң хөй экономиктиг ажыктыг чүүлдерни алырынче угланган утка-шынарлыг саналдарны олар киирип турганнар.

Улус ажыл-агыйын эргелеп баштаарын улам экижидериниң чугула айтырыгларын ТК-ның отчёдун болгаш Программа төлевилелин чугаалажып көрүп турганының үезинде салгылаан. Сөөлгү чылдарда Төп комитеттиң болгаш Чазактың бо талазы-биле чорудкан хемчеглериниң партия чаңгыс эп-сеткил-биле чүүлдүг деп көрүп турарын съезд көргүскен. Эң ылаңгыя экономиктиг районнарны тургусканы болгаш улгаттыр каттыштырган экономиктиг районнарга улус ажыл-агый чөвүлелдериниң ажылдарын таарыштырарының болгаш планнаарының талазы-биле чөвүлелдерни организастааны бүгү-ниитиниң деткимчезин алган.

Партияның Төп Комитединиң болгаш чазактың кадаа ажыл-агый талазы-биле сөөлгү чылдарда чорудкан хемчеглерин съездиниң делегаттары чаңгыс эп-сеткилдиг чүүлдүг деп көрген.

Бистер маңаа чайынналчак болгаш утка-шынарлыг эвээш эвес чугааларны дыңнадывыс. Экономиканы, эртемни болгаш культураны хөгжүдериниң, совет кижилерниң күш-ажылының болгаш амыдыралының аңгы-аңгы айтырыгларының талазы-биле съездиге кирген айтырыгларны бүгү талазы-биле деткиир ужурлуг. Чугаалажып көрүүшкүннүң чоруп турарының үезинде киирттинген бүгү үнелиг саналдарны санаары безин берге-дир.

Чижээлээрге, экономиктиг районнарга болгаш эвилелдешкен республикаларга эртемниң каттышкан албан черлерин организастаарынче эгелеп кирери эргежок чугула деп эш Келдыш шыны-биле демдеглээн.

Эш Рожнева херээженнерниң дүнеки ээлчеглерде ажылдаарын соксадыр дугайында айтырыгны тургускан. Бо улуг айтырыг. Ону долузу-биле үзе шиитпирлээринге үе-шаг болгаш эргежок чугула байдалдар негеттинерин силер боттарыңар билир болгай силер. Төп Комитет болгаш Чазак чери бо айтырыгны чугаалажып көргеш, ук айтырыгны шиитпирлээринге болдунар-ла чүүлдерни шуптузун кылыр. **(Адыш часкаашкыны).**

Кадаа ажыл-агый ажылдарын комплекстиг механизастаарының дуржулгазын херек кырынга калбаа-биле нептередириниң эргежок чугулазын эш Гиталов шын демдеглээн.

Съездиге чугаалажып көрүүшкүнүң чоруп турганының үезинде оон-даа өске чугула саналдарны киирилээн. Ол саналдарны боттандырары бистиң мурнувуста туруп турар сорулгаларны чедишкинниг шиитпирлээринге идиглиг болуру чигзиниг чок. Төп Комитет, Министрлер Чөвүлели, чер-черниң партия болгаш совет органнары бо саналдарны кичээнгейлиг-биле өөренип көргеш, эргежок чугула хемчеглерни алыры чугула.

Эштер! Делегейниң барык бүгү-ле коммунистиг болгаш ажылчын партияларының төлээлери бистиң съездивисте олуржуп турар-дыр. Бистиң хүндүлүг аалчыларывыстың бо индирден чугаалары, а ол ышкаш акы-дуңмалышкы партиялардан съездиниң алган байырлыг чагааларыдаа делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң улуг чаңгыс эвин көргүзүп, бистиң партиявыстың ленинчи политиказын бүгү марксистчи-ленинчи партияларның шуптузу чүүлдүгзүнүп, деткип турарын база катап бадыткаан. **(Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).**

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының ажыл-чорудулгаларын болгаш делегейниң коммунистиг база ажылчын шимчээшкининге ооң ролюн бедик-биле үнелеп көргени дээш, бүзүрели дээш база бистиң чаа Программавысты амыдыралга боттандырарынга чедишкиннерни күзээни дээш делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын партияларын ханызы-биле чүректиң ханызындан хүндүлеп турарывысты съездиниң мурнундан, бистиң бүгү партиявыстың болгаш совет улустуң мурнундан илередирин чөпшээреп көрүңер. **(Диңмиттиг адыш часкаашкыны).**

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы моон соңгаар-даа марксизм-ленинизмниң улуг тугун бедик тудар, бүгү улустарның Тайбының, Күш-ажылының, Хосталгазының, Дең эргелериниң, Акы-дуңмалышкы чоруунуң болгаш Аас-кежиниң тергиидээн турары коммунизмни улам улуг күш-биле тургузар дээрзин бистиң эргим даштыкы эштеривиске болгаш акы-дуңмаларывыс силерге бүзүредирин чөпшээреп көрүңер. **(Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).**

Акы-дуңмалышкы партиялар 1957 чылдың Декларациязынга болгаш 1960 чылдың Медегелелинге чаңгыс эп-сеткилдиг үндезинге турарын социалистиг лагерьниң чурттарының коммунистиг болгаш ажылчын партияларның удуртукчуларының бистиң съездивиске чугаалары көргүскен. Бодунуң хүрээлеңнериниң сырый каттыжыышкынын, социалистиг делегейниң күштериниң өскенин болгаш сырый каттыжыышкынының социалистиг лагерь база катап көргүскен. **(Адыш часкаашкыны).**

Делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң, а ол ышкаш национал-хосталгалыг шимчээшкинниң күчүлүг көдүрлүүшкүнүң, биске Маркстың, Энгельстиң, Ленинниң чагып кааны пролетар интернационализмниң принциптеринге бүгү чурттарның коммунистериниң шынчызын марксистчи-ленинчи сезен партияларның төлээлериниң XXII съездиде олуржуп турары болгаш маңаа оларның чугаалары көргүскен. **(Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).** Улустуң аас-кежии дээш, тайбың болгаш социал депшилге дээш, коммунизм дээш демиселчилерниң чер бөмбүрзээниң бүгү булуңнарында күштелип болгаш каңналып турарынга бистер шуптувус өөрүп турар бис. **(Адыш часкаашкыны).**

Африканың хамаарышпас күрүнелериниң — Гвинеяның, Гана Республиканың, Мали Республиканың демократтыг национал партияларының төлээлекчилеринге съездиниң мурнундан изии-биле өөрүп четтирерин чөпшээреп көрүңер, эштер. Бо партиялар коммунистиг эвес, ынчалза-даа олар бистиң чалаашкыннарывысты хүлээп алгаш, XXII съездиже боттарының төлээлерин чоруткаңынга өөрүп турар бис. Ол партияларның төлээлекчилери бистиң съездивисте олуржуп, коммунистер чүнү кылып турарын, боттарының мурнунга кандыг сорулгаларны салып турарын олар көрүп болгаш дыңнап-даа турарлар.

Олар боттарының төрээн чурттарынга ээп чана бергеш, бистиң съездивистен, совет улустан эң эки чүүлдерни күзеп турарын боттарының партияларынга болгаш улустарынга дамчыдарын ол төлээлерден бистер дилеп тур бис. **(Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).** Тускайлаң экономиктиг болгаш политиктиг хөгжүлдениң оруунче кирген болгаш эгелеп кирип-даа турар Африканың хамаарылга чок күрүнелеринге бүгү совет кижилер улуг чедиишкиннерлиг болгаш амыр-менди болурун күзеп турар. **(Адыш часкаашкыны).**

Эштер! Делегаттар съездиге боттарының чугааларынга Совет чазактың даштыкы политиказын чүүлдүг деп санааннар. Төп Комитеттиң отчёдунда болгаш бистиң партиявыстың Программазының дугайында илеткелде көдүртүнген айтырыгларны чугаалажып көөрү бо залдың иштинден дашкаар база чоруп турар. Ооң-биле кады, бо чугаалажып көрүүшкүнге чүгле бистиң өңнүктеривис эвес, харын-даа дайзыннар база-ла киржип турар. Олар база-ла бистиң партиявыстың иштики болгаш даштыкы политиказының дугайында боттарының канчаар көрүп турарын илередип, ону боттарының аңгы туружунуң талазы-биле үнелеп көрүп турарлар.

Совет Эвилелиниң, бүгү социалистиг чурттарның чедиишкиннери — улуг хандыдыкчы күш. Эң-не шынныг ниитилел тургузуунуң тиилээринге кыска төөгүлүг хуусаа дургузунда оларны чедирер чазыг чок орукту өске улустарга ол чедиишкиннер хүннүң хаялап үнүп келири ышкаш кылдыр чырыдып берип турар.

Империалистер ону билгеш, бистерниң бурунгаар дүрген шимчээшкинивисти соксадырын күзеп турарлар. Американың Каттышкан Штаттарының, Англияның, Францияның, Барыын Германияның болгаш империалистиг өске-даа чурттарның чагырыкчы бөлүктериниң чорудуп турар политиказының агрессчи характери харын ооң-биле тайылбырлаттынар. Оларның политиказын тайбының болгаш кижилерниң ыржым, шөлээн чоруунуң эрге-ажыктары эвес, а монополистерниң байырыының эрге-ажыктары, империалистерниң тергиидээшкинин камгалаарының эрге-ажыктары тодарадып турар. Ону чедип алыр дээш олар улустар арызының харылзааларынга дүшкүүрлүг чорукту күштелдирерин че чүткүп, улустар арызының өйү келген айтырыгларын тайбың ёзу-биле шиитпирлээринге шаптыктап турарлар.

Делегейниң ийиги дайынының Европада артыышкыннарын узуткаарының дугайында айтырыгны чижеглеп алыылынар. Ону шиитпирлээрин моон соңгаар узамдыктырар чорук тайбың херээнге шыңгыы уржуктары-биле кыжанып турар.

Герман тайбың керээзин чарарын болгаш аңаа үндезилээш, Барыын Берлинде байдалды чогумчударын, ында турар эжелел корум-чурумун чок кылырын Совет Эвилели шагдала саналдап турар. Тайбың кожа хелбээ догуннаашкынга таарымчалыг байдалды Европаның төвүнге тургузарын Совет Эвилели күзеп турар.

Бо сорулгадан артык чөптүг чүү туруп болурул? Бистер кандыг-бир чуртка кыжанып азы Барыын чүктен кандыг-бир чүүлдү хунаап алырын күзеп турар бис бе? Чок. Тайбың керээзинге ат салыры-биле Европаның күрүнелериниң арызынга харылзаалар чогумчуур, улустар боттарының арызынга кожа харылзааларын дээре хөгжүдүп шыдаар апаар.

Ынчалза-даа бистерниң тайбынга ынакшылдыг саналдарывыска харыы кылдыр барыын чүк күрүнелери боочепсек сегирип алыр деп ажыы биле кыжанып турарлар.

Көрүңердаан, ам кээп Барыын чүк күрүнелери: Совет Эвилели Герман Демократтыг Республика-биле тайбың керээзин чарып болур, ынчалза-даа эвилелчилерниң — гитлерлиг Германияны чылча шапкан тиилекчилерниң хүлээлгелеринден ойталаар эргези чок деп чымчады аарак «тайылбырлап» турарлар-дыр.

Кандыг хүлээлгелерниң дугайында чугаа болуп турары ол? Совет чазактың күженишкининиң угланганы болгаш делегейниң ийиги дайынының соонда эвилелчилерниң боттандырар деп хүлээнген чүүлдери болур герман милитаризмни болгаш реваншизмни дазылындан узуткаар дээн хүлээлгелерниң дугайында боор чадавас? Чок, чугаа болза барыын чүк күрүнелериниң бистиң-биле кады Ялтага болгаш Потсдамга боттарынга алганы, оларның НАТО-нуң дайынзырак планнарынга шагда-ла чиш кылдыр каап берипкени ол хүлээлгелериниң дугайында болбайн турар. Олар дайын-биле кыжанмышаан, АКШ-тың, Англияның болгаш Францияның Барыын Берлинде эжелел эргелерин мөңгези-биле камгалаарынче бисти албадаарын күзеп турар-дыр.

Дайынның доозулганының соонда 16 ажыг чылдар эрткенде, ам ол эргелер чүге херегил? деп айтырттынып келир-дир. Ол эргелер болза Барыын Берлинге «хосталганы хандырарынга» оларга херек ышкаш кылдыр бо херекти барыын чүк күрүнелери ынчаар көргүзүп турар. Ынчалза-даа Совет Эвилели-даа, Герман Демократтыг Республика-даа болгаш социалистиг өске-даа чурттар — кым-даа Барыын Берлинниң хостуг чоруунче халдавайн турар.

Барыын чүк күрүнелери «хосталга» дугайында чугаалап турар. Ынчалза-даа ону Барыын Берлинни эжелеп чагырары деп билип турар. Олар аңаа боттарының чепсектиг күштерин тургузарын, разведка төптерин тударын, тодаргайлаарга Герман Демократтыг Республикага удур, Совет Эвилелинге удур, бүгү социалистиг чурттарга удур Барыын Берлинни мурнундагызы хевээр ышкаш хоралыг, үрегдекчи үүлгедиглер кылырынга ажыглаарын күзеп турарлар. Оларның ёзулуг эчис соруу шак ында-дыр, ынчангаш чогум-на ол дээш ээлеп чагырарының эргижирээн эргелериниң олар халбактанып турарлар. Ол хамаан чок, бо талазы-биле бистерниң оларга деткиимче кылырывысты күзеп турар дивес силер бе?

Бистерге болгаш бистерниң эвилелчилеривиске удур хоралыг үүлгедиишкиннерни кылыры-биле оларның шериг чүъктерин, шпионнарын, диверсантыларын Барыын Берлинче соксаал чокка сөөртүп киирерине орук таарыштырыкчылары ышкаш бистерниң хандырарывысты олар күзеп турарлар-дыр.

Ол дээргилер бисти кымнар деп көрүп турарлары? Кандыг-даа чүүлдерни кара-туразында кылырын оларга чөпшээрээн болгаш бистерни боттарывыстың амыдыралчы эрге-ажыктарывыска удур, бүгү-ниитиниң тайбыңының болгаш айыыл чок чоруунуң эрге-ажыктарынга удур үүлгедиг кылырынче албадап шыдаар бис деп шынап-ла ынчаар бүзүрепкеннери ол бе?

Совет Эвилели-биле, бүгү социалистиг лагерь-биле бөгүн күштүң туружу-биле эвес, чүгле угаан-медерелдиг ёзу-биле чугаалажып болурунуң бөдүүн боттуг чүүлүн олар билип көөрүнүң өйү шагда-ла келген. **(Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).** Угаан-медерелдиг болгаш чөптүг чорук оларның эвес, а бистиң талавыста.

Герман тайбың керээзинге ат салганынга болгаш Барыын Берлинде ээлеп чагырарының корум-чурумун соксатканынга харыы кылдыр бисче халдаарының кандыг-даа юридиктиг болгаш моральдыг эргези барыын талакы күрүнелерде бар ышкаш деп чүүл-биле чүвени шыны-биле бодап билир кандыг-даа кижи билип шыдавас болгаш аңаа чөпшээрешпес-даа. Герман тайбың керээзин чарганынга харыы кылдыр дайынны кыпсып үнүүрериңге диттиигипкеннерге миллион-миллион американнар, англичаннар, француузтар, бүгү улустар шиитпирлии-биле барганыр! **(Адыш часкаашкыны).**

Герман айтырыының талазы-биле Барыын чүк күрүнелериниң политиказын тайбының эрге-ажыктары эвес, а хамыктың мурнунда Барыын Германияның милитаристиг болгаш реваншистиг күштериниң эрге-ажыктары тодарадып турар. Ындыг политиканы тодарадып турар кол-ла аза-четкер канцлер Аденауэр болуп турар.

Совет күрүнези, бистиң тайбыңга ынакшылдыг даштыкы политикавысты боттарының көөр хөөн чоктарын милитарисчи агрессчи бөлүктер чажырбайн турарлар. Ынчаарга ол чорук бисти бичии-даа элдепсиндирбейн турар. Бистиң ниитилел тургузуувус кажан-бир шагда барып империалистерниң сагыш-сеткилинге тааржы бээр деп корлаан херээ-даа чок. Олар социализмни канчаар-даа сеткип турарлар болза, боттарының капиталистиг корум-чурумун социалистиг чурттарга кажан-бир шагда албадаар идегелинден адырлып алзыннар. **(Адыш часкаашкыны).** Бистер бөгүн оларга база катап мынча деп чугаалап каап болур бис: медерелиңерни оксунмайн көрүңер, дээргилер, бистиң тургузуувустуң күжүн болгаш быжыын шенеп көөрүн оралдашпайн-на көргерем. **(Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).** Моон мурнунда дайзыннар ындыг оралдажыышкыннарны чаңгыс эвес удаа кылып турганы билдингир, ынчалза-даа ол оралдажыышкыннарның канчаар дооступ турганын бүгүдээ билир болгай. **(Адыш часкаашкыны).**

Бир эвес герман айтырыын шиитпирлээринге белениң барыын чүк чурттары илередир болза, хуусаалар дугайында айтырыг ынчан ындыг улуг ужур-дузалыг болбас деп Совет чазактың санап турары Төп Комитеттиң отчёдунда демдеглеттинген болгай. Ынчаарда бистер керээге декабрь 31-ге чедир ат салырын ыйытпас бис. Бистер чүдүүлге чок улус болгай бис, ынчангаш 31-ниң болгаш 13-түң-даа хүннери аас-кежиктиг болуп болур деп санаар бис. **(Залда шимээргээшкин. Адыш часкаашкыны).** Кол-ла чүве болза ол-бо хүннерде эвес, а айтырыгны ажыл-херекчи болгаш ак-сеткилдии-биле шиитпирлээринде болгай. Чер кырынга тайбыңны камгалаары дээш, бүгү чурттарның эрге-ажыктары, бүгү кижи төрелгетенниң эрге-ажыктары дээш, делегейниң ийиги дайынының артынчыларын чок кылырын барыын чүк күрүнелериниң тооп көөрүн күзеп турар бис. **(Адыш часкаашкыны).**

Бистер барыын чүк чурттарының төлээлекчилери-биле ужуражыышкынга үре-түңнелдиг чугааларны белеткээр төлээде оларның-биле саналдап солчурунга белен бис. Ынчалза-даа сонуургалдыг бүгү чурттарның киржилгези-биле делегейниң ийиги дайынының артынчыларын узуткаары-биле холбашкан айтырыгларны төгерик столдуң артынга олуруп алгаш бот-боттарының арызынга таарымчалыг кылдыр шиитпирлээрин тывар кылдыр чугаалажыышкыннарга херек кырында ынчаар белеткенип, дугуржулганы чедип алырын оралдажыр херек.

Ынчалза-даа чугаалажыышкыннарның чүгле чугаалажыышкыннар аттыг болуруң, барыын чүк чурттарының төлээлекчилери ону ажыглап алгаш, Европага тайбың таарыштырылганы узамдыктырарын Совет Эвилели болдуруп шыдавас. Бир эвес кым-бир кижи бо чорукка бодунуң кордалын салып турар болза баш удур-ла билип алзын—ындыг кордаашкыннар бүтпес-даа ужурлуг. Бистиң туружувус бо-дур. Бистер аңаа турган болгаш быжыы-биле турар-даа бис. **(Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).**

Совет Эвилели аргажоктуң кырындан ядролуг шенелделерни катап эгелээр ужурга таварышканынга холбаштыр буржуаз пропаганда сөөлгү үеде хөйү-биле шуугап, чулчуруп турар. Ынчаарга 50 миллион тонна тротил күштүг ядролуг чепсекти шенээр деп турарының дугайында съездиге медеглээн соонда, ол шуугаазын калчаалыг байдалче шилчээн. Ындыг шенелделер болза моральдың принциптеринден чөрчүп турар дээр аянныг үннер дыңналып турар апарган.

Элдепейлиг-ле логика-дырам! Шаанда Каттышкан Штаттар атомнуг бомбаны кылып апкаш, ону Хиросиманың болгаш Нагасакиниң камгалал чок чурттакчыларының кырынче октапканда, боттарының юридиктиг болгаш моральдыг эргелери бар деп санааннар. Ол дээрге угаан-медел чок араатанзыг үүлгедиишкин болган, ында дайын талазы-биле кандыг-даа эргежок чугула чүүл чок турган. Чүс-чүс муң херээженнер, чаш уруглар болгаш кырганнар атомнуг частыышкыннарның чалбыыштыг одунга узуткаттырганнар. Ону чүгле улустарны коргудуп, сүртээшкинге киирер болгаш Американың күчүзүнүң мурнунга оларны мөгейтир дээш ынчанган турган. Ол массалыг өлүрүүшкүнге чоргаарланып турганнар, ынчаарга чамдык америк политиктиг ажылдакчыларның бо хүнге чедир ынчаар чоргаарланып чорууру мырыңай элдептиг.

Ол болза амораль чок үүлгедиг болган деп Каттышкан Штаттарның чаңгыс-даа чазаа, чаңгыс-даа америк президент дайын соонда ынчаар медеглевээн. Чүге? Чүге дээрге күштүглер чүнү-даа үүлгедип болурун чөпшээреп турар империалистиг моральдан олар үндезилеттинип үнүп турар. Ядролуг чепсектиң монополиязы бүгү делегейге тергиидээшкинни оларга тургузар арганы бээр деп олар санап турганнар.

Ынчалза-даа Совет Эвилели кыска хуусаада күчүлүг термоядролуг чепсекти тургускан болгаш бо талазы-биле Каттышкан Штаттарның монопольдуг чоруу узуткаттынган. **(Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).**

Кажан баштайгы эдеринчилерни октаргайже салып үндүрүпкенивисте, кажан совет корабльдер эң-не баштайгы космиктиг оруктарны ажытканда, эштер Гагарин болгаш Титов олар Черни долгандыр чижеглээр чүве чок ужудуушкуннарын кылыптарга, Совет Эвилели эртемниң болгаш техниканың чугула адырларының талазы-биле Американың Каттышкан Штаттарын дыка мурнай берген дээрзин бүгү делегей көрген. Ол хамаан чок, бо талазы-биле Каттышкан Штаттар Совет Эвилелин чедериниң берге сорулгазы ооң мурнунда дээрзин президент Кеннеди безин миннир ужурга таварышкан. Ам американнарның чугаазында «чедер» деп сөс тыптып келгенин көрүп тур силер. **(Залда шимээргээшкин. Адыш часкаашкыны).**

Совет Эвилели кукуруза бүдүрериниң талазы-биле АКШ-ты чеде бээр деп чаңгыс эвес удаа чугаалап турган мен. Американнар ону шала бүзүрел чок хүлээп ап турганнар. Ынчалза-даа октаргайны чаалап алырындан кукуруза бүдүрериниң талазы-биле чедери чиик-ле болгай. Ында байдал аажок нарын. **(Залда шимээргээшкин. Адыш часкаашкыны).** Байдал социализмге ажыктыг кылдыр улуу-биле өскерилгенин фактылар көргүзүп турар.

Ынчалза-даа Каттышкан Штаттарның президентизи Совет Эвилелинге чедериниң эргежогунуң дугайын чугаалап турда-ла, АКШ-тың күрүне секретары дээрги Раск политиканы «күштүң туружу-биле» чорударынче кыйгырарын ам-даа үргүлчүлеп турар чери база бар. Элээн каш хүннер мурнунда ооң медеглээни: «Бистер (тодаргайлаарга Американың Каттышкан Штаттары) күштүг бис дээрзин дээрги Хрущев билип алыр ужурлуг». Ынчангаш барыын чүк күрүнелериниң бистер-биле моон соңгаар-даа «күштүң туружу-биле» чугаалажыр сорулгалыын ол илереткен. Моон ап көөрге, солагай холдун чүнү кылып турарын оң хол билбейн турар-дыр.

Чок, барыын чүктүң чамдык удуртукчуларының угаан-бодалы ол талаже углуг ажылдавайн турары тодаргай. Бир эвес тайбың болза дайыннар арызының чүгле оожургалы азы түр каданың дыштаныылгазы эвес болзун деп чүткүүр чүве болза, дайын кыпсыр чорук мөңгези-биле узуткаттынган турар ындыг байдалды тургускан турар ужурлуг.

Совет Эвилели бодунуң тура-соруун болгаш негелделерин өске күрүнелерге черле дөгевес. Харын ракета-ядролуг чепсектиң талазы-биле маргыш чок артык күштерни чедип апкаш безин, бистер делегейниң эң шыңгыы контролю-биле чепсегленишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрерин, ядролуг чеп-

(Уланчызы 2-ги арында).

Н. С. ХРУЩЕВТУҢ *түңнел чугаазының уланчызы*

(Уланчызы. Эгези 1-ги арында).

секти узуткаарын саналдап турган бис. Оон туржук, харын Совет Эвилели чаңгыс таланың чурумун ёзугаар бодунуң Чепсектиг Күштерин улуу-биле кызырарын боттандырган, даштыкы чурттарда бодунуң шериг баазаларын узуткаан болгаш бо угланышкын-биле өске-даа дыка хөй хемчеглерни чорудкан.

Каттышкан Штаттар, Англия болгаш Франция Совет Эвилелиниң үлегер-чижээн чүгле эдербээн эвес, харын база сөөлгү үениң дургузунда чепсегленишкинни эндере бүдүрерин улам күштүү-биле калбарткан, боттарының шериглерин көвүдедип турар, бистиң кызыгаарларывыстың чоогунга шериг өөредилгелерин чорудуп турар деп чүве билдингир болгай. Олар герман тайбың керээзиниң ужун дайын-биле биске ажык кыжанып турар апарганнар.

Дайынның шуут кыжанышкыны болгаш оон тыптып келириниң айыылы тургустунган турда, Совет Эвилели бодунуң камгаланыр аргазын быжыглаары-биле, совет улусту, социализм чурттарының бүгү улуг дем каттыштырылгазының чурттарының улустарын камгалаары-биле эргежок чугула хемчеглерни алыр ужурга таварышкан.

Бодувустуң термоядролуг чепсээвисти сайзырангайжыдарының болгаш оон чаа хевирлериниң шенелдезин чорударының эргежок чугулазы бистиң мурнувуска тургустунуп келген. Делегейниң дүшкүүрлүг чоруунуң чидигленгениниң байдалында Совет чазактың хүлээп алган бо шиитпириниң ужур-утказын, тайбың эргим үнелиг бүгү кижилер, тайбынның дайзыннарының чимзенишкиннерин херекке албайн баарын күзевейн турар кижилер билип, уткуп алган. **(Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).**

Ол шиитпирни хүлээп албышаан, шенелделерни катап эгелээринче бисти албадаан чылдагааннарны чамдык кижилер дораан-на билип албайн барып болур деп чүвени Совет чазак барымдаалап турган болбайн аан. Шынап-ла, чорудуп турар ядролуг частышкыннарның уржуктары-биле холбаштыр, ак-сеткилдиг кижилер хараадаашкынын ам чугаалап турар. Оларның чамдыктарындан мен чагааларны болгаш телеграммаларны ап турар мен. Ядролуг частышкыннарның хоразы агаарга нептереп болур деп сестип турар ол кижилерниң ак-сеткилдиинге чигзиннериниң барымдаалары бисте чок.

Ол кижилерге мынчаар чугаалап турар бис: Хүндүлүг өннүктер, хүндүлүг дээргилер! Социалистиг чурттарның улустары бистиң планетавыстың дээри арыг болгаш аяс турарын чүден-даа артык улуу-биле күзээр ийик. Бистер улустарга келир чырыткылыг үени тургузуп бээр, оран-делегейни чечектелген сад кылдыр хуулдурар дээш чурттап, ажылдап турар бис. Бистиинде, силерниинде ышкаш уругларывыс, уругларывыстың уруглары, харын бурунгу төрелдеривистиң безин уруглары бар. Бис чүгле оларның бөгүнгүзүнүң дугайында эвес, харын база даарта хүнүнүң дугайында сагыш салып турар бис. Шенелделерниң хоралыг уржуктарын эң эвээш дээн хемчээлинге чедир чок болдурар дээш бүгү-ле эргежок чугула чүүлдерни бистиң эртемденнеривистиң кылып турарын чугаалаар ужурлуг.

Ындыг болза-даа Каттышкан Штаттарның, Англияның, Францияның, Барыын Германияның империалистери бистиң чурттарывыстың чүгле социалистиг чаалап алышкыннарын эвес, харын база улустарын узуткап чок кылырынга белеткенип турар үеде, ол шенелделерни чорутпайн барып шыдавас бис. Олар чүгле агаарны хораннаарын эвес, харын база миллион-миллион кижилерниң амы-тынын чок кылырынга кыжанып турар болгай.

Бистиң айыыл чок чоруувуска боттуг кыжанныг тургустунуп келгенде совет кижилер Совет Эвилелиниң, социалистиг чурттарның бүгү дем каттыштырылгазының камгалал күчүзүн быжыглап турар хемчеглерден ойталап шыдавас турган. Бир эвес Совет күрүнениң айыыл чок чоруунга эргежок чугула камгалалдың бүгү чепсек-херекселдерин сайзырангайжытпаан болзувусса, удуртукчулар дээр аргажок болган турар ийик бис. **(Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).**

Даштыкыда чамдык ак-сеткилдиг кижилер делегей байдалының нарынының ужурун ам-даа билип шыдаваанын сеткилдиң хандызындан хараадаар апаар-дыр. Империалистиг пропаганда ол кижилерни дамчыштыр чаа дайын белеткелин боттарынга чиигедир дээш, камгалалдың эргежок чугула чепсек-херекселдерин сайзырангайжыдар талазы-биле биске шаптык кадары-биле кижилерниң гуманныг бодалдарын ажыглап турар.

Совет Эвилелиниң оран камгалалын быжыглавышаан, бис чүгле бодувустуң эрге-ажыктарывыс дээш эвес, харын база тайбынга ынакшылдыг бүгү улустарның, бүгү кижи төрелгетенниң эрге-ажыктары дээш хөделип турар бис. Тайбынның дайзыннары биске күш-биле кыжанып турда, оларга күштүг, күш болурда улам дыңзыг күштүг удур тургускан турар ужурлуг болгаш тургузар-даа. **(Диңмиттиг адыш часкаашкыны).** Бир эвес кым-бир кижи бөгүн ону ам-даа билбейн турар болза, ол ону даарта билип алыр. **(Адыш часкаашкыны).**

Эң-не сарыылдыг чүве—«күш дөгээриниң» болгаш «соок дайынның» политиказын үндүр октаары болур дээрзинче Каттышкан Штаттарның, Англияның, Францияның, Барыын Германияның болгаш өске-даа чурттарның удуртур ажылдакчыларының кичээнгейин база катап угландырып тур бис. **(Адыш часкаашкыны).** Улустар аразының херектеринде тайбың кожа-хелбээ догунаашкынның боттуг политиказын чорудар херек. **(Адыш часкаашкыны).**

А ол дээрге бистиң планетавыста капиталистиг делегей-биле кожа делегейниң социалистиг системазының чурттары чедиишкинниг хөгжүп турар болгаш чылдың-на быжыгып турар боттуг барымдаа фактыны барымдаалаар херек дээни ол-дур. Бистиң хүннеривисте ону көрбес болгаш ону барымдаалавас чорук анаа-ла катырынчыг болгаш чүвениң кедизин көрбес чорук болур ийик.

Социалистиг чурттарның өзүп хөгжүп турарынга империалистер таарзынмайн турар. Уругларны бистиң канчаар өстүрүп өөредиривисти, чырык делегей кырынга бис канчаар эки чурттаарывысты олар кызыгаарлаарын күзээрлер ийик. Империалистер Совет эрге-чагырганы дүрүм чок төрүттүнген чаш уруг кылдыр санап турарлар болгай. Бис ам чүгле өөренип ап турар эвес, харын өскелерни хөй чүүлге өөредип болур кылдыр ол хире өзе бергенивис-биле олар черле эптежип шыдавайн турарлар. Мында эрги чүүл-биле чаа чүүлдүң аразында база удурланышкак барын көрүп тур силер. Империалистерниң күзели-биле чурттап шыдавас болгаш чурттавазывыс билдингир. А олар хомудап турарлар, сени кургаг шыкпыыш-биле хаптар бис деп кыжанып турарлар. Ынчалза-даа бир эвес олар бисче кургаг шыкпыыш-биле халып кээр болза бис оларны бүдүн ширбиш-биле чула шаптар бис! **(Диңмиттиг адыш часкаашкыны).**

Бир эвес шынгыы чугаалаар болза, янзы-бүрү тургузуглуг күрүнелерге эң-не угаан сарыылдыг чүве болза, тайбың кожа-хелбээ догунаары, чаагай сеткилдиг кожа-хелбээ харылзааны кылыры болур ийик. Кожазы дээрге бот-бодун боттарының чөпшээрежилгези-биле шилип алыр кадайы азы ашаа эвес-ле болгай. Кожа турар чорукту шилип албас, ол бистиң күзелдеривистен хамааршпас. Чижээ, бистиң чуртувус чагырыкчылары чаагай сеткилдиг эвес кожа-хелбээ политиканы чорудуп турар амгы Иран ышкаш мурнуу талада ындыг кожалыг. Бир эвес ол чорук бистен хамаарышкан болза бис эки кожаны шилип алыр ийик бис. Иранның чагырыкчылары база өске кожалыг болурун күзеп турар деп бодайдыр мен. Ындыг-даа болза бистиң чурттарывыс кожа-хелбээ турар кылдыр төөгү ынчаар тургустунган болгаш боттуг байдал канчаар тургустунганын барымдаалаарындан аңгыда чүнү кылыр боор. Кожаларның херектеринге холгаарлажып болгаш олар бистиң херектеривиске холгаарлажырын болдуруп болбас. **(Адыш часкаашкыны).**

Амгы империализмниң тодарадылгазының болгаш янзы-бүрү социал тургузуглуг күрүнелерниң тайбың кожа-хелбээ догунаарының дугайында айтырыг ышкаш чугула теоретиктиг болгаш политиктиг айтырыгның талазы-биле элээн делгеренгей чугаалаарын күзеп тур мен.

Аңгы-аңгы социал болгаш политиктиг тургузуглуг күрүнелерниң тайбың кожа-хелбээ догунаашкыны база амгы үениң чугула айтырыы болур. Чер бөмбүрзээнде ийи аңгы делегей системалары—социалистиг болгаш капиталистиг системаларның тургустунуп турары күрүнелер туруп турар. Амгы үениң эртеми кандыг-даа күштүг турза, чер бөмбүрзээн кезек-кезектерге чара кезип база ол системаларның кайызынга-даа бодунуң чогуур черин үндүрүп берип шыдаттынмас. Ынчангаш аңгы-аңгы социал болгаш политиктиг тургузуглуг күрүнелерниң кожа-хелбээ догунаашкыны дээрге төөгүлүг факт-дыр.

Ийи социал системаларның аразында: кандыг система экил, оларның кайызы кижилерге хөй чаагай чүүлдерни берип турарыл деп чидиг демисел, маргылдаа чоруп турар. Ол аңгы-аңгы системалар аразында маргылдааны канчаар — дайынның аргазы-биле бе азы тайбың экономиктиг чарыш-биле шиитпирлээр бе? Бир эвес күрүнелер аразында бот-боттарының харылзааларынга туруп келир маргылдаалыг айтырыгларны дайынның үскүлежиишкиннериниң аргазы-биле шиитпирлээр сорулга салбас чүве болза, ол дээрге аңгы-аңгы тургузуглуг күрүнелерниң тайбың кожа-хелбээ догунаашкынын хүлээп көөр дээни харын ол-дур. Күрүне бүрүзүнде социал-политиктиг тургузуг дээрге — улустуң иштики херээ болур болгаш улус боду ол айтырыгны канчаар күзей-дир, ынчаар шиитпирлээр ужурлуг болгаш ынчаар шиитпирлеп-даа турар.

Амгы үениң байдалында тайбың кожа-хелбээ догунаашкынның эргежок чугулазын демдеглей бээривиске, чамдык кижилер делегей байдалының үнелээшкинин бис-ле бөдүүнчүдүп азы чымчадып турар-дыр кылдыр бисти буруудатпышаан, бисче халдап турарлар. Тайбың кожа-хелбээ догунаашкынче кым ыйыышкын кылып турар болдур, ол кижи империализмниң утка-шынарын кандыг-бир арга-биле чедир үнелевээнин илередип турар болгаш харын-даа империализмни Ленинниң канчаар көргени-биле ол удурланышкак-тыр деп биске чугаалап турар.

Владимир Ильич Ленинниң империализм дугайында классиктиг тодаргайлаашкыны эки билдингир. Империализм дугайында ленинчи тодаргайлаашкын капитализмниң эң сөөлгү чадазы болур империализмниң реаксылыг, агрессчи мөзүзүн илередип турар. Империализм болза дайыннар-биле, делегейни үлежир болгаш база катап эде үлежир дээш, улустарны дарлаар, оларны монополистиг капитал-биле кулданыр дээш демисел-биле чардынмас кылдыр холбашкан. Ол кандыг-даа авантюраны кылыптып болур.

Империализмниң утка-шынарының дугайында ол тодаргайлаашкын бодунуң күжүн ам-даа хевээр артырып турар. Бистиң партиявыс ол тодаргайлаашкынга чүгле удурланмайн турар эвес, харын ону ол бадыткап, революстуг демиселдиң стратегиязын болгаш тактиказын ажылдап кылырда, бодунуң бүгү политиказынга ол тодаргайлаашкынны барымдаалап турар, ол бистиң чаа Программавыстың төлевилелинде бүзүрелдии-биле көргүстүнген. Ооң-биле кады, бир эвес ол партия чогаадыкчы марксизм-ленинизмниң үндезининде турар болза, Ленинниң империализмге берген анализинден бээр делегейге болуп эрткен улуг өскерлиишкиннерни барымдаалап көөр хүлээлгелиг.

Делегейниң ийи системалары бар, делегейниң социалистиг системазы дүрген хөгжүп турар болгаш материалдыг чаагай чүүлдерниң бүдүрүлгезинге делегейниң капиталистиг системазын ол ажып эртер үе ыраак эвес мындыг үеде чурттап турар-дыр бис. Эртемге болгаш культурага хамаарыштыр чүү чүвел дээрге элээн хөй адырларның талазы-биле делегейниң социалистиг системазының чурттары капитализмниң чурттарын ам безин оран-чок ажа берген. Делегейниң социалистиг системазы амгы үеде шериг талазы-биле капиталистиг чурттардан күчүлүг.

Мындыг байдалда сөөлгү он чылдарның дургузунда делегейде чү-даа болбаан болгаш чү-даа өскерилбээн деп бадыткап болбас. Амыдырал боттарын оюп эрттип турар, делегей аренazында күштерниң деңзигүүрүнде улуг өскерилгелерни көрбейн турар кижилер чүгле ынчаар сөглеп болур.

Шынап-ла империализмниң шынары, ооң агрессчи характери өскерилбээн. Ындыг-даа болза ооң аргалары ооң үлелге чок тергииделиниң үезинде турганындан ам өске. Ам болза империализм бодунуң тура-соруун өскелерге албадап, бодунуң агрессчи политиказын, моондак чокка чорудуп шыдавас, байдал ындыг-дыр.

Делегейни империалистерниң катап үлежир, өске улустарны кулданры дээр эжелекчи чүткүлүнүң оруунда делегейниң социалистиг системазының болгаш хамыктың мурнунда Совет Эвилелиниң күчүлүг күштери туруп турар. **(Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).** Ол күштер империалистерниң бөрү ышкаш чазый-чилбизин кызыгаарлап турар. Тайбың дээш тайбынга ынакшылдыг чурттарда чүс-чүс миллион кижилер демисежип турар, тайбың дээш бүгү улустар демисежип турар. Кол чүүл мында-дыр. Ону билир херек. **(Адыш часкаашкыны).**

Мээң чугаалаан бодалым оон-даа артык билдингир болуру-биле мындыг чижектен көргүзүп көрейн. Пар араатан амытан, ол өлбээн шаанда ол хевээр арттыш каар. Ындыг-даа болза ол чаанче кажан-даа халдавас деп чүве база билдингир. Чүге? Чаанның эъди база-ла багай эвес амданныг болгай, пар ооң эъдин амданнып чииринден ойталавас ийик. Ындыг-даа болза чаанче халдаарындан ол коргар, чүге дээрге чаан пардан күштүг. А бир эвес кандыг-бир калчаараан пар чаанче халдай бээр болза ол ыяавыла өлүп калыр, а чаан ону таптай базып каартар. **(Залда шимээргээшкин. Адыш часкаашкыны).**

Хааннар, ызыгуур салгаан кижилер, раджилер болгаш өске-даа хөреңгитен кижилер чааннар мунуп алгаш, парларны аңнап турарын Африканың болгаш Азияның амыдыралын көргүскен кино-чуруктардан көрген боор силер. Олар ону чүге кылып турарыл дээрге парларны ынчаар аңнаарының аргазы айыыл чок деп чүвени олар билир. Бир эвес ол деңнелгени үргүлчүлеп чугаалаар болза социалистиг чурттарның лагери ам империалистерге чаанның пардан артык күштүүнден-даа артык күштүг. **(Залда шимээргээшкин. Адыш часкаашкыны).**

Империализм-биле байдал база-ла ындыг хевирлиг. Ам империалистер боттарының угаан-сарыыл киргени-биле эвес, а бир эвес ынчаар чугаалап болур чүве болза, бот камгаланыр аайы-биле ам бүгүлерни кара-туразында базып, дээрбедеп, кулданып шыдавас деп чорукту барымдаалап көөр ужурга таваржып турарлар. Империализмниң оруунда туруп турар күчүлүг күштер ол күштерни барымдаалап көөрүнче империалистерни албадап турар. Империалистер делегейниң дайынын өөскүдүптер болза чоннуң көөр хөңнү чок империалистиг тургузуг ол дайынга чайлаш чок өлүп калыр деп чүвени империалистер билип турарлар. **(Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).**

Бистиң үевисте социализмниң делегей системазының күчү-шыдалы кажангызындан-даа артык өскен. Ол ам безин кижи төрелгетенниң үштүң бир кезиин каттыштырып турар болгаш ооң күштери дүрген өзүп турар, ол бүгү делегейге тайбынның улуг чөленгиижи болуп турар. **(Адыш часкаашкыны).** Янзы-бүрү социал системаларлыг күрүнелерниң тайбың кожа-хелбээ догунаарының принциви амгы байдалдарда амыдыралчы ужур-дузалыг болуп турар.

Ону империализм дугайында ниити формуланы быжыг доктаадып алган, амыдыралдан шуут чайлай берген чүгле идегел чок догматиктер билбейн турарлар. Шак ындыг турушта мурнуку хевээр дедирдерзии Молотов артып калып турар. Ол болгаш аңаа дөмей ындыг кижилер делегей байдалында өскерилгелерни, амыдыралда чаа болуушкуннарны билбейн турарлар, олар болуушкуннарның кудурүүнга сөөрттүнүп турарлар, шагда-ла шаптыктаашкын, аар чүък болуп хуула бергеннер. **(Адыш часкаашкыны).**

Эштер!

Бистиң партиявыстың XX съездизиниң шугумунга удур орукче, Совет Эвилели болгаш социалистиг өске-даа чурттар-биле найыралдың үндезиннерин божаннадырының оруунче кирген Албанияның Күш-ажыл партиязының удуртулгазының частырыглыг туружунуң дугайын Төп Комитеттиң отчёдунга, ол ышкаш съездиниң делегаттарының саналдарынга чугаалаан.

Албани улустуң үндезин эрге-ажыктарынга, бүгү социалистиг дем-каттыштырылгазының сырый каттыжышкынының херээнге когарал чедирип турар Албанияның Күш-ажыл партиязында ажыл-херектерниң байдалының дугайында бистиң дүвүрээзинивисти акы-дуңма партияларның төлээлекчилери боттарының саналдарынга үлежип база Албан Күш-ажыл партиязының удуртукчуларының айыылдыг үүлгедиглерин шиитпирлии-биле буруу шаап турдулар. Делегаттарның болгаш акы-дуңма партияларның төлээлекчилериниң саналдары болза совет-албани харылзааларның таарымча чок байдалының дугайын съездиге принципиалдыг болгаш ажыы-биле илеткеп бергеш, бистиң партиявыстың Төп Комитеди мырыңай шын кылганын бүзүрелдии-биле бадыткап турар.

Албанияның Күш-ажыл партиязы-биле харылзааларны таарыштырар дугайында бистиң хөй удаагы оралдажышкыннарывыс кандыг-даа түңнелдер бербээниниң ужурунда ону кылыр хүлээлгелиг турган бис. Бистиң партияларывыстың аразынга эки харылзааларны тургузар дээш, бистиң партиявыстың Төп Комитеди шыдамыккайын улуу-биле көргүскен болгаш бодундан хамааржыр бүгү чүүлдерни кылган дээрзин демдеглээр бодаан мен.

Тургустунуп келген айтырыгларны чугаалажып көөр дээш албани удуртукчулар-биле ужуражырын СЭКП ТК-ның президиум кежигүннери каш удаа оралдашкан. Эрткен чылдың августа ужуражыр дугайында албани удуртукчуларга ийи удаа санал киирген бис, ынчалзажок олар оон ойталааннар. Ол ышкаш эрткен чылдың ноябрьда акы-дуңма партияларның Москвага болган чөвүлел хуралының үезинде, бистиң-биле чугаалажышкыннардан олар база-ла кызымаа-биле ойталааннар.

СЭКП ТК-ның кызыдышкыны-биле ындыг ужуражылга арай боорда болганда, Энвер Ходжа болгаш Мехмет Шеху ону үскен болгаш өнчүк-чөңгээлиг чорук деп чугаалаарындан аңгыда, аргажок үүлгедиглерже шилчий бергеннер. Албанияның Күш-ажыл партиязының удуртукчулары болза, акы-дуңма партияларның коллективтиг санал-оналдарын херекке алыр күзел чок чоруун көргүзүп, ноябрь чөвүлел хуралын көзүлдүр каггаш, чорупканнар. Ужуражыр, санал-оналдарны солужар, чөрүлдээлерни узуткаар талазы-биле бистиң оон соңгаарты саналдарывыска олар база катап каржы ойталаашкын-биле харылаан болгаш бистиң партиявыска, оон Төп Комитединге удур халдаашкыннарның база нүгүлдээшкиннерниң кампаниязын күштелдиргеннер.

Бистиң партиявыстың, бистиң улузувустуң чүнү кылып турарының дугайында шынны бодунуң улузундан чажырар дээш кандыг-даа аргаларны хереглээринден Албанияның Күш-ажыл партиязының удуртукчулары чесикинмейн турар. Албания болза СЭКП-ниң Программазының төлевилелин бүрүнү-биле парлаваан, социалистиг лагерьниң карачаңгыс чурту ол-дур. Албани парлалга бистиң партиявыстың ажыл-чорудулгазының дугайында хажыткан билигни тургуспушаан, төлевилелдиң чүгле чамдык үзүндүлерин парлаан. Ол факт бодун боду-ла чугаалап турар. Коммунизмниң дайзыннары безин бистиң Программавысты ыыттавайн эртип шыдаваан-на болгай.

СЭКП-ниң Программазын бодунуң партиязындан болгаш улузундан албани удуртукчуларның чүге чажырып турары биске билдингир. Олар шындан от ышкаш коргуп турар. Партияның Программазы — бистиң ыдыктыг номналывыс ол — коммунизм тургузуушкунунга орук айтыкчызы сылдыс-тыр.

Бир эвес олар ол Программаны бүрүнү-биле парлаан болза, кайда нүгүлдээшкин, кайда шын барын Албанияның ажылчы чоннары көрүп каар ийик, бистиң партиявыстың бүгү ажыл-чорудулгазы, ооң пландары улустарның үндезин эрге-ажыктарынга, оон иштинде бистиң-биле найыралдыг албани улустуң эрге-ажыктарынга таарыжып турарын көрүп каар ийик. **(Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).**

Бистиң улуг партиявыс коммунизмниң дорт болгаш чажыт дайзыннарының талазындан кадыг-дошкун, хирлиг халдаашкыннарга хөй удаа таваржып чораан. Ындыг болза-даа мөңге найырал илередилгезинден болгаш ол дугайында таңгырактардан, албани удуртукчуларның кылганы ышкаш, антисоветтиг нүгүлдээшкинче ындыг дүрген, хеп-хенертен кажан кым-бир кижиниң шилчий бергени таварылганы бис черле билбес бис деп дорт чугаалаар херек.

Олар ындыг арга-биле империалистерниң хайырлалын боттарынга алыр эргени чедип алырынга үндезинни белеткээрин бодап турарлар ышкаш-тыр. Коммунистерниң хүрээлениинге чарылдырышкынны киирип турар кижиге үжен көпеектиң чоозун октаптарынга империалистер кезээде белен. Ындыг болза-даа ындыг чоостар алдар чок болгаш чүдек-бужар чоруктан өске чүвени кымга-даа база кажан-даа берип көрбээн болгай. **(Адыш часкаашкыны).**

Бистиң партиявыстың Төп Комитеди Албанияның Күш-ажыл партиязының удуртулгазының шын эвес туружунуң дугайында бүгү-ле шынны съездиге чугаалавайн барып шыдавас турганы билдингир. Бир эвес бис ону кылбаан болзувусса, Албанияның Күш-ажыл партиязының удуртулгазы-биле чөрүлдээлер дугайында партияга дыңнадырындан Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди коргуп турар-дыр дээр хевир-биле байдалды олар улам ынай ынчаар көргүзе бээрлер ийик. Албани удуртукчулар чүнү кылып турар дугайын бистиң партиявыс, совет улус билир ужурлуг. Ынчангаш бүгү партияның өмүнээзинден чугаалаар бүрүн эргелиг съезд бо айтырыгны канчаар тодаргайлап, бодунуң авторитеттиг санал-оналын чугаалазын.

Албанияның Күш-ажыл партиязы-биле харылзааларны принципиалдыг марксисчи-ленинчи үндезинге таарыштырарынга белен чорук бистиң съездивиске демдеглеттинген. Албани удуртукчулар аңаа канчаар харылааннарыл? Олар бистиң партиявысты, оон Төп Комитедин малгашка борап, алгы-кышкылыг медеглелди үндүргеннер.

Кыдаттың Коммунистиг партиязының төлээлериниң удуртукчузу эш Чжоу Энь-лай бодунуң саналынга совет-албани харылзаалар дугайында айтырыгны бистиң съездивиске ажыы-биле тургусканынга сагыш човап турарын илергейледи. Албанияның Күш-ажыл партиязы-биле бистиң харылзааларывыстың амгы байдалы социалистиг лагерьниң сырый каттыжышкынынга салдар чедирип болур деп дүвүрээзин оон медеглелинде кол чүве болуп турарын билип тур бис.

Бистиң кыдат өннүктеривистиң сагыш човап турар чоруун, чаңгыс эпти быжыглаарының дугайында оларның сагыш човаашкынын үлежип турар бис. Бир эвес кыдат эштер Албанияның Күш-ажыл партиязы-биле акы-дуңма партияларның харылзааларын таарыштырарынга боттарының күженишкиннерин үргүлчүлээрин күзеп турар болза, ол сорулганы шиитпирлээринге Кыдаттың Коммунистиг партиязындан өске кым-бир кижи дээре дузалап шыдаар деп бе. Ол шынап-ла Албанияның Күш-ажыл партиязынга ажыктыг болур ийик, ол социалистиг чурттарның бүгү дем-каттыштырылгазының эрге-ажыктарынга таарыжыр ийик. **(Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).**

Коммунистер партиялар аразында боттарының харылзааларын дайзынга бичии-даа шургуушкун болбас кылдыр тургузары чугаажок болур ужурлуг. Ынчалза-даа албани удуртукчулар ол негелдени каржызы-биле тоовайн барганнар. Олар XX съездиниң шугумунга шагда-ла ажыы-биле халдап, янзы-бүрү нүгүлдер кылырынга буржуаз парлалгага чемиш берип турар. Бистиң партияның болгаш акы-дуңма өске-даа партияларның үзел-бодалдарындан аңгы боттарының онза туружунуң дугайында, боттарының онза үзел-бодалдарының дугайында бүгү чер болганга харын-на албани удуртукчулар кышкыржып турарлар-дыр. Ол чорук Албанияның Күш-ажыл партиязының IV съездизинге болгаш ылангыя сөөлгү үеде онза илдең болуп келген.

Албани удуртукчулар чүге бистиң партияның XX съездизиниң шиитпирлеринге удур демиселди калбарты бергеннерил? Олар ында кандыг сүлчээни көрүп кааннарыл?

Сталинга чүдүүр чорукту болгаш ооң хоралыг уржуктарын шиитпирлии-биле буруу шапкан чорукка албани удуртукчулар хамыктың мурнунда таарышпайн турарлар. Кара-туразында аажылаар, эрге-чагырганы соора ажыглаар чорукту бистиң шиитпирлии-биле буруу шапканывыска олар таарышпайн турарлар, ынчаарга ол чоруктан буруу чок хөй кижилер когараан болгаш оларның иштинде делегейде бирги пролетаржы күрүнени тургусчуп, Ленин-биле кады турган хоочун гвардияның көскү төлээлекчилери база бар турган болгай. Бистиң партияның болгаш чурттуң эң чугула айтырыгларын бодунуң туралааны-биле чаңгыс кижи шиитпирлеп турган ындыг байдалды бисте мөңгези-биле узуткаанының дугайын албани удуртукчулар хорадап, ажынып чугаалап турарлар. **(Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).**

Сталин ам чок болгай, ынчалза-даа аңаа чүдүүр чорук турган үеде делгерээн удуртулганың шын эвес аргаларын буруу шавар херек деп бис санаан бис. Ындыг болуушкуннар моон соңгаар кажан-даа катаптавазын дээш, бистиң партия ону ынчаар кылып турар.

СЭКП-ниң XX съездизиниң акы-дуңма партиялардан деткээн ленинчи угланыышкынын Албанияның Күш-ажыл партиязының удуртукчуларының талазындан деткиир ужурлуг тургу дег, чүге дээрге ийи чаңгыс кижиге чүдүүр чорук марксизм-ленинизм-биле дүүшпес болгай. Херек кырында албани удуртукчулар Сталинга чүдүүр чорукту мактап үнүп, СЭКП-ниң XX съездизиниң шиитпирлеринге удур кадыг-дошкун демиселди калбартып, ол шын угланыышкындан социалистиг чурттарны чайладырын оралдажы бергеннер. Ол дээрге, черле таварылга эвес. Ийи-чаңгыс кижиге чүдүүрүнүң үезинде бисте турган бүгү-ле бужар-бак чүүлдер олар шуптузу эң бак хевири-биле Албанияның Күш-ажыл партиязында илереп турар. Күчүлелди болгаш кара-туразында аажылаар чорукту ажыглап тургаш, албани удуртукчулар эрге-чагыргада ызырнып турарлар деп чүве ам кымга-даа чажыт эвес.

Удуртукчуларның аайын эдербээн кижи бүрүзүн кадыг-дошкуну-биле шаажылап турар ындыг орта эвес, хоралыг байдал Албанияның Күш-ажыл партиязынга үр үеде туруп турар.

Партияны тургузуп турган, итали болгаш немец-фашистиг эжелекчилерге удур демисежип турган албани коммунистер кайдал ам? Оларның барык шуптузу Мехмет Шехунуң болгаш Энвер Ходжаның ханныг аажылалдарындан когарап барганнар.

СЭКП ТК албани коммунистерден чаңгыс эвес чагааны ап турган, олар болза Албанияның Күш-ажыл партиязының эң дээре оолдар, кыстарын шаажылаар чоруктан албани удуртукчуларны доктаадырын дилеп турарлар. Ол чагааларның чамдыктары-биле таныжып көргеш, албани удуртукчуларның моральдыг шырайының кандыызын съездиниң делегаттары боттары бодап болурлар.

Албанияның Күш-ажыл партиязының иштики херектеринге холгаарлап турар-дыр силер деп, албани удуртукчулар бисти чемелеп турарлар. Ол холгаарлал деп адаар чүве канчаар илереп турган чүвел деп айтырыксап-тыр мен.

Каш чыл бурунгаар СЭКП ТК болза Албанияның Күш-ажыл партиязының ТК-зының политбюро кежигүнү турган болгаш бодунуң ашаа-биле кады өлүртүп шаажыладыр кылдыр шииттирген Лира Геганың дугайында албани удуртукчуларга дилег кылган турган чүве. Ол херээжен кижи каш чылдарның дургузунда Албанияның Күш-ажыл партиязының удуртукчу органнарынга кирип, албани улустуң хосталгалыг демиселинге киржип келген. Ынчаарда албани удуртукчуларга айтырыг тургузарывыста гуманныг болур чоруктуң бодалын барымдаалап, артында-ла сааттыг херээжен кижини боолап каар чорукту болдурбазын күзээш, тургузуп турган бис. Акы-дуңма партия болганда бо айтырыг талазы-биле бодувустуң бодалывысты чугаалаар эргелиг турган бис деп санап турган бис, санап турар-даа бис. Реакцияның эң-не калчаалыы-биле кедереп турган үезинде безин, революсчуларны хилинчектеп турган хаанныг өлүрүкчүлер саатыг херээжен кижини боолап шиидерин бодурбайн турган-на болгай. А мында социалистиг чуртта, ава болур деп белеткенип турган херээжен кижини өлүрер деп шииткеш, өлүрүп кааптып, чүнүң-биле-даа шынзыттынмас каржы-дошкун чорукту кылган денер. **(Залда шимчээшкин. «Бужарын-бужарын!» — деп ыыттар үнүп турган).**

Амгы үеде Албанияда ак-сеткилдиг кижилерни, олар чүгле совет-албани найыралды камгалап демисежирин диттигипкен дээш-ле шаажылап турар, ынчаарга албани удуртукчулар совет-албани найырал дугайында каас-коя чугаалар кылырынга ынактар ышкажыгай.

Албанияның Күш-ажыл партиязының көскү ажылдакчылары эштер Лира Белишованы болгаш Кочо Ташкону Албанияның Күш-ажыл партиязының ТК-зының составындан чүгле үндүрүпкен эвес, харын оларны ам ажыы-биле партияның болгаш чоннуң дайзыннары кылдыр адап турарлар. Лира Белишова болгаш Кочо Ташко олар албани удуртукчуларның политиказы-биле боттарының чөпшээрешпейн турарын ак-сеткилдии-биле болгаш ажыы-биле маадырлыг чугаалап, Совет Эвилели-биле болгаш социалистиг өске-даа чурттар-биле Албанияның сырый каттыжышкынын дээш демисежип турганының харазында ол бүгү ындыг болган.

Бөгүн Совет Эвилели-биле, СЭКП-биле найырал дээш демисежип турар кижилерни албани удуртукчулар дайзыннар деп көрүп турарлар.

СЭКП-ниң болгаш Совет Эвилелиниң найыралдыг көрүп турар бис деп Шехунуң болгаш Ходжаның таңгырактары-биле база бүзүредилгелери-биле ол бүгүнү канчап дүүштүрерил? Найырал дугайында оларның бүгү-ле шуугаазыннары—чүгле чагдынчак чорук болгаш нүгүлдүр деп чүве илдең.

Албанияның Күш-ажыл партиязында байдал ындыг туруп турар-дыр, моон ужурундан албани удуртукчулар партияның XX съездизиниң ленинчи угланыышкынынга удурланып турарлар-дыр. Ийи-чаңгыс кижилерге чүдүүр чорукту узуткаары Шехуга, Ходжага болгаш өскелерге-даа партияга база күрүнеге командылаар албан-дужаалдан херек кырында ойталааны ол болур-ла болгай. Ынчаарга олар ону кылырын күзевейн турарлар. А бис болза албани коммунистер, албани улус бодунуң сөзүн чугаалаар үе келир болгаш ынчаарда бодунуң чуртунга, бодунуң чонунга, Аланияга социализмни тургузарының херээнге таварыштырган когаралы дээш албани удуртукчулар харыны тудар өй келир дээрзинге бүзүреп турар бис. **(Диңмиттиг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).**

Эштер! Бүгү янзының ревизионистеринге удур демиселди бистиң партия мурнундаазы ышкаш чорудар. Марксисчи-ленинчи партияларның чөвүлел хуралдарының Декларациязының болгаш Медеглелиниң принциптерин быжыы-биле эдербишаан, югославияның коммунистер эвилелиниң программазында бодунуң илерелин алган ревизионизмни бис сойгалап илередип турган болгаш кошкаал чокка сойгалап илередир бис. Догматизм болгаш марксизм-ленинизмден өске-даа бүгү чайгылышкыннар-биле бис ол ышкаш доктаамал демисежир бис.

Эштер! XXII съездини ленинчи партияның эң быжыг чаңгыс эптиининиң, бүрүн чаңгыс эп-сеткилдииниң болгаш сырый каттышканының съездизи деп бүрүн эрге-биле адап болур. Бистиң хүрээлениивистиң быжыгып турар чаңгыс эвинден дайзыннар сүртеп турар. Ийи-чаңгыс кижилерге чүдүүр чоруктуң хоралыг уржуктарын чугаалажып көөрүнче, база партияга удур фраксылыг бөлүктү туюлунга чедир сойгалап илередиринче дыка кичээнгейни бистиң съездивис углаан фактыны ажыглап, олар нүгүлдээрин оралдажырлар. Ынчалза-даа коммунизмниң дайзыннарының ындыг күженишкиннери хөй болур, олар оортан чүнү-даа удуп ап шыдавастар.

Өске бүгү политиктиг партиялардан марксисчи-ленинчи партияларның ылгалы чүл дээрге, коммунистер чайгылыш чокка, дидими-биле бодунуң ажылында четпестерни болгаш түдүү чүүлдерни илереткеш, узуткап турарында болур. Шүгүмчүлел, эң чидиг-даа дижик, бистиң бурунгаар шимчээшкинивиске дузалап турар. Ол дээрге коммунистиг партияның күжүнүң демдээ, бодунуң херээнге ооң чаныш-сыныш чок бүзүрелдииниң херечизи-дир. **(Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).**

Маңаа чүве чугаалап турган хөй-хөй эштер болза Молотов, Каганович, Маленков баштаан каш борбак фракционерлерниң партияга удур хоралыг ажыл-чорудулгазын килең-биле буруу шаап турдулар. Бүгү-ле чаа чүүлдерге удурланып, ийи-чаңгыс кижилерге чүдүүр чоруктуң үезинде тергиидеп турган хоралыг аргаларны катап тургузарын чедип алыр бодап турган ол шаарланчактарны бистиң бүгү партиявыс, бүгү улус буруу шапкан. Бистиң партияга болгаш чуртка аар-берге турган кара-туразында аажылалдан болгаш шаажылалдан кым-даа камгалал чок турган үеже дедир ээрин олар күзеп турганнар. Ийет, Молотов болгаш өскелер-даа харын-на ону күзеп турганнар.

Удуртулганың методтары дээр янзылыг ындыг аргаларны шиитпирлии-биле буруу шаап турар бис. Партияның иштики херектери ленинчи нормаларга үндезилеттингеш, бүзүредириниң болгаш калбак демократизмниң методтарынга үндезилеттингеш шиитпирлеттинип турзун дээш туржуп турар бис база быжыы-биле туржур-даа бис. **(Адыш часкаашкыны).** Партияның эң-не чидиг чепсээ — ооң идейлии, партияга, совет улуска, делегейниң бүгү коммунистиг шимчээшкининге хөй-хөй алдарлыг тиилелгелерни берген марксизм-ленинизмниң өндүр улуг өөредии болур. **(Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).**

Партияның ажыл-чорудулгазының чамдык үелеринде, ылангыя эргилделиг үе-чадаларда партияның иштинге янзы-бүрү саналдарның илерелгези туруп болур бе? Туруп болур. Бодунуң, өскелерден аңгы санал-оналын чугаалап турар кижилерни канчалза чогуурул? Ындыг таварылгаларда шаажылаар чорук хереглевейн, харын бүзүредириниң болгаш тайылбырлаарының ленинчи аргаларын хереглээри дээш туржуп турар бис. **(Адыш часкаашкыны).**

Бистиң партияның төөгүзүнден бир таварылганы сагындырайн. Октябрьның бүдүүзүнде, Улуг социалистиг революция болур бе азы болбас бе дээр дугайында айтырыг турган шиитпирлиг хүннерде, Зиновьев болгаш Каменев партияның кылыр дээн чепсектиг тура халышкынынга удур парлалгага боттарының удурланышкыннарын парлап, большевиктер партиязының Төп Комитединиң пландарын дайзыннарның мурнунга илередип берипкеннер. Ол дээрге революцияның херээнге өскерлиишкин болган.

(Уланчызы 3-кү арында).

Н. С. ХРУЩЕВТУҢ түңнел чугаазының уланчызы

(Эгези 1—2 арыннарда).

Зиновьев биле Каменевти Владимир Ильич Ленин сойгалап илереткеш, оларны партиядан үндүрерин негээн. Революцияның оон ыңайгы хөгжүлдези чепсектиг тура халышкынче ленинчи угланыышкынның шынныын бүрүңү-биле бадыткаан. Сөөлүнде Зиновьев биле Каменев олар азып турган-дыр бис деп медеглеп, боттарының буруузун миннирге, оларга хамаарыштыр Ленин чаагай сеткилин илередип, оларны партияның удуртулгазынга катап эгидер дугайында айтырыгны боду тургускан.

Владимир Ильич партияның иштики демократиязын калбартырының шугумун быжыг чорудуп турган. Коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң калбак массазынга ол даянып турган.

Лениннин мөчээниниң сөөлүндеги чылдарда, Сталинга чүдүүр байдал тургустунган үеде партия амыдыралының ленинчи нормалары каржызы-биле хажыттынган турган. Иштикиниң болгаш даштыкының дайзыннары-биле чидиг демиселди чорудуп турар үеде партияның иштики болгаш совет демократияда чамдык кызыгаарлаашкынны чайлаш чок бар болур чорукту Сталин партияның иштики болгаш күрүне амыдыралының нормазы кылдыр тургускан. Удуртулганың ленинчи принциптерин ол каржызы-биле хажыдып, эрге-чагырганы кара-туразында болгаш шын эвес ажыглап турган.

Чаңгыс столда кады олурган эжинче көргеш, Сталин: «Силерниң карактарыңар бөгүн чүге чүгүртүлеңнеп турарыл» — деп сөглеп болур турган, ынча деп чугаалаан-на турган болза ооң соонда ол караа чүгүртүлеңнеп турган дээни эшти сезиглелге ап болур турган.

Эштер делегаттар! Ийи-чаңгыс кижилерге чүдүүр үеде эрге-чагырганы канчаар кара-туразында шын эвес ажыглап турганының дугайында айтырыгны партияның XX съездизинге тургузар деп саналды партияга удур бөлүк канчаар көргениниң дугайын съездиге чугаалаксап тур мен.

Ол саналга Молотов, Каганович, Маленков, Ворошилов болгаш өскелер-даа шуут шыңгыы удурланып турганнар. Бир эвес бо айтырыгны тургузарынга силерлер удурланып турар болзуңарза, ынчаарга бистер партияның съездизиниң делегаттарындан айтырар бис деп оларның удурланыышкынының харызынга медеглээн турган. Съезд үк айтырыгны чугаалажыр дээриниң талазында деп чүвеге бис чигзинмейн турган бис. Чүгле ынчаар орта олар чөпшээрешкен, ынчангаш ийи-чаңгыс кижилерге чүдүүр чоруктуң дугайында айтырыгны чугаалажыры-биле XX съездиге тургускан турган. Ынчалза-даа съездиниң соонда безин фракционерлер бодунуң демиселин соксатпааннар, массалыг репрессияларның киржикчи ролю ынчан илереттине бээринден корткаш, эрге-чагырганы кара-туразында шын эвес ажыглап турганының дугайында үүлгедиглерни илередирин олар бүгү хемчег-биле моондактап турганнар.

Массалыг репрессияларның эгези Кировтуң өлүрткенининиң соон дарый эгелээн. Ооң өлгенинге кым буруулуун ылап билип алырда, ам-даа эвээш эвес күштерни үндүрер херек. Кировтуң өлүрткени-биле холбашкан материалдарны өөренип көөрүн ханылатканывыс тудум-на айтырыглар улам хөйү-биле тыптып кээп турар. Кировту өлүрген өлүрүкчү ооң мурнунда чекистерге Смольный чанынга ийи катап туттурганы болгаш ооң боолуг боп турганы чиктиг факт болур чүве. Ол хирезинде-ле кандыг-бир кижиниң айтыышкыны-биле ону ол ийи таварылгада ийилдирзинде хостап салган боп турар. Ол-ла кижи Смольныйның колдуунда чүгле Кировтуң эртери ол коридорга боолуг чеде берген. Кировтуң өлүрткен үезинде Кировтуң камгалалының начальниги С. М. Кировтан бажыңның бир каъды хире ырак черге озалдап калганы база чиктиг чүве, инструкция ёзугаар алырга, камгалап чораан кижизинден ооң ол хире ырак чарлыр эргези чок турган.

Мындыг факт база-ла элдептиг боп турар. Кировтуң камгалалының начальнигин байысаар дээш аппар чорда, а ону Сталин, Молотов болгаш Ворошилов байысаар ужурлуг турган, ол машинаның чолаачызының чугаалааны-биле алырга, камгалалдың начальнигин байысаалгага чедирер ужурлуг кижи өш-биле ол машинаны аварияга таварыштырган. Камгалал начальниги авария болганындан өлген деп олар дыңнаткан, херек кырында ону чедирип чораан кижилер өлүрген болган.

Кировту камгалап чораан кижи ындыг янзылыг өлүрткен. Ооң сөөлүнде ону өлүрген кижини адып кааннар. Ол таварылга эвес боор, ол бодамчалыг кылган үүлгедиг. Ону кым кылып болурул? Ам ол нарын херектиң байдалын эки өөренип көрүп турар.

С. М. Кировтуң камгалал начальнигин байысаалче эккел чыткан машинаны башкарып чораан чолаачы дириг болган. Олар кажан байысаалгаже кел чорда, кабинага ооң-биле кожа НКВД ажылдакчызы олурган деп чугаалаан. Машина чүък машиназы болган. (Ол таварылгада аңаа өске машина тывылбаан ышкаш, ол кижини байысаалгаже чүгле чүък машиназынга сөөртүп чорааны кончуг чиктиг. Шупту чүүлдү мурнунда-ла баш удур бодап каан турган боор). НКВД-ның өске ийи ажылдакчылары машинаның кырынга Кировтуң камгалалының начальниги-биле кады чорааннар.

Чолаачының оон ыңай чугаалааны: олар кудумчулап чоруп орда, ооң-биле кожа орган кижи рульду ооң холундан хенертен ушта тырттып алгаш машинаны бир бажыңче дорт углапкан. Чолаачы рульду ооң холундан ушта тырттып алгаш, машинаны эде тырттыпкан болгаш бажыңның ханазынга машина ийи биле барып үскен. Ол аварияның үезинде Кировтуң камгалалының начальниги аңаа өлген деп сөөлүнде аңаа чугаалааннар.

Ол чүге өлүп калганыл, а ону үдеп чораан кижилерден чүге кым-даа каражадаваанныл? Кировтуң камгалалының начальнигин үдеп чораан НКВД-ның ол ийи ажылдакчылары сөөлүнде барып чүге ийилээ боолаттырып кааннарыл, кандыг-даа исти будаар дээш оларны чок кылып кааны кым бир кижээ херек турган-дыр.

Ол болгаш өске-даа ындыг херектерниң ам-даа тодараттынмаан байдалдары дыка хөй.

Эштер! Эрге-чагырганы соора ажыглааны-биле холбашкан ындыг янзылыг херектерни эки болгаш бүгү талалыг хынап көөрү бистиң хүлээлгевис. Үе-шаг эрте бээр, бис өлүп каар бис, бис шупту өлүмнүгле болгай бис, ындыг-даа болза ам ажылдап турар болганывыста, бис дыка хөй чүүлдерни тодарадып шыдаар болгаш тодарадыр ужурлуг база чүвениң шынын партия болгаш чонга чугаалаар ужурлуг бис. Шынныг чорукту ам тодарадыр дээш бүгү-ле чүүлдү кылыр ужурлуг бис, чүге дээрге, ол болуушкуннарның сөөлүнде хөй үе-шак эрткен тудум, шынныг чорукту катап тургузары бергедей бээр. Ам өлген кижилерни катап диргизип шыдавас-ла болгай бис. Ындыг-даа болза партияның төөгүзүнге ол дугайын шыны-биле чугаалаан турар ужурлуг. Моон соңгаар ындыг чүүлдер кажан-даа катаптавазын дээш ону кылыр херек. **(Диңмиттиг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыннары).**

Эрге-чагырганы шын эвес ажыглап турганынга, массалыг репрессияларга боттары буруулуг кижилер ТК-ның Президиумунуң составынга турда, ындыг айтырыгларны шиитпирлээри кайы хире берге турганын бодап болур силер. Ийи-чаңгыс кижилерге чүдүүр чорукту илередиринге угланган бүгү хемчеглерге олар шудургу удурланып турганнар, а ооң сөөлүнде Төп Комитетке удур демиселди калбарты бергеннер, ооң составын өскертирин, партияның ленинчи политиказын, XX съездиниң угланыышкынын өскертирин күзеп турганнар.

Олар ындыг херектерни көөрүн күзевейн турган болбайнаан. Эш Шелепинниң чугаазын силер дыңнадыңар. Съездиге ол хөйнү чугаалады, ындыг-даа болза ам илереттинген чүвелерниң дыка эвээжин чугаалаан. Кандыг-даа буруу чок муң-муң кижилер өлген. Кижи бүрүзү дээрге — бүдүн төөгү-ле болгай. Партияның, күрүнениң болгаш шеригниң хөй ажылдакчылары өлген.

Хоойлуну үрээни дээш, массалыг репрессия дээш харыысалгалыг турган кижилер президиумга тургаш, ийи-чаңгыс кижилерге чүдүүр чоруктуң үезиниң дүрүм чок чоруун илерединге бүгү-ле аргалар-биле удурланып турганнар, ооң соонда олар ТК-ның удуртулгазынга удур болгаш мен бодумнуң хүлээлгем ёзугаар ол айтырыгларны тургузар болганымда, ТК-ның Бирги секретары меңээ удур фракциялыг демиселди олар калбарты бергеннер, Согуушкунну ботка хүлээп алыр болгаш ол согуушкуннарга харыылаар ужур таваржып турган. **(Диңмиттиг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыннары).**

Партияга удур фракциялыг бөлүктүң киржикчилери партияга болгаш чуртка удуртулганы эжелеп ап, ийи-чаңгыс кижилерге чүдүүр чоруктуң үезинде үүлгеттинген кем-буруулуг үүлгедиглерни илередип турган эштерни чайладырын күзеп турганнар. Партияга удур бөлүк удуртулгага Молотовту тургузарын күзеп турган. Ынчанган болза эрге-чагырганы буруу ажыглап турган чорукту канчап-даа илеретпес турган болбайнаан.

Ийи-чаңгыс кижилерге чүдүүр чорукту буруу шапкан XX съезд болган сөөлүнде, илередиишкин оон ыңай чорбазын дээш партияга удур бөлүк бүгү хемчеглерни ап турган. Улуг херектерге эки-даа, багай-даа чүве турар-ла болгай деп Молотов чугаалап турган. Ийи-чаңгыс кижилерге чүдүүр чоруктуң үезинде турган үүлгедиглерни шынзыктырып, ындыг чүүлдер туруп болур болгаш моон соңгаар-даа туруп болур дээрзин чугаалап турган. Партияга удур фракциялыг бөлүктүң угланыышкыны ындыг турган. Ол бөдүүн будулуушкун эвес-тир. Ол дээрге бодап алган кем-буруулуг, авантюристиг туруш-тур. Олар партияны, чуртту ленинчи оруктан чая идерин оралдажып, ийи-чаңгыс кижилерге чүдүүр чоруктуң үезинде удуртулганың политиказынче болгаш практиказынче эглирин күзеп турганнар. Ынчалза-даа олар часканнар. Төп Комитет, бистиң бүгү партиявыс, бүгү совет улус партияга удур бөлүкке шиитпирлиг согуушкунну берген, фракционерлерни сойгалап илереткен болгаш чылча шапкан. **(Диңмиттиг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыннары).**

Партияның болгаш күрүнениң буруу чок черге өлген көскү хөй-хөй ажылдакчыларының дугайын маңаа сеткилимниң ханызындан хомудап чугаалап турду.

Репрессияның уржуундан Тухачевский, Якир, Уборевич, Корк, Егоров, Эйдеман болгаш өске-даа көскү ындыг шериг начальниктери өлгеннер. Олар дээрге бистиң армияның алдарлыг кижилери турганнар, ылаңгыя Тухачевский, Якир болгаш Уборевич олар көскү полководчулар турганнар. Ооң соонда Блюхер болгаш шеригниң өске-даа көскү ажылдакчылары репрессияга таварышкааннар.

Эштер Якир, Тухачевский болгаш өскелер-даа немецтиң төп Штавының агентилери болуп турар дээр дугайында меге документини, Гитлер бистиң чуртувусче халдаашкынны белеткеп тура бодунуң разведказын дамчыштыр октаан хире элээн чиктиг медээ бир-ле катап даштыкы парлалгага көзүлгүлээн. Ол чажыт ышкаш «документ» Чехословакияның президентизи Бенешке барган болгаш ол, бодунуң ээлчээнде, чаагай сеткилге удуртулга болдургаш, ону Сталинче чорудупкан. Якир, Тухачевский болгаш өске-даа эштер туттуруп бажыннаткан, а ооң соонда узуткаттынган.

Кызыл Армияның хөй-хөй кайгамчык командирлери болгаш политиктиг ажылдакчылары чок кылдынган турган. Кара бажыңнарга дыка хөй чылдарда олургулаан эштер — оларның сеткилин аартпас дээш оларның аттарын адаарын күзевейн тур мен — мында делегаттарның аразында туруп турар. Олар немец, азы англи азы өске-даа шпионнар дээрзин оларга «бүзүредип» кандыг-бир аргалар-биле бүзүредип турганнар. Оларның чамдызы «миннип турганнар». Харын-даа шпионаж дугайында буруулаашкынны олардан ап каап турар дээр дугайын ындыг кижилерге дыңнадырга, олар боттарының мурнундагы меге өчүктерин шынзыдарын оралдажып турганнар, чүге дээрге хилинчектээшкин дүрген доозулзун, өлүм дүрген келзин дээш олар боттарының меге өчүктерин хевээр арттыраза эки деп санап турганнар.

Ийи-чаңгыс кижиге чүдүүр деп чүве ол-дур! Ийи-чаңгыс кижиге чүдүүрүнүң үезинде буруулуг корум-чурумнарны катап тургузарын күзеп турган Молотов болгаш өскелерниң-даа үүлгедии ол-дыр. Партияга удур бөлүк партияны олче эгидерин күзээн, ынчангаш оларга удур демисел ындыг чидиг болгаш аар болган. Ол чүү деп чүвени кижи бүрүзү билип турган.

Эш Якирни мен эки билир турган мен. Тухачевскийни база билир турган мен, ындыг-даа болза Якирден эвээш. Бо чылын Алма-Атага чөвүлел хурал боп турар үеде, Казахстанда ажылдап турар ооң оглу меңээ чедип келген. Бодунуң адазының дугайын менден ол айтырып турган. Мен аңаа чүү деп чугаалап шыдаар мен? Кажан бис бо херектерниң дугайын Төп Комитеттиң Президиумунга чугаалажып турувуста, Тухачевский-даа, Якир-даа, Уборевич-даа кем-буруулуг кандыг-даа херек үүлгетпээн деп биске дыңнаткан, ынчан бис Молотов, Каганович болгаш Ворошиловтан:

— Силерлер оларны агартырын чүүлдүг деп көрүп турар силер бе? — деп айтырган бис.

— Ие, ооң талазында бис — деп олар харыылааннар.

— Харын силерлер оларны шаажылаан-на болгай силер — деп бис хорадап чугаалаан бис. Ынчаарга силерлер кажан ак-сеткилиңер-биле ажылдап турган силер: ынчан бе азы ам бе?

Ынчалза-даа олар бо айтырыгга харыы бербээннер, бербестер-даа. Сталинга чагааларынга кандыг бижимелдер кылып турганын силер бадыткадыңар. Олар чүнү чугаалап шыдаарларыл, ынчаш?

Коммунистиг партияның Кызыл Армияда бо дээре төлээлекчилери канчаар чок кылдырттынганын съездиге бодунуң чугаазында эш Шелепин силерге чугаалаан. Эш Якирниң Сталинга чагаазын-даа ол көргүзүп, ол чагаада резолюцияны номчуп турду. Якирни бодунуң үезинде Сталин улуу-биле хүндүлеп турганын чугаалаар херек.

Боолап турда Якир: «Партия делгерезин!, Сталин делгерезин!» деп алгырган.

Дүрүм чок чорукту медерелдини-биле үүлгедип турар деп чүвени шуут бодавайн, партияга, Сталинга ол хире бүзүреп турган. НКВД-ның органынга кандыг-бир дайзыннар кире берген деп ол санап турган. Якир өлүрүнүң мурнунда кандыг янзылыг турганын Сталинга чугаалаарга, Якирниң адресинге Сталин хорадаан.

Серго Орджоникидзени сактып көрээли. Орджоникидзени орнукшударынга киришкен мен. Ол хеп-хенертен өлү берген деп чугаага ынчан мен бүзүреп турган мен, чүге дээрге, ооң чүрээ аарыг турганын бис билир турган бис. Дыка сөөлзүредир, дайын сөөлүнде, ол боду өлүртүнген деп чүвени шуут таварылга боп дыңнаан мен. Сергонуң дуңмазы бажыңнаттырган болгаш боолатдып каан. Мурнунда оон эң чоок эштериниң бирээзи боп чораан болзажок, оон ыңай Сталин-биле кады ажылдап шыдавазын эш Орджоникидзе көрген. Орджоникидзе партияга улуг албан ажылды кылып турган. Ону Ленин билир болгаш үнелеп чораан, ынчалза-даа Орджоникидзе оон ыңай өй-тавында ажылдап шыдавас апарган, ынчангаш Сталин-биле мескелдешпес дээш, эрге-чагырганы кара-туразында аажылап ажыглап турган ооң буруузун чүктешпес дээш, боду өлүртүнер деп шиитпирлеп алган.

Сталинниң баштайгы кадайының акызы, бистиң партияның калбак кезээнге шоолуг билдинмес чораан Алеша Сванидзениң салым-чаяаны муңгаранчыг болган. Ол дээрге хоочун большевик. Харын ол Сталинниң эң чоок эжи турза-даа, Берия ону немец разведказының Сталинче чорудкан кижизи кылдыр нүгүлдепкен. Ынчангаш Сванидзени боолап өлүрген. Сванидзени боолаарының мурнуу чарыында, бир эвес буруузун ол миннип, өршээл дилээр болза өршээр деп Сталинниң сөзүн аңаа дамчыткан. Кажан Сванидзеге Сталинниң ол сөзүн дамчыдарга, ол чүнүң дугайын дилээр мен? Кем-буруулуг кандыг-даа херек кылбаан мен — деп ол айтырган. Ону боолап каапкан. Сванидзе өлүрткен соонда Сталин мынча дээн: көрүм, чоргаарын, өршээл дилевейн өлүп чыдар. Сванидзе хамыктың мурнунда ак-сеткилдиг кижи чораан деп чүвени ол бодаваан.

Кандыг-даа буруу чок хөй-хөй кижилер шак ынчалдыр өлгеннер.

Ийи-чаңгыс кижилерге чүдүүрү деп чүве ындыг-дыр. Эрге-чагырганы туразында аажылап ажыглаар чоруктуң бичии-даа илерээшкинин ынчангаш бис эптеш чок көрүп турар бис.

Эштер! Шынчы ленинчилер, эштер Чубарь, Косиор, Рудзутак, Постышев, Эйхе, Вознесенский, Кузнецов болгаш өскелер-даа ышкаш партияның болгаш күрүнениң шылгарангай ажылдакчылары ийи-чаңгыс кижиге чүдүүр чоруктуң үезинде буруу чокка өлүрткеннер деп хоочун большевиктерниң бижээн чагаалары съездиниң президиумунга келген.

Ийи-чаңгыс кижилерге чүдүүр чоруктуң үезинде барымдаа чок репрессияларның түңнелинде өлген партияның болгаш күрүнениң көскү ажылдакчыларының тураскаалын мөңгежидерин эштер саналдап турар.

Ол саналды шын деп санап турар бис. **(Диңмиттиг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыннары).** XXII съездиден соңгуур Төп Комитетке бо айтырыгны эки шиитпирлээрин дагзыры чугула. Дүрүм чок чоруктуң өлүм-чидирилгезинге таварышкан эштерниң тураскаалын мөңгежидери-биле Москвага тураскаал тутса чогуур боор. **(Адыш часкаашкыннары).**

Ийи-чаңгыс кижилерге чүдүп турар үеде партияның өй-тавында амыдыралы болдунмас турган. Эрге-чагырганы дүрүм чокка эжелеп алган кижилер партияның мурнунга отчёт чок болуп, ооң контролюндан олар үнүп турарлар. Ийи-чаңгыс кижилерге чүдүүр чоруктуң кол айыылы шак-ла ында.

Партияда кандыг-даа удуртукчу аңаа, ооң органнарынга отчёттуг болуп, кажан эргежок чугула деп көрген үезинде кандыг-даа удуртукчуну партия солуп шыдаар ындыг байдалды партияга кезээде тургузар херек. **(Адыш часкаашкыннары).**

Ам, XX съездиниң соонда, партийжи амыдыралдың болгаш коллективтиг удуртулганың ленинчи принциптерин партияга катап тургускан. Партияның чаа Программазында болгаш Уставында партийжи амыдыралдың ленинчи нормазын катап тургузуп турар болгаш ийи-чаңгыс кижилерге чүдүүр чоруктуң катап тыптырынга арганы бербес ындыг тодарадылга быжыглаттынган.

Бистиң партиявыстың XX съездизи ийи-чаңгыс кижилерге чүдүүр чорукту буруу шапкаш, чөптүг чорукту катап тургускан болгаш болдурган хажыдыышкыннарны чок кылырын негээн. Кара-туразында аажылаар болгаш дүрүм чок чүүл үүлгедир чорукту катап болдурбас дээш партияның Төп Комитеди шиитпирлиг хемчеглерни алган. Молотовтуң, Кагановичиниң, Маленковтуң болгаш өскелерниң-даа партияга удур бөлүү бо хемчеглерни боттандырарынга удурланып турганнар.

Фракционерлер удуртулганы эжелеп алырын, партияны ленинчи оруктан чайладырын оралдажып турганнар. XX съездиниң айытканы угланыышкынны камгалап турган кижилерни шаажылаарын белеткеп турганнар. Партияга удур бөлүк чылча шаптырганда, ооң киржикчилери ийи-чаңгыс кижилерге чүдүп турган үеде олар кижилерни канчап турганнар ийик, оларны база шак ынчаар боор деп бодааннар, ынчангаш партийжи амыдыралдың ленинчи нормазын катап тургузар дээш кижилерни шаажылаар күзели дыка-ла улуг турганнар.

Каганович-биле мээң арамда характерлиг мындыг чугаа болган. Ол чугаа партияга удур бөлүктү Төп Комитеттен үндүр сывырган, ТК-ның июнь Пленуму ажылын дооскан соонда ийи хонганда болган чүве. Каганович менче телефоннааш, мынча деп чугаалаан:

— Эш Хрущев, мен сени хөй чыл иштинде билир мен. Сталин үезинде канчап турган ийик, мени база ынчалдырбазын дилеп тур мен.

Ынчаарда канчаар аажылап турганын Каганович билген, чүге дээрге, ол аажылалдарның киржикчизи ол турган.

Мен аңаа мынча деп харыылаан мен:

— Эш Каганович! Бодуңарның бужар-бак сорулганарны чедип алырынга кандыг арга-биле хөделир деп турганыңарны сээң сөстериң база катап бадыткап турар-дыр. Ийи-чаңгыс кижилерге чүдүп турган үеде туруп турган корум-чурумче чуртту катап кирерин күзеп турган силер. Силер кижилерни шаажылаарын күзеп турган силер. Силер өске кижилерни бодуңарга дөмейлеп турар тур силер. Ынчалза-даа алдап турар тур силер. Бис ленинчи принципти шыңгыы сагып база эдерип турар бис. Силер ажыл алыр силер, бир эвес бүгү совет кижилер ышкаш ак-сеткилдиг ажылдаар болзуңарза амыр тайбың ажылдап база чурттап болур силер — деп Кагановичиге чугаалаан мен.

Каганович-биле мээң чугаам ындыг болган чүве. Бир эвес олар боттарының кара сагыштыг бодалдарын боттандырарын чедип апкан чүве болза, партияның кадрларын канчаар аажылаарын оларның күзеп турганы ышкаш оларны база-ла шак ынчаар аажылаар апаар дээрзин фракционерлер буурап дүшкеш, бодап турган деп чүвени ол чугаа көргүзүп турар-дыр. Ындыг болза-даа бистер, коммунистер — ленинчилер, эрге-чагырганы буруу ажыглаарының оруунче кирип шыдавас бис. Бистер партийжи, ленинчи туруштарда быжыы-биле турар бис. Партияның күжүнге болгаш чаңгыс эвинге, партияны долгандыр улустуң сырый каттышканынга бүзүрээр бис. **(Диңмиттиг адыш часкаашкыннары).**

Боттарының саналдарынга дыка хөй делегаттар партияга удур бөлүктүң киржикчилериниң дугайын килеңнээшкин-биле чугаалап, оларның кемниг үүлгедиглериниң фактыларын айтып турдулар. Ол килеңнээшкин билдингир болгаш бадыткаттынган.

Эш Ворошиловтуң дугайын онзалап чугаалаарын күзеп тур мен. Ол меңээ чедип келгеш, бодунуң сагыш сеткиишкининиң дугайын чугаалап турду. Ооң байдалы билдингир-ле. Ындыг болза-даа бистер — политиктиг ажылдакчылар — чүгле чаңгыс сагыш-сеткилдиң бодалдарын удуртулга болдуруп шыдавас бис. Бодалдар янзы-бүрү болгулаар, олар меге болуп база магат чок болгулаар болгай. Мында, съездиде, Ворошилов бодунуң адресинге шүгүмчүлелди дыңнап, эттедип каан чүве дег чоруп турар-дыр. Ынчаарга партияга удур бөлүк холун партияга удур көдүрген үезинде ол сыр өске хевирлиг турган. Ынчаарда Ворошилов идепкейлиг чоруун көргүзүп, улустуң чугаазы-биле алырга, аът мунмаан дээрден башка бүгү каас, дайынчы кылдыр дериттинипкен турган болгай.

Партияга удур бөлүк Төп Комитетке удур бодунуң демиселинге эш Ворошиловту ажыглаан. Төп Комитеттиң Пленумун чыылдырарын чедип алырын оралдажып турган ТК кежигүннери-биле ужуражырынга Ворошиловту фракционерлерниң томуйлааны таварылга эвес. Ворошилов бодунуң ат-алдарлыы-биле Төп Комитеттиң кежигүннеринге салдарны чедирип, партияга удур бөлүкке удур демиселдиң талазы-биле оларның шиитпирлиин чайгылдырып болур деп партияга удур бөлүк кордап турган. Партияга удур бөлүк ТК-ның кежигүннери-биле ужуражыышкынга Ворошиловка дузалаар кылдыр Булганинни база томуйлааннар. Ынчалза-даа Булганин болза, Ворошилов ышкаш ындыг авторитеттиг турбаан. Партияның хоочун ажылдакчыларының бирээзи болур Ворошиловка улуг идегелди олар кордап турганнар. Ындыг болза-даа ол база-ла фракционерлерге дузалавайн барган.

Ол бөлүкче эш Ворошилов канчап кире бергенил? — деп айтырыг тургустунуп келир-дир. Ворошилов биле Молотовтуң аразынга, Ворошилов биле Кагановичиниң аразынга, Маленков биле Ворошиловтуң аразынга хууда харылзааларының найырал чок байдал турган деп чүве чамдык эштерге билдингир.

Ындыг болза-даа боттарының аразынга ындыг харылзаалар турза-даа, олар каттыжа бергеннер ышкажыл. Чүге, кандыг үндезинге? Чүге дээрге, ийи-чаңгыс кижилерге чүдүүр чоруктуң үезинде оларның дүрүм чок үүлгедиглерин XX съездиниң соонда-даа улам ыңай сойгалаар деп чүведен олар коргуп турганнар, партияның мурнунга олар харыылаар ужурга таваржырындан коргуп турганнар. Ынчаарда албан-дужаалды буруу ажыглаар бүгү-ле чоруктар чүгле оларның деткимчези-биле эвес, харын база оларның идепкейлиг киржилгези-биле чорттунуп турган деп чүве билдингир болгай. Харыысалга хүлээринден корткан чорук, ийи-чаңгыс кижилерге чүдүүр чоруктуң үезинде турган корум-чурумнарны катап тургузар дээр чүткүл — оларның аразында хууда найыралдыг эвес турзажок партияга удур бөлүктүң киржикчилерин каттыштырган чүве болур.

Эш Ворошилов аар частырыгларны кылган. Ындыг болза-даа, эштер, партияга удур бөлүктүң өске идепкейлиг киржикчилери, чижээлээрге, Молотов, Каганович, Маленков оларны көөрүнден Ворошиловту бир янзы көрзе чогуур деп бодаар мен. ТК-ның июнь Пленумунуң ажылының эгезинде фракционерлер-биле чидиг демисел чоруп турда, ынчан эш Ворошилов партияга удур бөлүк-биле демиселге Төп Комитеттиң кежигүннериниң чаңгыс эптиг чоруун бүзүреп көргеш, дендей берген-дир мен деп чүвени ооң медерели аңаа айтып берген ышкаш-тыр. Партияга удурланып турган кижилер-биле кады барган-дыр мен деп чүвени Ворошилов билген, ынчангаш партияга удур бөлүктүң үүлгедиглерин ол буруу шапкан, бодунуң алдагдалдарын билинген. Ынчангаш ол кандыг-бир хире-чергези-биле Төп Комитетке дузалаан. Ооң талазындан кылган ындыг базымны чедир үнелевейн барып болбас, эштер, чүге дээрге, ол чорук ол үеде партияга деткимче болган.

Климент Ефремович Ворошиловтуң ады улуска калбаа-биле билдингир. Ынчангаш Молотов, Каганович, Маленков болгаш өскелер-биле кады партияга удур бөлүкке ооң киришкен чоруу ол бөлүктү күштелдиргензиг боп, политикага кажаравааң кижилерге кандыг-бир бодалды болдуруп турган. Эш Ворошилов ол бөлүктен үнгеш, фракционерлерге удур Төп Комитеттиң демиселинге дузалаан. Ол чөптүг херектиң уъжун бис база-ла шак ынчалдыр харыылавышаан, ооң байдалын чиигедилинер. **(Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыннары).**

Эш Ворошиловту чидиг-ле шүгүмчүледилер, ол шүгүмчүлел шын болган, чүге дээрге ол улуг чазыгларны кылган, коммунистер ол чазыгларны уттуп шыдавастар. Ындыг болза-даа бис эш Ворошиловту кичээңгейлиг көрүп, чаагай сеткилди аңаа илередир ужурлуг бис деп санаар мен. Ол бодунуң кылган бурууларын шын сеткил-биле буруу шаап көрүп, билинген деп бүзүрээр мен. **(Адыш часкаашкыннары).**

Климент Ефремович Ворошилов үр чурттап назылаан, бистиң партиявыска болгаш улузувуска дыка хөй чаагай чүүлдерни кылган. Эш Ворошилов кадыының багай болганының хараазы-биле Дээди Советтиң Президиумунуң Даргазы хүлээлгезинден бодун хостаар дугайында дилээн Төп Комитет көрүп турда, ТК-ның кежигүннери ооң кылган чазыглары турза-даа, ону эвилеңи-биле көрген дээрзин чугаалаксап тур мен. Партияның болгаш күрүнениң мурнунга ооң ачы-хавыязын демдеглевишаан, Дээди Советтиң Президиуму Климент Ефремович Ворошиловка 1960 чылдың майда Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры деп атты тывыскан. **(Адыш часкаашкыннары).**

Климент Ефремович бистиң партиявыстың херээ дээш бистиң-биле кады идепкейлиг демисежир боор деп бодай-дыр мен. **(Диңмиттиг адыш часкаашкыннары).**

* * *

Эштер! Партияның XX съездизиниң угланыышкыны, партия болгаш күрүне амыдыралынга ленинчи нормаларны катап тургузарының болгаш улам ыңай хөгжүдериниң, партияның удуртукчу ролюн, улус массаларның чогаадыкчы идепкейин бедидериниң угланыышкыны болза, кара-чаңгыс шын угланыышкын ол дээрзин XXII съезд улам күштүү-биле бадыткады. Ол чаагай угланыышкынны XXII съезд быжыглаан. Ийи-чаңгыс кижиге чүдүүр чоруктуң дедир эглип кээп болурунга удур чаа магадылалдарны партияның Программазында болгаш Уставында съездиниң шиитпирлеринде айтып турар. Коммунизмни тургузарынга сорук кирикчи болгаш организакчы улуг күш болуп турар партияның ролю улам бедик көдүрлүп турар.

Мындыг айтырыгның талазы-биле каш сөс чугаалаар бодаан ийик мен. Бистиң партиявыстың Төп Комитединиң ажыл-чорудулгазының дугайын чугаалаарда, съездиге болган хөй-хөй саналдарга болгаш бистиң парлалгавыска мээң адымга хамаарыштыр кандыг-бир онзагай аян-киришкинин хаая эвес кылып, партияның болгаш чазактың эң чугула хемчеглерин чорударынга мээң ролюмну демдеглеп турар-дыр.

Ол эштерниң удуртулга болдуруп турар ындыг чаагай сеткилдери меңээ билдингир-ле-дир. Ынчалзажок, мээң адымга хамаарыштыр чугаалап турар бүгү-ле чүүлдерни бистиң ленинчи партиявыстың Төп Комитединиң адынга, ТК-ның Президиумунуң адынга хамаарыштырган турар ужурлуг дээрзин бүгү күштүү-биле онзалап демдеглээрин чөпшээреп көрүңер, чүге дээрге, чаңгыс-даа улуг хемчег, чаңгыс-даа харыысалгалыг чугаа бисте кым-бир кижиниң хууда айтыышкыны-биле болдунмайн, коллективтиг чугаалажып көрүүшкүнүң, коллективтиг шиитпириниң түңнели болуп турар. Бистиң улуг күжүвүс болза бүгү-ле принципиалдыг айтырыгларны коллективтиг удуртурунда, коллегиалдыг шиитпирлээринде болгай, эштер.

Кайы-даа удуртукчу кижи кандыг-даа арга-мергежилдиг болгаш ажыл-херекке чеже-даа күжүн ол үндүрер болза коллективтиң деткимчези чокка, ажылдап кылган хемчеглерин чорударынга бүгү партияның, калбак улус массаларының эң-не идепкейлиг киржилгези чокка ёзулуг-ла быжыг чедиишкинни чедип ап шыдавас. Ону бистер шуптувустуң эки билип алырывыс болгаш кезээде утпайн чорууруvус эргежок чугула. **(Адыш часкаашкыннары).**

Коммунистиг удуртукчулар болза оларның баштап турары массаларның ажыл-чорудулгазы-биле күштүг болгай. Бир эвес олар партияның эрге-ажыктарын, чоннуң эрге-ажыктарын шын билип база илергейлээр, бир эвес олар үк эрге-ажыктар дээш күштерин, энергиязын болгаш амы-тынның бодун харам чок, олар бир эвес улуг-даа, биче-даа херекке чондан партияның чарылбазы ышкаш партиядан чарылбас болза, — ындыг удуртукчуларны партия болгаш чон кезээде деткиир. Ындыг удуртукчунуң ол дээш демисежип чоруур херээ чайлаш чок тиилээр. **(Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыннары).**

Партияның херээ дээш, чоннуң амыдыралчы эрге-ажыктары дээш демиселге эргежок чугула мөзү-шынарларны шиңгээдип алыры херектиг-ле. Удуртур органнарны долгандыр активти, а ол активти дамчыштыр — бүгү чонну сырый каттыштырбышаан, ажыл-херекти карачаңгыс ленинчи шын орук-биле чорудуп турар ындыг удуртукчуларга удур боттарының одун идея талазы-биле бистиң дайзыннарывыс хамыктың мурнунда мөөңнештирип турарлар болгай.

Чижээ, партияга удур фракционерлер Молотов, Каганович, Маленков болгаш өскелер-даа партияның ленинчи Төп Комитединге болгаш мээң бодумга удур кайы хире калчаалыг күженииишкинни кылып турган дугайын маңаа бо съездиге дыка хөй чугаалаан. XX съездиниң айытканы партияның угланыышкынынга удурланган ол чарылдырыкчылар ол-ла отту оларга таарышпаан Хрущевка удур мөөңнээннер. Чүге Хрущевче удурул? Чүге дээрге, Хрущев партияның тура-соруу-биле Төп Комитеттиң Бирги секретарының албан-дужаалынга депшиттирген. Фракционерлер дендии-ле часканнар-дыр. Партия оларны идея-даа, организасдаа талазы-биле чылча шапкан. **(Диңмиттиг адыш часкаашкыннары).**

Бистиң партиявыстың Төп Комитеди политиктиг бышкан чорууң болгаш байдалды ленинчи ёзу-биле билирин көргүскен. ТК-ның чаңгыс-даа кежигүнү азы кежигүнүнүң чаңгыс-даа кандидады, Ревизия комиссиязының чаңгыс-даа кежигүнү ол чарылдырыкчыларның чаржынчыг бөлүүн деткивээни тодаргай. **(Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыннары).**

Ийи-чаңгыс кижиге чүдүүр чоруктуң бүгү-ле бужар уржуктарынга удур шиитпирлиг демисешпишаан, марксисчилер-ленинчилер болза удуртукчуларның авторитедин кезээде хүлээп көрүп келген болгаш хүлээп көөр-даа апаар.

Ындыг болза-даа кайы-бир удуртукчуну удуртур коллективтен аңгылап, ону хөлүн эртир мактап, онзалап көре бээр болза шын эвес апаар ийик. Ол чорук марксизм-ленинизмниң принциптеринге удурланышкак болуп турар. Маркс, Энгельс болгаш Ленин оларның боттарының ачы-хавыязын кедергей мактаар ындыг кижилерге удур кайы хире эптеш чок удурланып турганы билдингир болгай. А эртемниг коммунизмниң үндезилекчилери Маркстың, Энгельстиң болгаш Лениннин ажылчын аңгының мурнунга, бүгү кижи төрелгетенниң мурнунга улуг ролюн болгаш ачызын чедир үнелээри берге болгай. **(Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыннары).**

Бодун мактаныры-даа, ол ышкаш түс-түс ажылдакчыларның ролюн онзалап, хөлүн эртир хөөредир чорук-даа ёзулуг марксисчилерге-ленинчилерге ханызы-биле таарышпас. Оларны кым-бир кижи удуртукчу эш-өөрүнүң бөлүүнден хоорулдурарын салдыныш чок оралдажы бээр болза, ол шуут-ла дорамчылал болу бээр. **(Диңмиттиг адыш часкаашкыннары).**

Бистер, коммунистер, шын болгаш бышкан удуртулганың ат-алдарын бедии-биле үнелеп база деткип турар бис. Партияның болгаш улустуң хүлээп көргени удуртукчуларның ат-алдарын бистер камгалаар ужурлуг бис. Ындыг болза-даа удуртукчу бүрүзү ол херектиң өске талазын билир — кажан-даа бодунуң эргезин тогдунуп болбас, кандыг-даа албанга олуртуп, эң-не бедик эргени тутсуп-даа каан болза, ону контрольдаарын кажан-даа салбас чүгле партияның тура-соруун, улустуң тура-соруун ол кижи күүседип турар деп чүвени утпас ужурлуг. **(Адыш часкаашкыннары).** Ол дугайын уттуптар удуртукчу ындыг алдагдалдары дээш кадыг-дошкун харыысалганы хүлээр апаар. Ол амыдыралының үезинде харыылаар болгаш, Сталинга чүдүүр чорукту буруу шапканы ышкаш, өлгениниң сөөлүнде-даа чок өршээвес деп чугаалаар мен. **(Адыш часкаашкыннары).** Партияның тура-соруун, чоннуң тура-соруун күүседир хүлээлгезин уттуп турар кижини, ажы-биле сөглээрге, ёзулуг удуртукчу деп адап-даа болбас, ындыг «удуртукчулар» бистиң партияга-даа, күрүне аппарадынга-даа турбас ужурлуг. **(Адыш часкаашкыннары).**

Кайы-бир удуртур албан-дужаалды ээлеп турган чаңгыс кижиниң холунга янзы-бүрү чылдагаан-биле улуг эрге мөөңнеттине бээр болбайнаан. Партияның болгаш чоннуң депшиткени удуртукчу кижи эрге-дужаалын буруу ажыглап болбас ужурлуг. Ийи-чаңгыс кижиге чүдүүр чоруктуң ол кемниг уржуу катап төрүттүнмезин дээш алдынган болгаш моон соңгаар-даа ап чорудар хемчеглерни съездиге илеткелдерде чугаалаан болгай. Ындыг болза-даа бир чүүлдү Уставтың кандыг-даа параграфтары-биле үзе чугаалап шыдавас — кандыг-бир эң-не алдар хавыялыг-даа удуртукчу ону депшидип үндүрген кижилерниң саналын херексевес апаар чорукту болдурбас дээрзин удуртукчуларның коллективи эки билир ужурлуг. **(Адыш часкаашкыннары).**

Чаңгыс кижиниң хавыялыг ат-алдарын, ол кижи чүнү-даа канчаар турза ажырбас, коллективти-даа херекке албас апаар кылдыр боду тогдуна бээр шак ындыг чоруктуң төрүттүнерин болгаш нептерээрин канчап-даа черле болдурбас ужурлуг бис, эштер. Ындыг таварылгада ол кижи удуртулгаже депшидип үндүрген өске эштерниң чугаа-сөзүн тоовас апаар, оларны базып чагырып эгелеп болур. Бистиң улуг башкывыс В. И. Ленин ындыг чорукка шиит-

(Төнчүзү 4-кү арында).

Н. С. ХРУЩЕВТУҢ түңнел чугаазының төнчүзү

пирлии-биле удурланып чораан болгаш чогуур үезинде ооң мерген угаанныг сүмезин дыңнавайн барганы-биле партия кедергей улуг когаралга таварышкан.

Бо чугула айтырыгга Лениннин телептиг өөреникчилери болуулунар. **(Диңмиттиг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).**

* * *

Эштер! Ийи идеологияларның — эртемниг коммунизмниң марксисчи теориязында илереттинген ажылчын ангының идеологиязының болгаш буржуаз идеология болур дарлакчы ангының идеологиязының аразында демисел чүс ажыг чыл иштинде чоруп келди.

Маркс биле Энгельстиң номналы тыптып келгени-биле эң-не революсчу ангы болур ажылчын ангы бодунуң хосталыры дээш, ниитилелди революстуг ёзу-биле чаартыры дээш, пролетариаттың диктатуразы дээш демиселге күчүлүг идейлиг чепсекти алган.

Баштайгы үеде эртемниг коммунизмниң идеязы эң-не дэпшилгелиг интеллигенцияга болгаш ажылчын ангының мурнакчы кезээнге билдинип турган. Революстуг медерелдиң хөгжүлдезиниң оруу чиик эвес турган. Чаа идеяны тарадыры болгаш шиңгээдири эвээш эвес бергелерге таваржып турган, чүге дээрге, ол идеялар дошкун мөлчүгделдиң тургузуун, капиталистиг тургузугну чаза шавары дээш революстуг демиселче кыйгырып келген.

Ол демисел каражаларны болгаш кызамдаашкыннарны негеп турган, капитализмниң бузундуларының кырынга тургузар ужурлуг турган келир үениң херээ дээш маадырлыг чоруктарны кылырынче ол кыйгырып турган. Ол болза революстуг кадыг-дошкун ангы демиселинче кыйгырыг болуп турган, а ындыг демиселге мөлчүкчү тургузугну көөр хөөн чок чорукту бодунда сиңирип алган, ажылчын ангының чайлаш чок тиилелгезинге бүрүн бүзүрелдиг, эрес-маадырлыг кижилер шыдажыр. Ындыг орукка экилерниң эң экилери, революсчуларның эң революсчулары турупкаш, сактып четпес бергелерни ажып эртпишаан, олар тиилээннер. **(Адыш часкаашкыны).**

Чартык чүс чыл мурнунда ооң революстуг демиселин Владимир Ильичиниң тургусканы партия баштап турган чорук бистиң чуртувустуң ажылчын ангызынга улуг аас-кежик болган. Лениннин идепкейлиг киржилгези-биле ажылдап кылган бирги Программазын партия ийиги съездиге хүлээп алган. Ол Программага идип үндүртүнген кол сорулга болза капиталистерниң болгаш помещиктерниң эрге-чагыргазын дүжүрери база ажылчын ангының, күш-ажылчы улустуң эрге-чагыргазын тургузары болуп турган.

Марксизмниң улуг идеяларының тугунуң адаа-биле 1917 чылдың октябрьда Россияның ажылчы чоннары социалистиг революцияны боттандырган болгаш эрге-чагырганы боттарының холунга алганнар.

Ажылчы чон эрге-чагырганы чаалап алза-даа, делегей дайынынга үрегдеттирген ажыл-агыйны холга алганнар. Ол улуг бергелерни болгаш кызамдаашкыннарны ажып эртер, эвээш эвес каражаларны үндүрер ужурлуг турган. Интервентилерниң халдаашкынын ойтур шавар, иштики контрреволюцияны базар, үлетпүрнү тургузар, хоозураан болгаш сандаараан кедээ ажыл-агыйны бут кырынга тургузар, транспортту катап тургузар, садыгны организастаар, үрелиишкиннерни болгаш аш-чутту ажып эртер ужурлуг турган. Даартагы хүн дээш, келир үе дээш кызымаккай ажылдаарының эргежок чугулазын тодаргай билири ажылчын ангыдан негеттинип турган.

Ол дээрге кончуг нарын, берге, ынчалза-даа улуг-чаагай сорулга турган. Ону боттандырары дээш демиселче боттарының уругларынга болгаш уругларының уругларынга эң эки келир үени тургузуп бээр дээш когаралдарже дораан-на баарынга белен кижилерни хандыкшыдып болур турган.

Пролетариат диктатуразын тургускан сөөлүнде бистиң партиявыс ийиги Программазын — Лениннин чогаадып тургусканы социализмни тургузарының Программазын хүлээп алган. Ийиги Программаны күүсеткенинин улуг түңнели болза күчүлүг үлетпүрнүң, улуг кедээ ажыл-агыйның, мурнакчы эртемниң болгаш техниканың чуртту апарган бистиң чуртувуска социализмниң долу болгаш эчизинге чедир тиилээни болган.

Бистер ам улуг демиселдиң үшкү чадазынче кирипкен бис, эштер. Бис ленинчи партияның үшкү Программазын — коммунизмни тургузарының Программазын хүлээп ап турар-дыр бис. Бис дыка-ла бурунгаарлай берген-дир бис, партияның ийиги Программазын хүлээп ап турган байдалдарга бодаарга, а харын-даа бирги программаны хүлээп ап турган үеден амгы байдал дыка-ла ылгалдыг-дыр, а бирги Программанындан ооң-даа дыка артык.

Амгы чедип алган бедиктеривистен капитализмниң эң-не күчүлүг чуртунга — Американың Каттышкан Штаттарынга тайбың экономиктиг чарыштың ажык кыйгызын салып болурувус ындыг күштүг, ындыг долу энергияны социалистиг экономика чедип алган.

Ийи идеологияларның демисели марксизмниң тыптып келгени баштайгы үезинге бодаарга, ам шуут өске характерлиг. Эртемниг социализмниң идеялары массаларны хаара туткан болгаш материалдыг улуг күш кылдыр хуула берген. Олар амыдыралда боттанган, улустарның күш-ажылы-биле чаа ниитилелдиң материал-техниктиг баазазы тургустунуп турар. Чүгле идеологияның кавызынга турган демисел материалдыг бүдүрүлгениң кавызында база кире берген.

Коммунизмниң улуг идеалдарын боттандырар дээш ам ниитилелдиң чүгле эң мурнакчы кезээ демисежип турар эвес, а бистиң чуртувустуң, өске-даа социалистиг чурттарның улустары бүрүнү-биле демисежип турар. Совет Эвилели ам дээрни шуут-ла бүгү тала-биле штурмнап турар болгаш коммунизмниң идеяларын амыдыралга боттандырбышаан, социалистиг тургузугнуң капитализмден артык күштүүн көргүзүп турар. **(Диңмиттиг адыш часкаашкыны).**

Ам үеде социализм болза ону боттандырар дээш ажылчы чоннарны демиселче партияның кыйгырып турганы чүгле идея болбайн турар. Социализм боттуг чүүл апарган. Бис: Совет Эвилелинче, социалистиг чурттарже көрүп көрүнерем, ынчан силер ажылчын ангы, күш-ажылчы улус эрге-чагырга турда, эртемниг коммунизмниң идеяларын амыдыралга боттандырып турда кайы хире аргаларлыгыл дээрзин көрүп баар силер—деп чугаалап турар бис. Көрүп көрүнер-даан, төөгүлүг кыска хуусаада ол чүнү чедип алгандыр! Ооң чедиишкиннери, ооң үлегер-чижээ ажылчы чоннарның массаларынга, бүгү делегейниң улустарынга күчүлүг салдарны чедирип турар. **(Адыш часкаашкыны).**

Чаа амыдыралды тургузарының оруунда кирген улустарга улуг материалдыг болгаш угаан бодал кежиктерин социализм—чүгле келир үеде эвес, а харын ам-на берип турар. Социализм чурттарының үлегери бүгү чурттарның ажылчы чоннарынга улам-на хандыкшылдыг апар чыдар. Чүс-чүс миллион кижилерни төөгүлүг тургузукчу чорукче көдүрбүшаан, коммунизмниң идеялары улам-на балбаа-биле болгаш ханызы-биле нептереп турар.

Коммунизмче күчүлүг, улам-на дүргедеп турар шимчээшкин эчис сорулгаже—чер кырынга эң-не чөптүг ниитилелди тургузарынче орукка шаптык болуп турар бүгү чүүлдерни арылдыр ширбий шаап турар. **(Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).** Ол дээрге бир кезиктиң өскелериниң кырынга тергиилелин дүрүмчүдүп алыр дээш оларга удур демисели эвес-тир, ол дээрге дарлалга удур, кулданыышкынга удур, мөлчүлгеге удур демисел, бүгүдениң аас-кежии дээш демисел-дир. Ам коммунизмни билбейн турар болгаш хүлээп көрбес кижилерниң уруглары болгаш уругларының уруглары коммунизм үезинге чурттаар ындыг үе келир дээрзинге бис бышыы-биле бүзүрээр бис. **(Диңмиттиг адыш часкаашкыны).**

Эштер! Улустуң болгаш партияның мурнунга XXII съездиниң идип үндүрүп турар сорулгалары ёзулуг-ла аажок улуг. Өндүр улуг Программаны амыдыралга боттандырар төлээде, бүгү партияның, бүгү улустуң аажок улуг күжениишкиннери негеттинер. Ынчалза-даа ол Программа күүсеттинген турарынга эргежок чугула бүгү чүүлдер бисте бар. **(Адыш часкаашкыны).**

Ам сорулга болза, чаңгыс-даа хүн чидирбейн, бистиң бүгү күжениишкиннеривисти, бистиң улузувустуң хайныгып турар могаг чок энергиязын коммунизм тургузуушкунунуң практиктиг сорулгаларын шиитпирлээринче угландырары болур. **(Адыш часкаашкыны).**

Программаны съезд бир эп-сеткил-биле хүлээп алган. Ам хамык ужур чүдел дээрге, ону амыдыралга боттандырар дээш бүгү-ле большевикчи чүткүл-биле ажылдап кириптеринде. **(Адыш часкаашкыны).**

Бистиң съездивис болза улуг сорулганы—бистиң чуртувуска коммунизмни тургузарын чедип алыр дээш партияның, бүгү совет улустуң белениниң болгаш шиитпирлииниң магалыг херечизи болуп турар. Совет Эвилелинге коммунизм тургустунган турар дээрзинге кандыг-даа чигзиниг чок—партияның болгаш улустуң тура-соруу ындыг! **(Диңмиттиг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).**

XXII съездиниң төнгениниң сөөлүнде делегаттар бистиң улуг Төрээн чуртувустуң бүгү районнарынче тарап чанар. Олар коммунистиг ниитилелди тургузарының программазы-биле чепсегленген болурлар. Бистиң эчис сорулгаларывыс билдингир, оруктар айыттынган. Программаның практика кырынга күүселдезинче ыраккы келир үеде эвес, а мырыңай бо хүн-не кирип турар бис. **(Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).**

Эштер!

Бистиң күштеривис, делегей социализминиң күштери амгызы ышкаш кажан-даа ындыг күчүлүг турбаан. Чаа Программа партияның болгаш улустуң мурнунга эң-не чырыткылыг, сагыш-сеткилди хаара тудуп турар перспективаларны ажыдып турар. Бистиң чуртувустуң кырында коммунизмниң хүнү үнүп орар! Бистиң кайгамчыктыг Төрээн чуртувустуң эргип четпес делгемнериң ол хүн бодунуң чырыы-биле шыва бээр ындыг хүннүң келирин бодувустуң кызымаккай күш-ажылывыс-биле чоокшуладыр дээш бүгү-ле чүүлдерни кылыылынар! Бодувустуң бүгү-ле күштеривисти, бүгү-ле большевикчи энергиявысты коммунизмниң тиилелгезиниң херээнге берээлинер! **(Диңмиттиг адыш часкаашкыны).**

Алдарлыг ленинчи партияның башталгазы-биле — коммунизмниң тиилелгезинче, бурунгаар!

(Кыйгырыгларже шилчээн диңмиттиг, үр соксаал чок адыш часкаашкыны. Шупту туруп келген. «Бистиң Коммунистиг партиявыс делгерезин!», «Совет улуска алдар!», «Коммунизм делгерезин!», «Улустарның найыралы делгерезин!», «Акы-дуңма партияларга алдар!» дээн үннер залга чаңгыланып турган. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының алдары дээш, ССРЭ-ниң улустарының алдары дээш акы-дуңма даштыкы партияларның төлээлекчилериниң байыр чедириишкиннери хөй-хөй дылдар кырынга чаңгыланып турган. «Ура!» дээн күчүлүг кыйгы залга диңмиреп турган).

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Уставынга өскерилгелер дугайында

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXII съездизинге СЭКП ТК-ның секретары эш Ф. Р. КОЗЛОВТУҢ 1961 чылдың октябрь 28-те илеткели

Эштер!

Алдарлыг ленинчи Коммунистиг артия сеткил хайнышкынныг, өөрүшкүлүг хүннерни чурттап эрип турар-дыр. Кремльче, бистиң съездивистиң эртип турар бо залынче бүгү совет улустуң, бүгү кижи төрелгетенниң кичээнгейи хаара туттунган.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXII съездизи—коммунизм тургузукчуларының съездизи болза ТК-ның Бирги секретары эш Никита Сергеевич Хрущевтуң кылганы СЭКП-ниң Төп Комитединиң отчёдун болгаш партияның Программазының төлевилелиниң дугайында илеткелди улуг көдүрлүүшкүн-биле чугаалажып көрген.

Эш Н. С. Хрущев съездиге төөгүлүг илеткелдеринге СЭКП-ниң XX съездизинден бээр бистиң партияның болгаш бүгү совет улустуң кайгамчыктыг улуг чогаадыкчы ажыл-чорудулгазының түңнелдерин кылган. Ол илеткелдерде амгы үе-чадада ниитилел хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннарын болгаш дүрүм ёзугаар чүүлдерин илереткен, коммунизмниң калбак тургузуушкунунуң бүгү үезиниң дургузунда Коммунистиг партияның болгаш совет улустуң өндүр улуг сорулгаларын тодаргайлаан.

Бистиң алдарлыг ленинчи партиявыстың съезд бүрүзү ооң төөгүзүнүң, ооң революсчу, чаартыкчы ажыл-чорудулгазының кандыг-бир үе-чадазын көрүнчүктедирип турар. Коммунистиг партияның магадырлыг төөгүзүнге, совет ниитилелдиң хөгжүлдезинге XXII съезд онза черни ээлээр. Төөгүге амгы үениң шылгарангай болуушкуну, коммунистиг ниитилелди тургузарының улуг программазын хүлээп алган съезд болуп ол кирер.

Бүгү партияның, бүгү улустуң күзел-соруун илеретпишаан, идея талазы-биле кестүп көрбээн чаңгыс эптиң болгаш сырый каттыжыышкынның байдалында съездиниң делегаттары СЭКП-ниң Төп Комитединиң иштики болгаш даштыкы политика талазы-биле политиктиг угланыышкынын болгаш практиктиг ажыл-чорудулгазын бүрүнү-биле болгаш долузу-биле чүүлдүг деп берген, партияның чаа Программазын боттарының бир үн-биле чүүлдүгзүнүп турарын илергейлээннер.

Чылдар эртер, бистиң партияның төөгүзүнге чаа-чаа кайгамчыктыг арыннар бижиттинген турар, совет чурттуң амыдыралынга чаа-чаа байынналчак болуушкуннар болур, ынчалза-даа СЭКП-ниң чаа Программазын XXII съездиниң хүлээп алганы төөгүлүг ужур-дузалыг улуг болуушкун болуп кезээ-мөңгеде эртип калыр.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Программазы — бүгү партияның болгаш эш Н. С. Хрущев баштаан ооң ленинчи Төп Комитединиң коллективтиг чогаадыкчы бодалының үре-түңнели-дир. Теорияны чогаадыкчы ёзу-биле көөрү, амыдырал-биле харылзаалыы, чоннуң үндезин эрге-ажыктарын шыны-биле илергейлеп билири эш Н. С. Хрущевту шынчы ленинчи, шылгараңгай политиктиг ажылдакчы болгаш марксизм - ленинизмниң теоретиги кылдыр тодарадып турар.

Партияның XXII съездизиниң ажылының бүгү мөзү-шынары — марксизм-ленинизмниң бүгү-тиилелделиг идеяларынга өндүр улуг гимн болуп турар. Партияның чаа Программазы, съездиниң шиитпирлери ССРЭ-де коммунистиг тургузуушкунуң эң чугула теоретиктиг болгаш практиктиг айтырыгларын, делегейниң социалистиг системазының быжыгып турарын ханызы-биле болгаш бүгү талазы-биле үндезилеп, делегейниң амгы хөгжүлдезинге бүгү талалыг анализти берип турар.

СЭКП-ниң чаа Программазы ССРЭ-ге коммунистиг ниитилелди тургузарын партияның мурнунга, совет улустуң мурнунга практиктиг шуут сорулга кылдыр тургузуп турар. Н. С. Хрущевтуң чугаалааны-биле алырга, бистиң Программавыс: **«ол—коммунизм тургузуушкунунуң тодаргай, эртем талазы-биле үндезилеттинген программазы бооп турар.** Коммунизмниң чырыткыланчак тудуун тударының тодаргай оруктарын төлевилелде айтып турар. Ону канчаар тургусса чогуурун, даштындан болгаш иштинден ооң канчаар көстүп турарын, анаа кандыг кижилер чурттаар апаарын болгаш коммунизмниң тудуу улам-на эптиг база каас-чараш болзун дээш олар чүнү кылып эгелээрин бистер көрүп турар бис. Коммунизм деп чогум чүл ол дээрзин билип алыксаан кижилерге бистер: «Бистиң партиявыстың Программазын номчуп алыңар» деп чоргаары-биле чугаалап болур бис.

Партияның Программазында, эш Н. С. Хрущевтуң илеткелдеринде партия дугайында марксисчи-ленинчи өөредиг улам ынай хөгжүлдени алган, коммунизмниң калбак тургузуушкунунуң үезинде ниитилел амыдыралынга ооң ёзуп турар ролюн теория талазы-биле үндезилээн.

Программада чугаалааны болза: «Коммунизмниң калбак тургузуушкунунга таарыштыр партияның бодунуң, ооң политиктиг, идеологтуг болгаш организастыг ажылының хөгжүлдезинге дүгжүп турар улам бедик чаа үе-чада турар апаар. Массаларны, коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарын, ниитилелдиң угаан-бодал хөгжүлдезин партияның удуртурунуң деңнели коммунизм тургузуушкунунуң үезиниң негелделеринге таарышкан турзун дээш партия бодунуң ажыл-чорудулгазының хевирлерин болгаш аргаларын үзүктел чокка сайзырангайжыдар».

Эрткен чүс чылдың төнчүзүнде Россияга тыптып келгилээн улуг эвес марксисчи бөлгүмнерден болгаш бөлүктерден бистиң партиявыс амгы үеде ниитилелди революсчу ёзуга чаартыры дээш мурнакчы демиселчилерниң он миллион кижилиг армиязы, социалистиг улуг тургузуушкунну удуртуп турар партия, коммунизм тургузукчуларының партиязы кылдыр өзе берген. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы — амгы үениң өндүр улуг күжү, ооң политиказы делегей хөгжүлдезиниң бүгү чорудулгазынга кайгамчык улуг салдарны чедирип турар.

Харын-на ол, бистиң партиявыс, Россияның ажылчы чоннарын хааның ёзуну болгаш капитализмни тиилээринге, делегейде бирги социалистиг күрүнени тургузарынга чедирип келген. Харын-на ооң шылгаттынган удуртулгазы-биле совет улус социализмниң долузу-биле болгаш эчизинге чедир тиилээрин чедип алган. Ам партия 220 миллион совет улусту коммунизмниң тиилелгезинче бүзүрелдии-биле аппар чыдар, кижи төрелгетенге аас-кежиктиг келир үеже төөгүде бир-ле дугаар орукту салып турар.

* * *

Эштер! СЭКП-ниң Уставынга өскерилгелер дугайында айтырыгны XXII съезд чугаалажып көөрү-биле кирип турар. Партияның Уставы—ооң иштики амыдыралының кол хоойлузу. Ол болза партияның иштики амыдыралының нормаларын, партияның тургузуунуң организастыг принциптерин, ооң практиктиг ажыл-чорудулгазының методтарын тодаргайлап турар.

Бистиң съездивиске СЭКП-ниң Уставынга өскерилгелер дугайында айтырыгны чугаалажып көрүп турары черле дүрүм ёзугаар чөптүг. Чаа Программа партияга, бүгү коммунистерге коммунистиг ниитилелди калбаа-биле тургузарының сорулгаларындан үнүп кээп турар чаа, улам бедик негелделерни салып турар.

Ол өндүр улуг сорулгаларның мурнунга партия бодунуң дайынчы аргалыын улам бедии-биле көдүрер, организастыг болгаш кижизидилгелиг ажылының хевирлерин болгаш аргаларын доктаамал сайзырангайжыдар.

Партияның мурнунга чаа сорулгалар туруп келген таварылга бүрүзүнде партия болза партияның ажыл-чорудулгазының төөгү талазы-биле байдалдарынга тааржып турар болгаш ол сорулгаларны күүседирин хандырып турар ындыг организастыг хевирлерни, бодунуң иштики амыдыралының ындыг дүрүмнерин болгаш нормаларын ол ажылдап кылыр ужурлуг деп улуг Ленин өөредип чораан. Съездиге чугаалажып көөрү-биле кирип турар СЭКП-ниң Уставының төлевилелин ажылдап кылырда харын ол байдалды Төп Комитет удуртулга болдуруп турган.

Ам күштүг болуп турар Уставты 1952 чылда партияның XIX съездизинге хүлээп алганы билдингир болгай, аңаа «ВКП/б/-ниң Уставынга өскерилгелер» деп илеткелди эш Н. С. Хрущев кылган. Күштүг болуп турар Уставта сиңниккен, партия тургузуушкунунуң болгаш ажылының кол-кол ленинчи организастыг принциптери чаныш-сыныш чок болуп артып турар. XXII съездиге чугаалажып көөрү-биле кирип турар Устав төлевилели ол принциптерни улам ынай хөгжүдүп турар. Ол болза СЭКП-ниң чаа Программазының негелделерин бүрүнү-биле барымдаалап, эрткен чылдарда чурттуң болгаш партияның амыдыралынга болгулаан эң улуг өскерлиишкиннерни, бистиң улам ынайгы хөгжүлдевистиң негелделерин тодарадып турар.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы бо чылдар дургузунда сан талазы-биле өскен, идея болгаш организас талазы-биле быжыккан. И. В. Сталинге чүдүүр чоруктуң уржуктарын ажып тиилээш, партия амыдыралының ленинчи нормаларын, удуртулганың коллективтиг болурунуң принцивин партия долузу-биле катап тургускан, ленинчи Төп Комитетти долгандыр улам сырыйы-биле каттышкан. Совет улустуң удуртукчу болгаш углакчы күжү болур партияның ролю бедээн. Партия массаларны политика талазы-биле удуртурунуң чаа дуржулгазы-биле байлакшаан. Партийжи хүрээлеңниң ленинчи чаңгыс эви кажан-даа бистиң хүннеривистээзи ышкаш ындыг быжыг болгаш бузулбас турбаан.

Бистиң съездивистиң хүлээп алыр Уставы коммунизмниң тиилелгези дээш демиселге идегелдиг организастыг чепсекти партияның холунга бээр, коммунистиг тургузуушкуннуң соруг кииригчизи болгаш организакчызы болур партияның ролюн улам бедии-биле көдүрер.

ССРЭ-ге социализмниң тиилээниниң, совет ниитилелдиң мораль-политиктиг чаңгыс эвиниң быжыкканының түңнелинде, ажылчын ангының партиязы—Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы—бүгү совет улустуң партиязы болу берген. Ол дээрге — бистиң партияның төөгүлүг хөгжүлдезиниң, ССРЭ-ге социализмниң бүрүн болгаш эчизинге чедир тиилээниниң кайгамчык улуг түңнели-дир.

Партияның ажыл-чорудулгазында орук айтыр сылдыс болза чүвени билип шинчилээриниң болгаш ниитилелди коммунистиг ёзуга революсчу чаартырының идея талазы-биле күчүлүг чепсээ—марксисчи-ленинчи теория болуп турар. Марксизм-ленинизмни чогаадыкчы хөгжүтпүшаан, революсчу теорияга шуут дүүшпес ревизионизмниң болгаш догматизмниң кандыг-даа илерээшкиннеринге удур бистиң партия шиитпирлиг демисежип турар.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы—делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң чарылбас тудуш кезээ болуп турар. Пролетаржы интернационализмниң шылгаттынган принциптеринде ол быжыы-биле туруп турар. Ооң бүгү-ле хөй чылдарлыг төөгүзү, ооң бүгү хөй талалыг ажыл-чорудулгазы—ол дээрге делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң мурнунга бодунуң интернационалчы хүлээлгезин партияның херек кырынга күүседип турары-дыр. СЭКП болза делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң чаңгыс эвин, бүгү чурттарның коммунистериниң улуг армиязы-биле акы-дуңма харылзааларны быжыглаарын идепкейлии-биле деткип, тайбың, демократия болгаш социализм дээш кады демисежир төлээде, делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң өске-даа отрядтарының күжениишкиннери-биле бодунуң хөделиишкиннерин дүүштүрүп турар. Бүгү делегейниң хемчээлинге социализмниң болгаш коммунизмниң тиилелгезин, марксисчи-ленинчи өөредигниң тиилелгезин хандырарының эң чугула чүүлдери шак ында болуп турар.

ССРЭ-ге коммунизмниң тиилелгези дээш бистиң демиселивис—делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининге өндүр улуг салыышкын, бистиң интернационалчы хүлээлгевистиң дээди илерелгези.

СЭКП-ниң Уставынга кирип турар бүгү-ле өскерилгелер болгаш немелделер болза СЭКП-ниң чаа Программазының шыйып бергени коммунистиг тургузуушкуннуң өндүр улуг сорулгаларының деңнелинге чедир партияның организастыг ажылын көдүрер хүлээлгелиг. Партияның идея болгаш организас талазы-биле бузулбас сырый каттыжыышкыны—ооң тиилеттирбезиниң эң чугула үндезини.

Коммунизм тургузуушкуну болгаш партия кежигүнүнүң адын бедидери

Эштер! Амгы үениң байдалында партияның болгаш улустуң мурнунга коммунист кижи бүрүзүнүң ролю болгаш ооң харысалгазы хемчээл чогу-биле өзүп, партия кежигүнүнүң адын бедип турар. Программада чугаалааны болза: «Коммунист кижи болза бүдүрүлгеге, хөй-ниити болгаш хуу амыдыралынга бодунуң бүгү аажы-чаңы-биле коммунистиг харылзааларны хөгжүдери болгаш быжыглаары дээш бедик үлегерни көргүзер, коммунистиг моральдың принциптерин болгаш нормаларын сагыыр хүлээлгелиг».

Программаның бо байдалдарын барымдаалааш, Уставтың төлевилелинде коммунистиң кол хүлээлгелерин болгаш эргелерин тодаргайлаан, партияга хүлээп алырының болгаш СЭКП-ден үндүрериниң чурумун таарыштырып турар организастыг нормаларны бижээн.

Партия кежигүнү болурунуң айтырыы—партийжи тургузуушкунунуң үндезин айтырыгларының бирээзи. Партияның составындан хамыктың мурнунда совет улустуң авангарды болур харысалгалыг ролюн ооң чедиишкинниг күүседири, ооң быжыы болгаш дайынчы аргалыы хамааржыр. Бистиң ниитилелдиң эң-не медерелдиг болгаш идепкейлиг кежигүннериниң иштинден партия моон соңгаар-даа бодунуң хүрээлениң долдурар, коммунист деп атты арыг кадагалаар болгаш бедик тудар.

Устав төлевилелиниң бирги параграфында чугаалааны:

«Партияның Программазын болгаш Уставын хүлээр, коммунизм тургузуушкунунга идепкейлии-биле киржип турар, партия организацияларының кайы-бирээзинге ажылдап турар, партияның шиитпирлерин күүседип, база кежигүн дадывырын төлеп турар Совет Эвилелиниң кандыг-даа хамаатызы СЭКП-ниң кежигүнү боор болур».

Бо параграф болза партия кежигүнү болурунуң ленинчи принциптин бүрүнү-биле хевээр артырып турар. Мында тодарадылгада чаа чүве чүл дээрге, ССРЭ-ниң **«коммунизм тургузуушкунунга идепкейлии-биле киржип турар»** кандыг-даа хамаатызы партия кежигүнү боор болуру-дур. Бо негелде партияның амыдыралында чаа байдалдарга дүгжүп турар, ол болза коммунистиг ниитилелдиң калбак тургузуушкунунуң үезинде СЭКП-ниң кежигүнү деп атка кым төлептиг болуп болурунуң эң-не чугула негелдези болур-дур.

Коммунизм кижиниң амыдыралын хандыртынган, өөрүшкүлүг болгаш аас-кежиктиг болдурар. Ынчаарга, ниитилел байлааның бүгү үнер дөстери бүрүн агыышкын-биле элбээрин чедип алыр төлээде, ниитилелдиң чаагай чоруунга күш-ажыл бүгү совет кижилерниң бирги ээлчегде амыдыралчы хереглели болган турары эргежок чугула. Ниитилелдиң күш-ажылынга, бүдүрүлгеге коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарынга хамаарыштыр партия кежигүнүнүң хүлээлгелерин СЭКП-ниң Уставының төлевилелинде бирги черге кылдыр көдүрүп турарының ужуру ында.

Партияның кежигүнү болза күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрүнүң үлегер-чижээн көргүзер, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, чаа бүгү чүүлдерниң эгелекчизи болур, мурнакчы болгаш дэпшилгелиг бүгү-ле чүүлдерни деткиир база нептередир ужурлуг. Коммунист кижи техниканы шиңгээдип алыр, бодунуң мергежилин сайзырангайжыдар, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга идепкейлиг киржир хүлээлгелиг. Ол хүлээлгени коммунист кижиниң күүседири хамыктың мурнунда ооң политиктиг бышкан чоруунуң, марксизм-ленинизмниң улуг херээнге бердингениниң хемчээл-чадазын тодаргайлап турар.

(Уланчызы 5-ки арында).

Эш Ф. Р. КОЗЛОВТУҢ илеткелиниң уланчызы

Совет улус кижи ниитилелиниң революстуг чаартылгазының авангардында чоруп турар. Ооң мировоззрениези амгы үениң эң-не мурнакчы теориязы — марксизм-ленинизм болуп турар. Коммунист кижи ол теорияны могаг-шылаг чок шиңгээдип, ону бодунуң хүн бүрүде ажыл-чорудулгазынга удуртулга болдурбушаан, ажылчы чоннарның массаларынга марксисчи-ленинчи өөредигниң идепкейлиг пропагандизи болур хүлээлгелиг. Совет кижилерниң бедик медерелдиг чоруу — оларның чогаадыкчы идепкейлииниң, күш-ажылдың коммунистиг хевирлерин болгаш коммунистиг чаа ниитилел харылзааларын сайзырадырының база бызыглаарының шиитпирлиг чүүлү болур.

Ынчалзажок, кижилерниң медерелинде болгаш аажы-чаңында эргиниң артыышкыннары бистиң ниитилеливисте ам-даа эчизинге чедир узуткаттынмааны билдингир болгай. Ол артыышкыннар болза куш-ажылды чамдык кижилерниң тоомча чок көөр чоруунда, ниитилелдиң күсели-биле чурттаарынче оларның чүткүүшкүнүнде, хуу өнчүзүрек үзел-бодалдарында, бүдүрүлгеге болгаш амыдыралга шын эвес аажы-чаңында, шажынчы хоозун бодалдарында илереп турар. Янзы-бүрү оруктар-биле бисче шургуп, чамдык совет хамаатыларга хоралыг салдарны чедирип турар буржуаз пропаганда бо бүгүнү доктаамал деткип турар.

Коммунист кижиниң хүлээлгези — коммунистиг ниитилелдиң кижизиниң хевирлеттинеринге болгаш кижизиттинеринге могаг-шылаг чокка идигни бээри, буржуаз идеологияның кандыг-даа илерээшкиннери-биле, хуу өнчүзүрек үзелчаңчылдарның артыышкыннары-биле болгаш эргиниң өске-даа артыышкыннары-биле демиселди шиитпирлиг чорудары, коммунистиг моральдың нормаларын сагыырынга үлегер-чижээн көргүзери, ниитилелдиң эрге-ажыктарын бүгү-ле чүүлдерге хуузунуң эрге-ажыктарындан кезээде бедик көөрү болур.

Эштер! Бодунуң ажылын сайзырангайжыдарынга, кадрларны кижизидеринге, четпестерни узуткаарынга болгаш частырыгларны эдеринге шүгүмчүлелдиң база бот-шүгүмчүлелдиң шылгаттынган методундан артык идегелдиг болгаш бүзүрелдиг арга эрге-чагыргада турар марксисчи-ленинчи партияда чок.

Кайы-бир ажылдакчы бодунуң хуузунда четпестерин болгаш частырыгларын көөрүн соксап, бодунуң ажылының түңнелдерин шүгүмчүлекчи эвес көөр апарганда, бодун тогдунар болгаш бот-оожургаар чорук ол ажылдакчыга тыптып келир, эрткен үезин ёзугаар ол чурттай бээр, перспектива чок болу бээр. Ындыг ажылдакчыга ооң четпестерин болгаш частырыгларын айтырга, эш-өөрүнүң сүмелерин ол шын эвес болгаш партийжи эвес ёзу-биле көрүп, шүгүмчүлел кызар орукче хаая эвес кирип турар.

Бодун тогдунган чамдык удуртукчулар шүгүмчүлелче кыйгырыгны безин оларның авторитединге халдаашкын кылдыр көре бээр чоруктар база тургулаар. Чижээ, Арменияның компартиязының Арташатсв райкомунуң бирги секретары турган эш Гаспарян район солуннуң тиражын хураагаш, узуткаар кылдыр айтыышкынны берген, чүге дээрге, партия райкомунуң ажылында четпестерни шүгүмчүлээринче партияның район конференциязының делегаттарын эң-не ниити хевирге чүгле кыйгырып турар мурнуку чүүл ол тиражта парлаттынган болган. Ынчаарга, ону кандыг партийжи удуртукчу дээр боор? Ол дээрге, удуртукчу эвес, а чаржынчыг амытан-дыр!

Съездиниң хүлээп ап турары партияның Уставы шак ындыг хевирниң шыдажыр арга чок болуушкуннары-биле демиселге коммунистерни чепсеглээр ужурлуг. Шүгүмчүлелди болгаш бот-шүгүмчүлелди хөгжүдери, хөглээр, бодун тогдунар, бот-оожургаар, дүжүметсиг, тус черниң кызыы эрге-ажыын хараар чоруктарга удур демисел партия кежигүнүнүң эң чугула хүлээлгелериниң бирээзи болуп турар.

Коммунист кижи шүгүмчүлел кызар кандыг-даа оралдажыышкыннарга шиитпирлиг согуушкунну бээр, партияга болгаш күрүнеге когарал чедирер кандыг-даа хөделиишкиннерге удур демисежир хүлээлгелиг. Ээлеп турар албан-дужаалындан хамаарылга чокка кандыг-даа коммунисти шүгүмчүлээр эргени партия кежигүнү хостуг ажыглаар кылдыр бүгү-ле байдалдарны чер болганга тургузары эргежок чугула. СЭКП-ниң Уставының төлевилели ол эргени чүгле чарлап турар эвес, харын ону магадылап турар. Шүгүмчүлел кызар болгаш шүгүмчүлел дээш истеп-сүрер талазы-биле буруулуг кижилерни СЭКП-ниң хүрээлелиниден үндүреринге чедир партияның шынгыы харысалгазынга киирер» деп, төлевилелде чугаалап турар.

Бистиң партиявыс улустуу болуп турар, аңаа бараан болурун партия бодунуң дээди алдар-хүлээлгези, бодунуң ажыл-чорудулгазының утказы кылдыр көрүп турар. Массаларны чүгле өөредир эвес, харын олардан өөренир, массаларның дуржулгазын өөренир болгаш ажыглаар деп ленинчи айтыышкыннарны партия чайгылыш чок удуртулга болдуруп турар. Коммунист кижи партияның политиказын массаларга тайылбырлаар, партияның чон-биле харылзаазының быжыгарынга болгаш калбаарынга идигни бээр, кижилерге сагыш човангыр болгаш кичээнгейлиг болур, ажылчы чоннарның негелделерин база херегleлдерин чогуур үезинде дыңнангыр көөр хүлээлгелиг. Ажылчы чоннарның массалары-биле партияның бузулбас харылзаазын быжыглаары — коммунистиг тургузуушкуннуң улуг планнарын амыдыралга чедиишкинниг боттандырарының шиитпирлиг чүүлү болур.

Пролетаржы интернационализмниң болгаш социалистиг патриотизмниң ёзузунга совет кижилерни кижизидери партия кежигүнүнүң эң чугула хүлээлгелериниң бирээзи кылдыр Уставтың төлевилелинде көрүп турар. Коммунист кижи национализмниң болгаш шовинизмниң артыышкыннары-биле демиселди чорудар, ССРЭ-ниң улустарының найыралын, социалистиг лагерьниң чурттарының улустары-биле, бүгү чурттарның пролетарийлери база ажылчы чоннары-биле совет улустуң акы-дуңмалышкы харылзааларын быжыглаарынга сөзү-биле болгаш ажыл-херээ-биле идигни бээр ужурлуг.

Бистиң партиявыстың күжү болгаш тиилеттирбес чоруу—ооң хүрээлениниң чаңгыс эвинде болгаш монолиттиг быжыг чоруунда, медерелдиг демир дег сагылга-чурумунда. Партия кежигүнү партияның идейлиг болгаш организастыг чаңгыс эвин бүгү талалыг камгалаар, серемчилелдиг чорукту көргүзер, ооң хүрээлениңче коммунистиң бедик адыңга төлеп чок кижилерниң шургуушкунундан партияны камгалаар хүлээлгелиг.

Шынчы болгаш ак-сеткилдиг бол, партияның болгаш күрүнениң сагылга-чурумун шыңгыы сагы, бодунуң чонунга идегелдиг бараан бол—коммунист бүрүзүнден, партийжи удуртукчу бүрүзүнден партияның негеп турар чүүлдери бо-дур.

Хажыдып болбас бо негелдени чамдык ажылдакчылар уттуп, күрүнени болгаш партияны мегелээр орукче кирип турар фактыларга ам-даа таваржып турарывыс хомуданчыг.

Таджикистанның партия организациязының удуртукчулары турган — Ульджабаевти, Додхудоевти болгаш Обносовту чижек кылдыр ап көрээлиңер. Республиканың ажыл-агыйын, бирги ээлчегде хөвең ажыл-агыйын улам ыңай хөгжүдерин хандырар аргазы чок апарааш, олар партияга удур, херек кырында оптуг-авыястыг үүлгедиглерже киргеннер. Ол чаржынчыг шаарланган удуртукчулар боттарының политика талазы-биле буураан чорууң чажырар болгаш ол-ла үеде олар амыдыралдан чыдып калбайн турар шинчилиг кылдыр боттарын көргүзер дээш карак чаап мегелээр болгаш меге медээ бээр орукче киргеннер. Хөвең белеткээриниң күрүне планы республикага күүсеттинмээн турган, ынчалзажок Ульджабаев болгаш ооң чашпаа кижилери бичe сеткилдиг чорукту база арыннүрнү өскунмушаан, план күүсеттинген дээр дугайында рапортту бергеннер. Чыпшыланнаар болгаш чашпаалаар чорукту олар организацияга нептередип, партияның иштики демократиязын хажыдып, күрүнениң хоойлузун үреп турганнар.

Таджикистанның партия организациязы бодунуң байдалын бедик тудуп шыдааның чугаалаар херек. Республикада ажыл-херектиң байдалын СЭКП ТК-ның дузазы-биле ол тодаргайлап көргеш, Ульджабаевтиң, Додхудоевтиң болгаш Обносовтуң партияга удур үүлгедиин шыңгыы буруу шапкан, ынчаарга Таджикистанның компартиязының ТК-зының пленуму ол кижилерни ээлеп турган албан-дужаалдарындан дүжүргеш, партиядан үндүргенин билир болгай силер.

Партияга болгаш күрүнеге когарал чедирер кандыг-даа хөделиишкиннерге удур демисежирин, бүгү-ле черлерге, бүгү-ле чүүлдерге принципиалдыг болурун, мегелээр, нүгүлдээр болгаш ийи арынныг чоруктарның фактыларынга большевикчи эптеш чок чорукту илередирин СЭКП-ниң Уставы коммунист бүрүзүнге хүлээдип турар.

Бистиң партиявыс—бодунуң улуг чону-биле хан-дамырындан тудуш. Чон-биле харылзаалыы, аңаа шынчы чоруу-биле, ооң эрге-ажыктарын хандыр билири-биле ол күштүг. Мегелээр болгаш шын эвес чорукка чон эптежип шыдавас! Чүгле ак-сеткилдиг болгаш шынчы ындыг коммунисти, партийжи удуртукчуну массалар хүлээп көрүп турар. Чүгле ындыг удуртукчу дидим болгаш бүзүрелдиг ажылдаар. Бодунуң ажылынга чөптүг шүгүмчүлелдев ол кортпас, а шүгүмчүлелди массаларның талазындан дузаламчы болгаш деткимче кылдыр көрүп турар.

Ынчангаш, Уставтың төлевилелинде айыткан партия кежигүнүнүң хүлээлгелери бистиң улуг херээвис дээш коммунист бүрүзүнүң харысалгазын бедидериниң эргежок чугулазындан үнүп турар. Бодунуң Устав ёзугаар хүлээлгелерин партия кежигүнүнүң тодаргай билири болгаш Уставта көрдүнген делгем эргелерин бүгү талалыг ажыглаары коммунистерниң инициативазын болгаш бот ажыл-чорудулгазын улам ыңай сайзырадырын, бүгү партия организацияларының дайынчы аргалыын бедидерин хандырар ужурлуг.

Эштер! XX съездиниң соонда эрткен үениң дүргүзунда партия мурнакчы ажылчыннарның, колхозчуларның болгаш интеллигенцияның төлээлекчилерин киирип ап, бодунуң хүрээлениң дыка өстүрген. Партия организациялары СЭКП-ниң хүрээлениң өстүрерин болгаш таарыштырарын улуг кичээнгейлиг көрүп турар апарганнар.

Ындыг-даа болза, ол дээрге бисте партияга хүлээп алыышкында четпестер чок дээни ол эвес. Партия организациялары чаңгыстап шилип алырының принцивин хаая эвес үреп турарлар, партияга хүлээп алырын дилеп билдиришкин киирген эштиң бүдүрүлге талазы-биле характеристиказын сонуургаары шын-дыр. Ындыг-даа болза ооң хөй-нииты ажылының дугайын, өг-бүлезинге, амыдыралынга ооң кандыг байдалдыының дугайын шоолуг билбес болуп турарлар.

Партияга хүлээп алыышкын дугайында, СЭКП-ниң хүрээлениңге совет ниитилелдиң эң-не медерелдиг, мурнакчы кижилерин чаңгыстап шилип хүлээп алырының принцивин сагыыр дугайында партия организацияларының харысалгазын улам бедидер ужурлуг элээн хөй чүүлдер СЭКП-ниң Уставында неметтинген.

Аныяк коммунистерниң, партия кежигүнүнге кандидаттарның кижизидилгезиниң болгаш идей талазы-биле каңналыышкынының дугайында партия организацияларының сагыш салыышкынын күштелдирери эргежок чугула.

Кандидат стажын узадырын көрүп турган чүүлдү Уставтың төлевилелинде ап каапкан. Кандидат стажты узадыр хемчегни партияның XIX съездизиниң соонда киирген турган. Ону партияның составында кандидат стажының хуусаазын эрттиргеннер хөй боорга киирген турган: ол үеде СЭКП-ге беш чыл ажыр кандидаттаан 300 муң ажыг кижилер турган. Ам үеде партияда кандидат стажының хуусаазы 2—3 чылдар кылдыр санаттынып турар 10 муң хире кижилер бар болуп турар.

Кандидат стажын узаткан чорук ажыктыг рольду ойнааны чугаажок. Ынчалза-даа кылган түңнелдерниң көргүзүп турары болза ооң эргежок чугулазы ам чок апарган. Ооң туржук, чамдык партия организацияларының удуртукчулары кандидат стажын узадырының эргезин шын эвес билип ап, кандидатты партия кежигүнүнге киирерингe бир чыл дургузунда белеткээринге шоолуг ажыл кылбайн турганнар. Уставтың төлевилелинде өске чурумну көрүп турар. Бир эвес партия кежигүнүнге кандидат стажын эрттирип турар үезинде бодун илередип шыдаваан болгаш бодунуң хууда шынары-биле СЭКП-ниң кежигүнүнге хүлээп ап болбас болза, партия организациязы ону партия кежигүнүнге хүлээп албас дугайында шиитпир үндүрер. Кандидат стажы кандидаттарны СЭКП-ниң кежигүнүнге киирерингe херек кырында белеткелдиң школазы болур ужурлуг.

Партияның идейлиг амыдыралының идепкейжээни, партийжи сагылга-чурумнуң быжыкканы, коммунистерниң медерелдиг чоруунуң бедээни сөөлгү чылдарда СЭКП-ден үндүрер таварылгаларның санын дыка эвээжеткен.

Партийжи буруудаашкынның эң-не дээди хемчээ болур партиядан үндүрер хемчегни бистер моон соңгаарда партияның хүрээлениңге турарынга шынында канчап-даа төлеп чок кижилерге хамаарыштыр херглээр ужурлуг бис.

Партийжи буруудаашкынның эң сөөлгү хемчээн барымдаа чок ажыглаарын болдурбас дээш магадылалды тургузар болгаш коммунистиң салым-чаяаны дээш партия организацияларының харысалгазын бедидер дээш, Уставтың төлевилелинде чаа чүүлдү киирген: партиядан үндүрер дугайында эге организацияның шиитпирин бир эвес ону дээш анаа хөй нуруузу бадылааның эвес, харын хуралга олурушкан партия кежигүннериниң үштүң ийизи бадылаанда күштүг деп санаар.

Партия райкомнарының, хоорkomнарының, округкомнарының, обкомнарының, крайкомнарының болгаш Эвилелдешкен республикаларның Компартияларының ТК-ларының составынга соңгуттурган коммунистерге, а ол ышкаш ол-ла черлерниң ревизия комиссияларының кежигүннеринге партия харысалгазын көргүзер болгаш хемчег хүлээдир дугайында айтырыгны чугаалажып көөр эргени партия эге организацияларынга тыпсып турар.

Партия кежигүнүнүң салым-чаяанынга хамаарышкан бүгү-ле чүүлдерни кичээнгейлиг сайгарып көөрү эргежок чугула. Ынчалза-даа коммунистерден негелдени кудуладып база болбас. Боттарының үүлгедиглери болгаш хөделиишкиннери-биле партияга хора чедирип турар кижилерге хамаарыштыр эптеш чок болгаш принципиалдыг болур ужурлуг.

Партияның иштики демократиязын улам ыңай хөгжүдери

Эштер! Уставтың төлевилелинде партийжи амыдыралда демократтыг эгениң идеязын калбартырын партияның бүгү организацияларының идепкейин болгаш бот-тывынгыр чоруун улам ыңай көдүрериниң, бүгү коммунистерни партийжи чогаадыкчы ажылынче хаара тударының шиитпирлиг негелдези кылдыр көрүп, амыдыралынга чайгылыш чок чорудуп турар. Бодунуң иштики амыдыралының организациязынга коммунистиг ниитилел бот-башкарылгазының эң болбаазырангай хевирлерин ажылдап кылганының үлегерин партия көргүзер ужурлуг.

Партияның организастыг тургузуунуң сыныш дивес үндезини болза демократтыг централизмниң ленинчи принциви болуп турар. Организастыг чорукту болгаш эң шыңгыы сагылга-чурумну партияның иштики эң-не калбак демократиязы-биле ол таарыштыр каттыштырып турар. Партияның мөөңнеп алган дуржулгазынга үндезилээш, Уставтың төлевилели болза партия тургузуунуң сыныш дивес ленинчи принцивин хөгжүдүп турар.

Чаңгыс талалыг, субъективтиг шиитпирлерни болгаш хөделиишкиннерни хүлээп алырындан партияны, ооң бүгү органнарын чайладырын магадылап турар коллективтиг удуртулга партийжи удуртулганың дээди принциви болур дугайында Уставтың төлевилелинде кирип турар чүүл эң чугула ужур-дузалыг. Чүгле коллективтиг удуртулга коммунистерниң идепкейин болгаш инициативазын хөгжүдеринге таарымчалыг байдалдарны тургузуп, кадрларны шын кижизидерин хандырып турар. Коллективтиг удуртулга ажылдакчының даасkan ажылынга, коллективтиг хүлээп алдынган шиитпирни күүседиринге хууда харысалгазын канчап-даа кошкатпайн турар дээрзи чугаажок. Партийжи амыдыралдың ленинчи нормалары, коллективтиг удуртулганың принциви, партия органнарының составының өй-өйде чаартылгалары чамдык ажылдакчыларның холунга эрге-чагырганың эмин эрттир мөөңнели бээрин болгаш коллективтиг контролюндан оларның үне бээрин чайладып, партияның удуртур ажылдарынче чаа күштерни калбаа-биле киирерин, хоочун болгаш аныяк кадрларны шын дүүштүрерин хандырып турар. СЭКП-ниң Программазынга дүүштүр партия комитеттериниң составының үе-үеде чаарттынарын болгаш удуртулгага үзүктел чок, харылзаалыг болур чорукту Уставтың төлевилелинде көрүп турар.

Ээлчеглиг соңгулдалар бүрүзүнге СЭКП Төп Комитединиң болгаш ооң Президиумунуң составының дөрттүң бириниден эвээш эвес кезиин; эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларының, партияның крайкомнарының, обкомнарының составының — үштүң бириниден эвээш эвезин; партияның округкомнарының, хоорkomнарының болгаш райкомнарының, парткомнарның азы партия эге организацияларының бюроларының составының — ортаа кезиин чаартыры көрдүнүп турар. Бо чугула чаа чүүлдерни киирериниң эргежок чугулазын СЭКП-ниң Программазының төлевилелиниң дугайында Никита Сергеевич Хрущевтуң илеткелинде бүгү талалыг болгаш ханызы-биле айыткан.

Бо чүүлдү амыдыралга чорударынга бисте бүгү-ле байдалдарның барын чугаалаар херек, эштер. Партияның кадрлары сан талазы-биле өскен, идея болгаш политика талазы-биле быжыккан. Муң-муң коммунистер партия активиниң хүрээлениң чыл бүрүде көвүдедип турар. Партияның удуртур органнарының составын доктаамал чаартыры сөөлгү чылдарда партийжи ажылдың практиказында система бооп бар чыдар.

Чамдык саннарны көргүзүп көрейн. Сөөлгү соңгулдаларга эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларының, партияның крайкомнарының болгаш обкомнарының составының 45 хуузу, а хоорkomнарының болгаш райкомнарының составының — 40 хуузу чаарттынган. Удуртур органнарның чаартылгазының чорудулгазы партияның амыдыралының норма-чижээ болган турар ужурлуг. Ынчангаш, ол чорудулганы Программада болгаш Уставта быжыглап, партийжи амыдыралдың хоойлузу кылдыр киирип турар-дыр.

Мооң мурнунда хөй-хөй партия органнарынга удуртур ажылдакчыларның чамдык кезээ дыка үр үениң дургузунда солуттунмайн келген. Ол чорукту Уставтың төлевилели соксадып турар. СЭКП ТК-ның Президиум кежигүннери үш чылдырыышкындан хөй эвес катап улаштыр соңгуттурган турарын доктаадып турар. Эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларының, партияның крайкомнарының, обкомнарының, округкомнарының, хоорkomнарының болгаш райкомнарының, парткомнарның азы эге организацияларының бюроларының кежигүннери үш хуусаадан хөй катап соңгуттурган туруп болбас. Партия эге организацияларының секретарьлары ийи чылдырыышкындан хөй эвес катап соңгуттурган туруп болур.

Партия органнарының соңгулдаларының ындыг системазының чогумчалыы черле билдингир. Чаа күштер, өзүлделиг, инициативтиг ажылдакчылар удуртулгага доктаамал кирген турар ужурлуг. Ооң-биле чергелештир, удуртулгага эң-не үр үеде олуруп келген, боттарының солуттунмас чоруунга бүзүрей берген, өспестээн болгаш даандырган ажыл-херекти күүседип шыдавас хиреизинде-ле, удуртур албан-дужаалдардан кызыдыр-ла халбактанып чоруур кижилерден партияның удуртур органнарын шиитпирлиг хостаары эргежок чугула.

Чижээ, Дагестан АССР-де партияның Сергокалинск райкомунуң секретары турган эш Долгатовту ап көрээлиңер. Бодун солуттунмас ажылдакчы кылдыр ол санавышаан, партия организациязының санал-оналын барымдаалап көрбес апарган. Коммунистерниң медээлерин ёзугаар ооң ажылының дугайында айтырыгны райкомнуң пленумунга кажан тургуза бээрге, Долгатов мынча деп чугаалаан: «Эрге-чагырганы чаңгыстаа хаан эки-туразы-биле дужуп берип чорбаан, мен база-ла тулчуушкун чокка ону бээрин бодавайн тур мен». Кедерээн бюрократты райком секретарының албан-дужаалындан районнуң коммунистери үндүр сывырыпканнар.

Ынчалзажок, ындыг хевирниң «ажылдакчылары» чамдыкта чүгле район хемчээлинге депшии берген олуруп турар эвес. Чижээ, партияның Тюмень обкомунуң бирги секретары турган эш Косов «бодунуң туралааны-ла бүгү чүвени кылып болур» деп шиитпирлеп алган. Социалистиг хоойлу-дүрүмнү ол үревишаан, эрге-дужаалды соора ажыглаар орукче кирген турган. Обком секретарының албан-дужаалындан Косов дүжүрткен болгаш шыңгыы хемчег алыскан.

Партия органнарын үргүлчү чаартырының саналдаттынып турар чуруму удуртулгага чаа күштерниң доктаамал кирерин болгаш удуртулганы шилчидер үзүктел чок харылзаалыг болдурар чорукту хандырбышаан, партияның иштики амыдыралының норма-чижектерин үреп, меңээргенген кижилерге удур, а ол ышкаш: «ажыл-иштен холдары салдына берген хирезинде мактаныр чүзү боор» деп үлегер сөстe чугаалап турары дег, тура-соруу болгаш инициативазы чок ажылдакчыларга удур угланган.

Партия органнарын үргүлчү чаартырының принциви удуртулганы үзүктел чок харылзаалыг болдурар чорукттуң принциви-биле сырый харылзаалыг болуп турарын чугаалаары эргежок чугула. Ол принцип болза дуржулгалыг, авторитеттиг ажылдакчыларның чугула ролюн шуут хүлээвейн турар эвес-ле харын. Удуртукчуларның улуг-даа болзы биче-даа бол быжыг бөлүү чокта мөөңнеттинген дуржулганы дамчыдып бээринге удуртулгада үзүктел чок харылзаалыг чорукту хандырып шыдавас. Ынчангаш, партияның кайы-бир ажылдакчыларны, партийжи ажылдакчыларны оларның хүлээп көрдүнген авторитединден, политиктиг болгаш организакчы бедик мөзү-шынарларындан хамаарыштыр удуртур органнарга элээн узун хуусаада соңгуттурган туруп болур деп Уставтың төлевилелинде немеп айыткан. Ынчалзажок бо таварылгада, хамаарышкан кандидат чажыт бадылаашкынның үеезинде бадылаашкыннарның дөрттүң ужунден эвээш эвези ону дээш бадылаан болза, ам соңгуттурган деп санаттырар.

Уставтың төлевилелинде көрдүнгени ышкаш кайы-бир ажылдакчыны партияның удуртур органнарынга элээн узун хуусаалыг кылдыр соңгуурун чүгле СЭКП ТК-ның болгаш ооң Президиумунуң соңгулдаларынга ажыглап болур кылдыр арттырар деп санал Уставтың төлевилелин чугаалажып турда кирген. Ол санал-биле чөпшээрежип болбас. **Чижээ,** партия эге организациязының секретары райкомнуң кежигүнүнге ийи удаа улаштыр соңгуттурган. Үшкү чылдырыышкында ону райкомнуң ийиги секретарынга соңгаан. Ол бодун арга-мергежилдиг ажылдакчы кылдыр көргүскен болгаш ону бирги секретарьның албан-дужаалынга депшидеринге чогумчалыг апарган дижик. Ынчаарга партияның соңгулдалыг органының составынга авторитеттиг, арга-мергежилдиг коммунистиң турарының хуусаазын узадып болурун Уставка бир эвес айытпас болза, ол райком кежигүнүнге дөрткү удаада соңгуттурган туруп шыдавас апаар-дыр. Эртемниг, инициативтиг болгаш энергиялыг ажылдакчыларның дүрүм ёзугаар өзүлдезин база депшилгезин кызыгаарлап болбас.

Партияда удуртур ажылдакчы бүрүзү бодунуң бүгү ажыл-чорудулгазы-биле чонга бараан болурунуң үлегерин көргүзүп, бүгү коммунистерге болгаш партия кежигүнү эвестерге үлегерлиг болур ужурлуг. Партияда коммунист кижиниң ээлеп турары албан-дужаалы улгаткан тудум, ооң харысалгазы улам бедик болур. Ол дугайын СЭКП Уставының төлевилелинде, ылаңгыя ында мындыг чүүлдү киирип, онзалап айыткан:

«СЭКП ТК-ның кежигүнү болгаш СЭКП ТК-зының кежигүнүнге кандидат кижи партияның аңаа көргүскен бедик идегелин бодунуң ажыл-чорудулгазы-биле шынзыдар ужурлуг. Бир эвес СЭКП-ниң кежигүнү азы ооң кежигүнүнге кандидат кижи бодунуң ат-алдарын болгаш төлептиг чоруун оскунар болза, ындыг кижи Төп Комитеттиң составынга артып каап шыдавас».

Устав төлевилелиниң ол чүүлү болза партияның ленинчи дайынчы штавының составынга турарын бүзүрээн кижилерден ооң кайы хире негелделиин көргүзүп турар.

Партия органнарын соңгуп турар үеде бадылаашкыннарның түңнелдерин үндүрериниң чурумун өскертирин Уставтың төлевилели көрүп турар. Амгы күштүг боол туруп турар чурумну ёзугаар алырга бадылаашкынга киирген өске кандидатураларга бодаарга, бадылаашкыннарның хөй нуруузун болгаш хуралга, конференцияга ийикпе, азы съездиге бадылаар эргелиг олурушканнарның бадылаашкыннарының чартыындан хөйүн алган кандидаттарны партия органының составынга соңгуттурган деп санап турар болгай. Практика кырынга ол болза мындыг чүвеге чедирип каап турар, чүл дизе бадылаашкыннарның улуг хөй нуруузун алган дуржулгалыг болгаш үнелиг ажылдакчылар чамдыкта үш-беш удур бадылаашкыннар бар болганындан соңгуттурбайн барып турар. Ол чорук партияның иштики демократиязын бүгү хемчеглер-биле хөгжүдеринче угланыышкынга канчап-даа дүүшпейн турар, чүге дээрге ындыг чорук хөй нурууга боттарының тура-соруун албадаар аргазы шоолуг эвес, эвээш кижиге берип турар. Моон ужурундан Уставтың төлевилели хуралдың, конференцияның азы съездиниң киржикчилериниң чартыындан хөйү бадылаан кандидаттарны соңгуттурган деп санаарын көрүп турар.

Ынчаар бадылаар болза, чамдык таварылгаларда партия органының составы сан талазы-биле чогуур төлевилелинден көвүдей берип болур эвес чүве бе деп удурланып болур. Ийе, ындыг таварылгалар туруп болур. Ынчалза-даа Уставтың төлевилели соңгулдалыг партия органнарының составын сан талазы-биле тодаратпайн турар-ла болгай. Удуртур органга чеже кижиниң кирерин партия организациязының хуралы, конференция, съезд боттары шиитпирлээр эргелиг. Партия органының составын эмин эрттир калбарткан херээ чок деп чүве черле билдингир. Ынчалза-даа партия органнарының соңгулдалары-биле холбашкан бүгү-ле чүүлдер, мурнукузу ышкаш, СЭКП ТК-зының чогуур саавыры-биле тодараттынар апаар.

Боттарының ажылының дугайында партия организацияларынга доктаамал дыңнадып турар деп Уставтың төлевилелинде көрдүнген партия органнарының хүлээлгези партияның иштики демократиязын улам ыңай хөгжүдеринге дүгжүп турар. Ол чорук партияның удуртур органнарының массалар-биле харылзаазын быжыглаарынга, боттарының соңгулдалыг органнарының ажыл-чорудулгазын партийжи хөй-ниитиниң, бүгү коммунистерниң контрольдаарын күштелдиреринге идиглиг болур.

Партия бодунуң кежигүннериниң идепкейлии-биле күштүг. Коммунист чүгле партияның үстүкү органнарының шиитпирлерин күүседип турар эвес, харын шиитпирлерни ажылдап кылырынга боду-биле, бодунуң хирешаа-биле киржип турар. Партия политиказының айтырыгларын хостуг болгаш ажыл-херекчи чугаалажып көөрүнүң база кол-кол ийикпе, азы ындыг кончуг тодаргай эвес айтырыгларның талазы-биле дискуссияларны тус-тус организацияларга-даа, бүгү партияга-даа чорударының долу аргазын хандырган турарының ужуру-даа ында. Ол дугайы Уставтың төлевилелинде илереттинген.

Партия Уставының төлевилелиниң чугула онзагай чүүлү болза партияның чер-чер органнарының ролюн бедиткени, областың, крайның, республиканың мурнунга турар ажыл-агыйы болгаш политиктиг сорулгаларны шиитпирлээринге оларның эгелекчи болгаш тускайлаң чоруун калбартканы болур.

Ооң-биле кады, СЭКП — партияларның азы партия комитеттериниң федерациязы эвес дээрзин чугаалаар херек. Ол болза төпчүттүнген организация, Эвилелдешкен республикаларның компартиялары, край, область организациялары — ол болза чаңгыс бүдүн чүвениң — Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының —кезектери-дир. Партияның тус-тус органнарының — төпке, кудуку организацияларының — үстүкүлеринге шыңгыы чагыртыры — бодунуң төөгүлүг сорулгаларын партияның чедиишкинниг күүседириниң ыявыла турза чогуур негелдези.

Чүгле дужун хараар кандыг-даа илерээшкиннерге удур, партия политиказының айтырыгларын чүгле бодунуң туружунуң ээйынга таарыштыр көөр чорукту марксисчи-ленинчи партийжи чорукка дүүшпес болуушкуннар болгаш чүткүлдер кылдыр көргеш, партия шиитпирлии-биле демисежип турар. «Төп черлерниң удуртулгазынга чагыртырындан ойталаары партияга турарындан ойталааныңга деңнежир, партияны үреп бусканыңга деңнежир» деп Ленин онзалап айтып турган. (Чог, том 7, арын 335).

Централизм партияның иштики демократиязынга удурланыышпайн турар. Централизм болза чер-черниң эгелекчи болгаш чогаадыкчы чоруун, бедик медерелдиг сагылга-чурумну бүгү тала-биле хөгжүдерин көрүп турар.

Демократтыг централизм болза, партияның тура-соруунуң болгаш хөделиишкининиң чаңгыс-эптиин хандырып, байдалдың өскерлиишкининге дүүштүр ону шимчеңгир болдуруп, бодунуң хүрээлениң дүргенибиле эде тургузар, коммунистиг тургузуушкуннуң төөгүлүг сорулгаларын шиитпирлээринче бүгү партияның күжениишкиннерин мөөңнээр арганы аңаа бээр.

Эки-тураны барымдаалааш, совет ниитилелдиң мурнакчы эң-не медерелдиг кежигүннерин СЭКП бодунуң хүрээлениңде каттыштырып турар. Санал-оналдың хостуу, партияның политиказының болгаш практиктиг ажыл-чорудулгазының кандыг-даа айтырыгларын хостуу-биле чугаалажыры партия амыдыралының чижек-нормазы ол. Айтырыг чугула болган тудум, ооң чугаалажыышкынынга киржир коммунистерниң саны улам-на көвүдээн турар ужурлуг. Ынчан янзы-бүрү санал-оналдар черле тыптып келир апаар. Санал-онал солчуушкунунуң үезинде харын-на чаңгыс-аай, шын үзел-бодал тыптып келип, ол бүгүдеге ыявыла күүседир партияның шиитпири кылдыр быжыглаттынган турар.

Будулуп баксыраанарның ийикпе быпшаан кижилерниң кандыг-бир улуг эвес бөлүүнүң баажылыг аажы-чаңының уржуу-биле партия үретүннел чок дискуссияже киир тырттыра берип, партияга удур ийи-чаңгыс элементилерниң талазындан партияның чаңгыс эвин баксырадып болгу дег ындыг үүлгедиглерни кылган турар чорукту болдурбазы черле билдингир. Бодунуң хүрээлениниң идейлиг болгаш организастыг чаңгыс эви дээш демиселдиң чугула аргаларын партия бодунуң кур күжүнден казыыр эрге чок. Мооң ужурунда шоолуг эвес эвээш кезек боттарының тура-соруун хөй кезиинге албадап дөгээриниң оралдажыышкыннарынга удур, ол ышкаш фракциялыг бөлүглежиишкиннер тургузар оралдажыышкыннарга болгаш партияны чарылдырар оралдажыышкыннарга удур магадылалдарны Уставта арттырып турар.

Уставтың төлевилелин чугаалажып турарының үезинде: партияның хүрээлениңге кандыг-бир чарылдырыкчы ажыл-чорудулганың тыптып келип болурун СЭКП-ниң болгаш бүгү совет ниитилелдиң каннаттынган чаңгыс эви болдурбайн барып болбас чүве бе? Амгы үениң байдалында фракциялыг чорукка болгаш бөлүгleниишкинге удурланырының кандыг-бир эреңгей магадылалдарын дүрүмчүдүп айыткан херээ бар бе, деп айтырыглар салдынып тургулаан.

Ийет, ындыг магадылалдар херек, эштер.

Партияга кандыг-бир оппортунистиг угланыышкыннарга чемиш болгу дег ындыг социалдыг бааза совет ниитилелде артпаан болбайнаан харын. Ынчалзажок ийи-чаңгыс ийикпе бөлүк кижилерниң идея талазы-биле божаңнааш чоруунуң үнер дөстери ам-даа бүрүн узуткаттынмаан. Чамдык кижилер даштыкының буржуазтыг пропагандазының салдарынга алзып болур. Бир чамдыктар ниитилел амыдыралының хөгжүлдезиниң диалектиказын билбейн баргаш, өшкен от кезээ дег апаар деп эш Н. С. Хрущевтуң ылаптыг чугаалааны ышкаш ындыг өлүмзек байдалче кирип, бүгү-ле чаа чүведен ойталаар болгаш амыдыралдың дүңдерилдир октапканы эрги догмалар дээш халбактанырын үргүлчүлээр апаар.

Партияның XX съездизиниң айытканы ленинчи угланыышкынны боттандырарынга Молотов, Каганович, Маленков, Ворошилов, Булганин, Первухин, Сабуров болгаш оларга каттышкан Шепилов суглар кирип турган антипартийжи фракциялыг бөлүк кайы хире дошкун удурланыышкынны көргүзерин оралдашканы эки билдингир болгай.

Ол бөлүктүң киржикчилери партия амыдыралының ленинчи принциптеринге өскерликчи чорукту көргүскен. Партияга удур боттарының бодалдарын олар канчап-даа бол боттандырарын оралдажып, партия биле күрүнениң удуртулгазын холга алырының, партияның политиказын өскертириниң планнарын кылып, харын-даа чажыт хуралдарны чыылдырарынга чедир буурап батканнар. Молотов болгаш өскелер-даа ийи-чаңгыс кижилерге чүдүүр чорук-биле өөскүттүнген, туразында аажылалдан болгаш каржы шаажылалдан кым-даа кижи чайлаарының магадылалы чок, шак ындыг таарымча чок методтарның болгаш үүлгедиглерниң тергиидеп турганы бистиң партиявыска болгаш чуртувуска аар-берге уржуктарлыг үеже катап кирерин күзээннер. XX съездиниң хүлээп алганы бистиң партиявыстың ленинчи угланыышкынын бүгү партия, бүгү совет улус, марксисчи-ленинчи акы-дуңмалышкы партиялар изии-биле деткээн турган дээрзин безин олар херекке албааннар.

Ынчаарга бодунуң партияга удур, Ленинге удур үзел-бодалдарын партияга күш-биле дөгээрин оралдажып келген фракциялыг бөлүк коммунистиг тургузуушкуннуң хереэнге дыка улуг когаралды таварыштырып болур турган дээрзи черле билдингир.

Ол шаарланчактар бир эвес тиилеп апкан чүве болза, боттарының чүдек-бужар сорулгаларын чедип алыр дээш олар кандыг-даа кем-буруларны кылырындан чалданмайн, кеңгүс-ле буруу чок, актыг кижилерни хилинчектеп шаажылаар турган дээр дугайында эш Н. С. Хрущевтуң чугаалааның мен бүрүнү-биле чүүлзүнер мен. Партияга удур бөлүктүң айыылын чайлатканы, ынчангаш ленинчи угланыышкынны шыңгыы эдербишаан, чуртка канчаар-даа аажок улуг чаартылгаларны боттандырып, бистиң партиявыстың болгаш Совет күрүнениң ат-алдарын делегей ареназынга көстүп көрбээн бедикче көдүрүп шыдаанывыс, бистиң шынап-ла улуг аас-кежиивис-тир, эштер.

Партияга удур фракциялыг бөлүк-биле демиселге, бистиң партиявыстың ленинчи угланыышкынын камгалаарынга большевикчи быжыг турушту болгаш принципиалдыг чорукту бистиң партиявыстың Төп Комитединиң Бирги секретары Никита Сергеевич Хрущев көргүскен. Эш Хрущевту долгандыр бүгү Төп Комитет сырый каттышкан. Ол ындыг берге байдалда бистиң партиявыстың Төп Комитеди марксисчи-ленинчи туруштарга быжыы-биле туруп, фракциялыг, партияга удур бөлүктү кам-хайыра чокка, шиитпирлии-биле сойгалавышаан, ону туюлунга чедир чылча шапкан. СЭКП ТК-ның болгаш эш Н. С. Хрущевтуң алган ол хемчеглерин бүгү партия болгаш бүгү совет улус чүүлзүнүп көрген.

(Уланчызы 6-гы арында).

Эш Ф. Р. КОЗЛОВТУҢ илеткелиниң уланчызы

(Эгези 4—5 арыннарда).

Ниитизи-биле партияга удур бөлүктүң болгаш ооң тус-тус киржикчилериниң чүдек-бужар үүлгедиглерин дыка хөй делегаттар маңаа, XXII съездиниң бедик индириинден килеңнии-биле буруу шаптылар. Молотов, Каганович, Маленков олар, кандыг-даа кем-буруу чок, хөй-хөй актыг кижилерни, оларның иштинде бистиң партиявыстың болгаш күрүневистиң кескү ажылдакчыларын хыдып өлүрер чорукка боттары-биле шуут киржип, боттарының карьерисчи политиказы-биле, ленинизмден ойталаашкыны-биле олар ийи-чаңгыс кижилерге чүдүүр чорукту өөскүдеринге болгаш калбартырынга дузалап келгенин херечилээн фактылар илереттинип көргүстүнген.

Партияга удур бөлүктүң организакчылары боттарының кемниг үзел-бодалдарын амдыгаа чедир-ле камгалаарын оралдажып турарын фактылар көргүзүп турар. Ол талазы-биле ылангыя Молотов онза кызымаан көргүзүп турар. Харын-даа СЭКП-ниң чаа Программазын, бодунуң ужур-утказының талазы-биле революцияга удур программа-дыр кылдыр көргүзеринге безин ол чедип турар апарган. Ону чугаалажып турар үеде, ук Программа партияның, улустуң болгаш акы-дуңмалышкы марксисчи-ленинчи партияларның талазындан бүгү-нити чүүлзүнүүшкүннү ап, ону чер-делегейде бүгү-ле ак-сеткидиг кижилер бистиң үевистиң Коммунистиг манифестизи кылдыр адап турунда, чүгле Молотов ону херекке албайн турар ышкаш чүл. Молотовтуң ол ындыг медеглели болза, барык-ла бистиң бүгү партиявыска, чаа Программаны чаңгыс үн-биле деткип көрген СЭКП-ниң XXII съездизинге чөңгээлээшкин болур-дур. Молотов, Каганович, Маленков олар боттарының партияга удур, кем-буруулуг үүлгедиглериниң ужурунда партияның мурнунга, улустуң мурнунга шынгыы харысалганы хүлээр ужурлуглар дээр дугайында маңаа делегаттарның саналын мен чүүлзүнүп тур мен.

Ийи-чаңгыс кижилерге чүдүүр чоруктуң уржуктарын узуткаарынга партияга удур бөлүк, хамыктың мурнунда Молотов, Каганович, Маленков олар бар-ла шаа-биле удурланып келгеннер. Сталинга чүдүлгениң үезинде болдунган эрге-чагырганы өш-биле соора ажыглап келген чоруктуң уржуун олар харылаарындан кортканнар.

Сталинниң эрге-чагырганы өш-биле соора ажыглап, ак-сеткидиг совет кижилерге удур массалыг шаажылалгаларны боттандырып, ленинчи чагыгларны хажыдып келгенин бистиң партиявыс болгаш бүгү совет улус буруу шаап көрген.

Эштер! Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының болгаш ооң удуртулгазының талазындан кандыг-даа чылдак тырттар хире чүве чок турунда, Албанияның Күш-ажыл партиязының удуртукчулары сөөлгү үеде политиктиг угланыышкынны каржызы-биле өскертип, бистиң партиявыс-биле, Совет Эвилели болгаш өске-даа социалистиг чурттар-биле харылзаа байдалдарны шуут-ла дорайтадырының оруунче киргеннер, деп Никита Сергеевич Хрущев Төп Комитеттиң съездиге кылган отчёдунда-даа, дүүнгү түңнел чугаазында-даа айыткан болгай. Албанияның Күш-ажыл партиязының удуртукчуларының, ылангыя Мехмет Шеху биле Энвер Ходжаның үүлгедиглери болза, ийи-чаңгыс кижилерге чүдүүр чорукту катап тургузары, партия удуртулгазының ленинчи принциптерин хажыдары, демократияга удур корум-чурумнарны партияга болгаш чурттуң иштинге өөскүдүп нептередири чогум кайнаар аппарып болурул дээрзин тодазы-биле көргүзүп турар-дыр.

Совет Эвилелиниң болгаш өске-даа социалистиг чурттарның талазындан оларның чуртунга дузаламчы болгаш деткимче кайы хире ужур-дузалыгыл дээр дугайын албани удуртукчулар уттупканнар. Совет-албани найырал дугайында арын чаап чугаалавышаан, олар херек кырында ол найыралды үреп, Совет Эвилелиниң ёзулуг өңнүктерин дерзии аажылаашкынга таварыштырып турарлар. Боттарының хөделиишкиннериниң талазы-биле албани удуртукчулар бистиң партиявыска болгаш ооң ленинчи Төп Комитединге, социалистиг чурттарның акы-дуңма партияларының удуртулгаларынга ажыы-биле халдап турар ол хире байдалга чедир ырай бергеннер. Албанияның Күш-ажыл партиязының удуртукчулары боттарын дээрге марксизм-ленинизмниң карачаңгыс талалакчылары чүгле бистер бис дээр чыгыы санап турарлар. Херек кырында олар ийи-чаңгыс кижиге чүдүүр чоруктуң бистиң чуртувуска тергиделиниң үезинде турган бүгү-ле кемниг чүүлдерни боттарының партиязында болгаш чуртунда катап төрүттүндүрүп, күчүлээшкиннин болгаш кара-турада ажылаашкынның ачызы-биле эрге-чагыргада ызыртынып турарлар.

Албани удуртукчуларның частырыглыг политиказы Албанияны социалистиг лагерьден хоорулдурарынга, делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң хүрээлелинге Албанияның Күш-ажыл партиязын политика талазы-биле чааскаанзырадырынга чедирип болур. Ооң-биле кады шак ындыг антиленинчи орук ооң маадырлыг улузунуң ол хире күжениишкиннерни болгаш күш-ажылды үндүрүп турган чедип алганы Албанияга социализм тургузуушкунунуң херээнге шынгыы когаралды чедирип, делегей ареназынга ол чурттуң байдалын дорайтадып болур.

1960 чылдың ноябрьде болган коммунистиг болгаш ажылчын партияларның төлээлекчилериниң Москва Чөвүлел хуралы бодунуң Медеглелинге мынчап бижээн: «Марксизм-ленинизмниң принциптериниң үндезиннеринге делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң чаңгыс эвин, пролетаржы интернационализмни шиитпирлиг камгалаары, ол чаңгыс эпти дурулдурупку дег кандыг-даа хөделиишкинни болдурбазы национал хамаарышпас чорук, демократия болгаш тайбың дээш, социалистиг революцияның, социализмни болгаш коммунизмни тургузарының сорулгаларын чедиишкинниг күүседир дээш демиселге тиилээриниң эргежок чугула байдалы болур. Ол принциптерни хажыдар болза коммунизмниң күштерин кошкадырынга чедирер».

Бо төөгүлүг Медеглелдиң адаанга Албанияның Күш-ажыл партиязы база ат салганы билдингир болгай. Ынчалза-даа ооң удуртукчуларының сөөлгү үеде бүгү хөделиишкиннери амгы үениң эң чугула айтырыгларының талазы-биле делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң дугуржуп алганы шугумдан оларның ойталап эгелээнин дугайын чугаалап турар. Оон туржук, тыптып келген чөрүлдээлерни ажып эртеринче угланган СЭКП ТК-ның, өске-даа акы-дуңма партияларның хөй удаа кылган базымнарын Албанияның Күш-ажыл партиязының удуртулгазы хүлээвээн. Ол базымнарга албани удуртукчулар доңгун ойталаашкын-биле харылаан болгаш херек кырында чөңгээлиг хөделиишкиннерже шилчип киргеннер.

Сектанчы хөделиишкиннеринден ойталаар дугайында албани удуртулганы бүзүредир дээн хөй санныг оралдажыышкыннар төттүнген болгаш ол удуртулганың буруузу-биле пролетаржы интернационализмден ойталаашкынныг ооң баш мунгаш оруу бистиң идея талазы-биле дайзыннарывыска билдингир апарган ындыг байдалдарда Төп Комитет чүну кылыр ужурлуг турганыл? Бо байдалдарда албани удуртукчуларның антиленинчи аажы-чаңын принципиалдыы-биле буруу шаавары, тыптып келген чөрүлдээлерни ажып эртериниң оруктарын дилээринче ажыы-биле кыйгырары бо айтырыгның көөрүнүң карачаңгыс шын, боттуг марксисчи-ленинчи аргазы болганы ол. Моон ужурунда Албанияның Күш-ажыл партиязының удуртулгазының частырыглыг туружунуң дугайында бүгү шынны съездиге бодунуң отчёдунга Төп Комитет чугаалаан.

Национализмниң болгаш сектант чоруктуң туружунче оларның улам-на хандыр чуглуп кирип турарының, делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң дугуржуп алган шугумундан улам-на ырап бар чоруурунун, СЭКП-ни болгаш ооң Төп Комитедин шуут нүгүлдээриниң оруунда, боттарының партиязын болгаш улузун мегелээриниң оруунда киргениниң дугайын херечилеп турар хөделиишкиннерни Мехмет Шеху, Энвер Ходжа болгаш өске-даа албани удуртукчулар сөөлгү хүннерде, харын-даа СЭКП-ниң XXII съездизиниң ажылдап турган үезинде безин кылганын көргүзүп турар фактыларның дугайын эш Н. С. Хрущев чугаалады. Совет Эвилели-биле найырал дээш бөгүн туржуп турар бүгү кижилерни боттарының дайзыннары кылдыр албани удуртукчуларның көрүп турары дээрге бужар чүве-дир, эштер!

Акы-дуңма коммунистиг болгаш ажылчын партияларның ёзулуг чаңгыс эви албани удуртукчуларның частырыглыг шугумун ыттавайн эрттиреринден тургустунар эвес, а чүгле марксизм-ленинизмниң принципиалдыг үндезиннеринге болдунар дээрзин бис быжыы-биле чугаалаар ужурлуг бис. Бо таварылгада ыттавас чоруктуң туружун ээлээри—бо дээрге оларның шын эвес, антиленинчи хөделиишкиннерин үргүлчүлээринге кижилерни деткиир дээни ол-дур. Бистиң партиявыс ындыг орукка туруп шыдавас.

Ленинизмден кандыг-даа айталакчыларны, ревизионистерни болгаш догматиктерни бистер, совет коммунистер моон соңгаар-даа шиитпирлии-биле сойгалап илередир бис. Социалистиг революцияның херээ, Маркстың болгаш Ленинниң херээ—улуг чаагай херек. Марксисчи-ленинчи өөредигниң арыг-силии дээш, ооң чогаадыкчы хөгжүлдези дээш, делегейниң бүгү коммунистиг шимчээшкининиң хүрээлелиниң идейлиг чаңгыс эви дээш демисел — совет коммунист бүрүзүнүң, бистиң бүгү ленинчи партиявыстың ыдыктыг хүлээлгези.

Партияның чер-чер органнарының болгаш эге организацияларының өзүп турар ролю

Эштер! Партияның политиказы миллион-миллион совет кижилериниң күш-ажылы-биле амыдыралга боттанып турар. Партияның, ооң чер-чер органнарының фабрикаларда болгаш заводтарда, колхозтарда болгаш совхозтарда, эртем институттарында болгаш албан черлеринде эге организацияларының удуртулгазы-биле совет кижилер коммунистиг тургузуушкуннуң өндүр улуг сорулгаларын соруктуг көдүрлүүшкүн-биле боттандырып турар.

Партияның район, хоорай, округ, область, край организацияларының болгаш эвилелдешкен республикаларның компартияларының, оларның удуртур органнарының ажылында кол чүүл—партияның политиказын боттандырарын, партияның съездилериниң шиитпирлериниң, СЭКП ТК-ның директиваларының күүселдезин организастаары болур. Ол ниити сорулга партияның чер-чер органнарының болгаш оларның удуртур органнарының кол-кол хүлээлгелери хевирлиг кылдыр Уставтың төлевилелинде тодаргайлаттынып турар.

Ол хүлээлгелерниң аразында эң чугулалары болза үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин бүгү хемчег-биле хөгжүдери, ажылчы чоннарның материалдыг чаагай чоруун болгаш культурлуг деңнелин хажык чокка бедидер дугайында сагыш салыышкын болуп турар. Партия органнары ол хүлээлгелерниң күүселдезин массалар иштинге политиктиг болгаш организакчы ажылдың деңнелин бедидериниң, кадрларны шилиириниң болгаш кижизидериниң херээн экижидериниң, күрүне болгаш хөй-нити организацияларын удуртуруун күштелдирериниң аргазы-биле хандырып шыдаар.

Удуртур кадрларны шилиири болгаш таарыштыр тургузары, оларны коммунистиг идейлиг чоруктуң ёзузунга кижизидери, даандырган ажыл-херек дээш партияның болгаш улустуң мурнунга бедик харысалгалыг болдурары—партияның, ооң чер-чер органнарының болгаш эге организацияларының организакчы ажылының кол сорулгазы болур.

Кадрларны шилиирин, таарыштыр тургузарын болгаш кижизидерин экижидериниң талазы-биле партия организациялары улуг ажылды чоруткан, ынчангаш ол эки түңнелдерни берген. Партийжи кадрлар боттарының хөй кезиинде эргежок чугула билиглерлиг болгаш организакчы дуржулгалыг болуп турар. Обкомнар, крайкомнар, эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларының секретарьларының оннуң тозундан хөйү болгаш партия хоорkomнарының болгаш райкомнарының секретарьларының дөрттүң үжү хирези дээди эртемниг болуп турар. Райкомнарның болгаш хоорkomнарның дээди эртемниг секретарьларының саны сөөлгү беш чыл иштинде үштен ажыг катап көвүдээн. Партияның удуртур кадрларының составында инженерлерниң, экономистерниң, агрономнарның, зоотехниктерниң болгаш өске-даа тускай эртемниглерниң саны чыл бүрүде көвүдеп турар.

Бо байдалдарда партия, совет, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң чамдык участоктарының удуртулгазында эргежок чугула билиглер чок кижилер, харын-даа кошкак белеткеттинген ажылдакчылар ам-даа ховар эвес туруп турарынга шыдажыр аргажок. Мында чаңгыс чылдагаан болза кадрларны шилииринче, таарыштыр тургузарынче болгаш кижизидеринче кичээнгей чок чорук болур. Ажыл-херектерниң эрге-ажыктарынга дүүштүр кадрларны шилип алырының болгаш таарыштыр тургузарының бодамчалыг, амыдыралдан болдунуп турар политиказын партия органнары чамдыкта ээн албан-хүлээлгелерни ёзу барымдаалап долдурары-биле солуп турар. Бир чижек бодур. Куйбышев хоорайга «Строймашина» заводунуң директорунга ажылдаар кижи тывар ужурлуг турган. Ол херекти канчаар кылганыл? Улус ажыл-агый чөвүлелинден обкомче телефоннаан, ынчаар орта айтырыгны ханы өөренип көрбейн, ол албан-дужаалга Фрунзе аттыг заводтуң цех начальниги эш Куроедовту депшидер деп шиитпирлээн. Куроедов мегелеп немей бижиир болгаш карак-ажыттаар чорук дээш чоокта чаа ол дугайында партия болгаш администрация талазы-биле харысалга хүлээген дээрзи кымны-даа эпчоксундурбаан. Куроедов завод директору апаргаш, мегелеп немей бижиир чоруктарны улам улуг хемчээлдерге кылып турганын ол дугайында ону удатпаанда ажылындан дүжүрер ужурга таварышканынга элдепсинген херээ бар деп бе. Ынчалзажок, улус ажыл-агый чөвүлели-даа, партияның Куйбышев хоорkomу-даа Куроедовту директор албан-дужаалдан хостап тургаш, бодунуң частырыын миннир болгаш карак-ажыттаар чорук дээш ажылындан ол дүжүртүп турар деп дидими-биле дорт чугаалап шыдаваан. Олар ол бүгүнү «өске ажылче шилчээн-биле холбаштыр хостаар» деп «эптиг» формулировка-биле чажырыпканнар.

Мындыг таарымча чок практика ажылдакчыларны шилип алырынга болгаш депшидеринге харысалга чок болгаш чаа-чаа частырыгларны төрүттүндүрүп турар дээрзи билдингир эвес деп бе.

Партия комитеттери кадрларга бедик негелделиг болур хүлээлгелиг. Оларның хүлээлгези—кижилер-биле шыдамыккай ажылдаары, оларны бедик идейлиг болгаш принципиалдыг чоруктуң ёзузунга кижизидери болур. Ындыг болза-даа кыжаныр болгаш чагырыш дужаарындан аңгыда ажылдакчыларга салдар чедирериниң өске аргаларын билбес партия организациялары ам-даа бар. Чижээ, Смоленск областың Кардымовский райкомунга харын удуртулганың ындыг стили турган эвес чүве бе? Кыска хуусаа иштинде ол районга 32 колхоз даргалары халашкан. Удуртулганың ындыг «аргазын» колхозтар даргаларының бирээзи районнуң партия конференциязынга мынчаар үлегерлеп чугаалаан. «Райком колхозтарны күш дөгээриниң болгаш партияның шынгыы хемчеглерин көргүзериниң база партиядан үндүрериниң бизинге тургузуп, удуртуп турган» деп ол чугаалаан.

Кадрлар-биле мындыг байдалды узуткаар ужурлуг бис. Ол болза партияның иштики демократиязын улам ыңай калбартырынче партияның угланыышкынынга удур чоруп турар. СЭКП-ниң Уставы кадрлар-биле ажылды улам ыңай экижидеринче, партияның болгаш улустуң мурнунга ажылдакчыларның харысалгазын күштелдиреринче, партийжи удуртулганың методтарын экижидеринче партия органнарын угландырып турар.

Сөөлгү чылдар иштинде чер-черниң совет болгаш ажыл-агый органнарының эргелерин калбартыр талазы-биле чугула хемчеглер боттандырган. Чер-черниң бот-тывынгыр чоруун болгаш идепкейин моондактап турган планнаашкынга, үлетпүрнүң болгаш көдээ ажыл-агыйны эргелеп башкарарынга, саң-хөө болгаш материалдыг хөреңгилерни ажыглаарынга турган кызыгаарлаашкыннар солуттунган. Областарның, крайларның болгаш республикаларның курлавырларын эң ажыктыг ажыглаарынга таарымчалыг байдалдар ооң-биле тургустунган. Чер-черниң партия комитеттери партийжи-организастыг айтырыгларны шиитпирлээриниң талазы-биле ам база калбак эргелерлиг болуп турар.

Социалистиг демократияны хөгжүдеринге ындыг угланыышкын чер-чер органнарының ажыл-чорудулгазынга эки салдарлыг болган. Күрүнениң болгаш хөй-ниитиниң ажыл-херектерин удуртурунуң байдалы дээш партия организацияларының харысалгазы өскени чигзиниг чок. Ынчалзажок ол болза партия комитеттери совет болгаш ажыл-агый органнарын холгаарлаар, оларның албан-хүлээлгелери эвес чүүлдерни бодунга алыр дээни ол эвес-тир.

Өске органнар чедиишкинниг шиитпирлээн туруп болур айтырыгларны партия комитеттери кылып турар фактылар амыдыралга амдыгаа чедир таваржып турары харааданчыг-дыр. Ол болза чамдык партия болгаш совет органнары ийиги чергениң айтырыгларының талазы-биле хөй санныг каттышкан доктаалдар хүлээп ап турарындан илдең ышкаш. Шынап-ла, Селенги районда чыжыргананың чаагаар үнген черлерин ажыглаар дугайында республиканың Министрлер Чөвүлели-биле каттышкан доктаалды хүлээп алыры партияның Бурят обкомунга ындыг эргежок чугула турган бе? Ындыг практика болза харысалга чок чорукту болдуруп, кандыг-даа чүве талазы-биле партия органнарының шиитпирлеринге магадылаттынар чорукка совет болгаш ажыл-агый кадрларын чаңчыктырып турар.

Күрүне болгаш ажыл-агый органнарын аар-саар чүүлдерге хайгаарал дузаламчы ап турар чоруктан хостаар херек. «Партия организациялары болза совет, профэвилел, кооператив болгаш ажылчы чоннарның өске-даа хөй-нити организацияларының ажылын кыла бербес, партияның болгаш өске органнарның эрге-хүлээлгелерин холуштурар чорукту, ажылга чаржалаашкынны болдурбас» деп СЭКП-ниң Уставының төлевилелинде бижээни ол дугайын илередип турар.

Уставтың бо негелделерин шынгыы сагыыры массалар иштинге дириг организакчы ажылче күжүн мөөңнээр арганы партия органнарынга бээр. Күрүнениң болгаш хөй-ниитиниң ажыл-херектерин эргелеп башкарарынга ажылчы чоннарны идепкейлиг киириштирери, кадрларны шилиирин, таарыштыр тургузарын болгаш кижизидерин экижидери, Төп Комитеттиң съездиге отчёдунга бирден бирээ чокка ол дугайын чугаалааны күүселдениң дээштиг контролюн болгаш хыналдазын организастаары эргежок чугула.

Партия ажылынга хөй-ниитиниң эгелерин хөгжүдери чер-черниң партия организацияларының ажыл-чорудулгазын экижидеринге улуг ужур-дузалыг. Ол кайы хире янзы-бүрү болгаш кайы хире калбарыышкынны алганын мындыг сан-медээлерден билип ап болур-дур. Партия райкомнарының, хоорkomнарының, округкомнарының, обкомнарының, крайкомнарының болгаш эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларының штаттан дашкаар инструкторларының, лекторларының, янзы-бүрү доктаамал комиссияларының кежигүннери ам 230 ажыг муң кижи санаттынып турар. Администрацияның ажыл-чорудулгазын контрольдаар талазы-биле партия эге организацияларының чанында комиссияларда 600 муң ажыг коммунистер ажылдап турар. Партия организацияларында хөй-нити хүлээлге кылдыр муң-муң политиктиг чырыдыышкын бажыңнары, партия кабинеттери база библиотекалары болгаш парлалгада—хөй-ниитиниң редколлегиялары, штаттан дашкаар килдистер тургустунган болгаш чедиишкинниг ажылдап турар. Активти киириштирериниң чаа хевирлериниң бирээзи болза Москваның болгаш Ленинградтың райкомнарының чанында хөй-нити хүлээлгезиниң ёзузунга тургустунган партияга кежигүннер хүлээп алырының болгаш персоналдыг херектерин баш удур көөр партия комиссиялары болур. Ол комиссиялар ажыктыг ажылды чорудуп турар. Оларның ажыл-чорудулгазын кичээнгейлиг көөр, оларның дуржулгазын өөренир, ону улам калбаа-биле ажыглаарын бодаар херек.

Партия органнарының аппарады кызырылган, а партия активиниң хүрээлени көвүдээн турарын чедип алыр ужурлуг бис. Хөй-нити хүлээлгезиниң ёзузу-биле ажылдаар комиссиялар, килдистер, инструкторлар, райкомнар болгаш хоорkomнар секретарьлары партия органнарынга улам хөй болур ужурлуг деп эш Никита Сергеевич Хрущев чугаалап турар.

Эштер! Коммунистерниң идейлиг, медерелдиг, идепкейлиг дайынчы болуп хевирлеттинип тургустунар партияның кол звенозу болза партияның эге организациязы болур. Партия коллективинге коммунист кижиниң эртип турары кижизидилгениң школазын чүү-даа чүве солуп шыдавас. Эге организациялар боттарының ажыл-чорудулгазын массаларның мырыңай иштинге чорудуп турар. Партия болза массаларны удуртурун, бодунуң политиказын болгаш бодунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарын херек кырында партия эге организацияларын дамчыштыр чорудуп турар.

Сөөлгү чылдар иштинде партия эге организациялары быжыгып, сан талазы-биле өскен. Амгы үеде партияда 300 муң хире эге организациялар санаттынып турар. Партия ажылының бүгү участоктарынга өзүп турар негелделерни барымдаалааш, Уставтың төлевилелинде партияның эге организацияларының дугайында бөлүктү СЭКП-ниң Программазында айыттынган сорулгаларга дүүштүр элээн эде ажылдап кылган.

Ам партия эге организацияларының кичээнгейиниң төвүнде турар кол чүүл—ол болза коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузары дээш демисел, коммунистиг ниитилел харылзааларын хөгжүдери, ажылчы чоннарны коммунистиг ёзуга кижизидериниң айтырыы болуп турар.

Эге организация болза коммунистиг тургузуушкуннуң ээлчеглиг сорулгаларын шиитпирлээринге ажылчы чоннарның организакчызы болур, күрүне планнарын болгаш ажылчы чоннарның хүлээлгелерин күүседири дээш социалистиг чарышты баштаар деп, Уставтың төлевилелинде айыткан. Оон эң чугула сорулгазы—бүдүрүлгелерниң болгаш колхозтарның иштики курлавырларын тыварынче болгаш дээре ажыглаарынче, эртемниң, техниканың чедиишкиннерин болгаш мурнакчыларның дуржулгазын бүдүрүлгеге калбаа-биле нептередиринче массаларны мобилизастаары болур. Эге организациялар болза күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарын, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн чайгылыш чокка бедидерин, продукцияның шынарын экижидерин чедип алыр, бүдүрүлгелерге, совхозтарга болгаш колхозтарга ниитиниң байлаан камгалаар болгаш көвүдедир дугайында сагыш салыр ужурлуг.

Бүдүрүлгелерниң болгаш садыг черлериниң, совхозтарның болгаш колхозтарның эге организациялары ол сорулгаларны чедиишкинниг шиитпирлээринге администрацияның ажыл-чорудулгазын контрольдаар эрге ышкаш ындыг күштүг болгаш дээштиг чепсектиг болуп турарлар. Ол эргени ам төлевилел албан черлериниң, конструктор бюроларының, эртем-шинчилел институттарының бүдүрүлге-биле шуут харылзаалыг эге организацияларынга Уставтың төлевилели база тыпсып турар.

Эге организация болза күрүнениң болгаш хөй-ниитиниң ажыл-херектерин эргелеп башкарар кылдыр ажылчы чоннарны чаңчыгып өөрениринге дузалаар, шүгүмчүлелди болгаш бот-шүгүмчүлелди калбартырынга үндезилээш, бюрократизмниң, тус черниң эрге-ажыын бодаар, күрүнениң сагылга-чурумун үрээр чоруктарның илерээшкинин үндезини-биле узуткаар ужурлуг. Эге организацияларның хүлээлгези болза күш-ажылга, хөй-нити-политиктиг болгаш ажыл-агыйжы амыдыралга коммунистерниң авангард болур ролюн бедидери дээш, массалар иштинге агитация болгаш пропаганда ажылын экижидери дээш демиселди чорударында.

Эштер! Совет улустуң эң дээре чүткүлдериниң илередикчизи — Коммунистиг партия—коммунистиг моральдың камгалакчызы. Ооң тугунда эң-не бедик болгаш чырык идеалдар бижиттинген. Бир эвес партия коммунистиг моральдың, бедик медерелдиг болгаш идейлиг, күш-ажылга ынакшылдыг болгаш сагылга-чурумнуг, хөй-ниитиниң эрге-ажыктарынга бердинген болурунуң ёзузунга бодунуң бүгү кежигүннерин болгаш бүгү совет улусту кижизидер болза, бодунуң улуг сорулгаларын ол чүгле ынчан күүседип шыдаар. СЭКП-ниң программазында бижиттинген, Уставта кирген коммунизм тургузукчузунуң моральдыг дүрүмү бо талазы-биле аажок улуг рольду ойнаар. Ол дүрүм партия кежигүнүнүң аажы-чаңының нормазы, партия талазы-биле бодунуң эштериниң моральдыг мөзү-шынарын коммунист боду болгаш партия организациязы хынап көөрүнге болгаш үнелээринге барымдаалаар кол чүүл болур.

Ынчангаш, Уставтың төлевилелинде эге организацияларга хамааржыр бүгү чүүлдер болза коммунизм тургузуушкунунуң өндүр улуг сорулгаларын шиитпирлээринге оларның ролюн улам бедидер, оларны улам идепкейлиг болгаш дайынчы аргалыг болдурар ужурлуг.

Коммунизмни калбаа-биле тургузарының үезинде Советтерниң, профэвилелдериниң, кооперацияның болгаш ажылчы чоннарның өске-даа массалыг организацияларының ролю бедиир. Оларны дамчыштыр партия масса-биле харылзаазын моон соңгаар-даа калбартыр болгаш быжыглаар, бодунуң политиказының эң чугула айтырыгларының дугайында улус чон-биле сүмележир, күрүнениң болгаш хөй-ниитиниң ажыл-херектерин эргелеп башкарарынче ажылчы чоннарны калбаа-биле хандыдып киириштирер. Социалистиг күрүне ёзузундан коммунистиг ниитилел бот-эргелелинче чоорту шилчиириниң эргежок чугула чүүлү болур массаның бот ажыл-чорудулгалыг болгаш идепкейлиг чоруун хөгжүдүп тургаш партия болза массалыг организацияларны удуртурун оларда партия бөлүктерин дамчыштыр боттандырар деп, Уставтың төлевилелинде демдеглээн.

Партия организациязындан дашкаар турар партия бөлүктериниң сорулгазы болза партия кежигүнү эвестерниң арасынга партияның салдарын күштелдирип, ооң политиказын боттандырары, партияның, күрүнениң сагылга-чурумун быжыглаары, бюрократизм-биле демиселжири партияның, күрүнениң директиваларының күүселдезин хынаары болур.

Аныяктарның коммунистиг эвилелиниң ужур-дузазы улгадып турар. Партия болза аныяктарны совет улустуң коммунизм дээш демиселинде улуг чаакчы болгаш чогаадыкчы күш кылдыр, а комсомолду аныяктарның хөй-нити организациязы, партияның идепкейлиг дузалакчызы болгаш курлавыры кылдыр көрүп турар. Комсомол болза коммунизмниң ёзузунга аныяктарны кижизидер талазы-биле партияга дузалаар, чаа ниитилелдиң тургузуушкунунга оларны хандыдар, коммунизм үезинде чурттаар, ажылдаар болгаш хөй-ниитиниң ажыл-херектерин эргелеп башкарар бүгү талазы-биле болбаазырангай кижилерниң салгалын белеткээр хүлээлгелиг.

ССРЭ-ниң камгаланыр аргазын быжыглаар дугайында сагыш салыышкынын коммунистиг партия бодунуң ыдыктыг хүлээлгези деп санап турар болгаш партийжи удуртулганы Чепсектиг Күштерниң тургузуушкунунуң болгаш организастаашкынының үндезиннериниң үндезини кылдыр көрүп турар. Совет Армияда партия организациялары СЭКП-ниң Программазын болгаш Уставын бодунуң ажыл-чорудулгазынга удуртулга болдурар деп Уставтың төлевилелинде чугаалап турар. Чепсектиг Күштерде партия организацияларының кол-кол сорулгалары ында чугаалаттынган. Чепсектиг Күштерде партия ажылының удуртулгазын Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң СЭКП ТК-ның килдизи эргелиг ажылдап турар Кол политиктиг эргелелин дамчыштыр СЭКП Төп Комитеди боттандырып турар деп айыткан чүүл чугула ужур-дузалыг.

Эштер! Уставтың төлевилелин партия эге организацияларының хуралдарынга, районнарның, хоорайларның, округтарның, областарның, крайларның партия конференцияларынга болгаш эвилелдешкен республикаларның компартияларының съездилеринге калбаа-биле чугаалажып көрген, ол хуралдарның ажылынга тос миллион ажыг коммунистер киришкен. Уставтың төлевилелиниң дугайында илеткелдерниң талазы-биле бүдүн чартык миллиондан хөй кижи саналдарын бергеннер. Уставтың төлевилелинге янзы-бүрү саналдар болгаш немелделер утка-шынарлыг 120 муң чагаалар партия органнарынга, солуннарның болгаш журналдарның редакцияларынга киргилээн.

СЭКП-ниң Уставының чугаалажып көрүүшкүнүнге бүгү партия болгаш бүгү коммунистер киришкен деп, бистер бүрүн барымдаа-биле чугаалап болур бис. Бүгү-ле партия хуралдарынга, конференцияларга болгаш съездилерге Уставтың төлевилелин бир үн-биле чүүлдүгзүнүп көрген.

Уставтың төлевилелин чугаалажып турда илерээн бедик идепкейлиг чорук, ол үеде киргилээн саналдар, чазалгалар болгаш немелделер болза, партияның хүрээлеңин улам ыңай быжыглаар дугайында, ооң дайынчы аргазын болгаш организастыг чоруун бедидер дугайында, чаа Программада баш бурунгаар айыттынган төөгүлүг сорулгаларны күүседиринге партия организация бүрүзүнүң, коммунист бүрүзүнүң ролюн күштелдирер дугайында Совет Эвилелиниң коммунистериниң хөй миллион армиязының сагыш салыышкынының өттүр сиңниккениниң херечилеп турар.

Коммунистерниң саналдары болгаш демдеглелдери болза партияның улам ыңайгы хөгжүлдезиниң, партияның иштики демократиязының, партийжи амыдыралдың ленинчи норма-чижектерин хөгжүдериниң, партияның кежигүнү болур чоруктуң, коммунистиң хүлээлгелериниң болгаш эргелериниң дыка хөй айтырыгларынга хамааржып турар.

Кирген саналдарны үш бөлүкке хуваап болур.

Бирги бөлүкке Уставтың төлевилелиниң ол-бо чүүлүн немеп азы хөгжүдүп турар саналдарны хамаарыштырза чогуур. Партияның ажыл-чорудулгазының хевирлерин болгаш аргаларын соксаал чокка сайзырангайжыдарының эргежок чугулазын, партияның иштики демократиязын хөгжүдерин болгаш массаларны удуртурунуң деңнелин бедидерин элээн бүрүн айтып демдеглээр деп саналдар оларның санынга кирип турар. Ол бүгү саналдарны Төп Комитет хынамчалыг өөренип көрген болгаш Устав төлевилелиниң делегаттарга тарадып берген хуулгаларында чогуур немелделер болгаш ылавылаашкыннар ниитилештир түңнээн хевирлиг киргилээн.

Ол саналдарның чамдыктарынга допчузу-биле доктаары эргежок чугула деп санап тур мен.

Чер-черниң партия комитеттери конференциялар болгаш съездилер аразында боттарының ажылының дугайын партия организацияларынга калбаа-биле информастап турарын күзээн саналдарын чугаалажып көрүүшкүн үезинде дыка хөй коммунистер бергеннер. Ындыг күзелдер болза боттарының соңгулдалыг органнарының ажылынга партийжи массаның контролюн күштелдирер дугайында партияның негелдезинге дүгжүп турар. Ол санал шын, ынчангаш Уставтың төлевилелинге ону бижип киирген.

Коммунист бүрүзү ССРЭ-ниң камгаланыр күчүзүн быжыглаарынга бүгү хемчег-биле дузалаар, тайбың дээш демиселди могаг-шылаг чокка чорудар хүлээлгелиг дээр дугайты чүүлдү Уставка киирери эргежок чугула деп дыка хөй кижилер ынчаар санап турарлар. Социалистиг ада-чуртту камгалаарын, ССРЭ-ниң камгаланын быжыглаарын партияның болгаш бүгү совет улустуң ыдыктыг хүлээлгези кылдыр, бүгү делегейге тайбынны камгалаарының болгаш быжыглаарының эргежок чугула чүүлү кылдыр, а улустар арасынга тайбың дээш демиселди бодунуң эң чугула сорулгазы кылдыр бистиң партиявыстың көрүп турары эки билдингир болгай. Ол саналды Устав төлевилелге база барымдаалап көрдүнген.

Оон ыңай, идепкейлиг атеисчи, эртем-материалистиг мировоззрениениң пропагандизи болуру коммунистиң хүлээлгези кылдыр Уставка бижиирип саналдап турар. Ол саналче кичээнгейни салыр болур. Шажынның меге бодалдары болгаш чүдүлге чоннуң чамдык кезээниң иштинде читпейн, ам-даа нептереп турар. Шажынчы меге бодалдарның эртемге удур мөзүзүн коммунист кижи тайылбырлаар хүлээлгелиг.

Төлевилелди чугаалажып көрүп турда үстүнде чугаалаттынган саналдардан болгаш немелделерден аңгыда, Уставтың төлевилелиниң чамдык формулировкаларын экижидип турар редакция шынарлыг чазалгалар база киргилээн. Ол чазалгаларның чамдыктарын төлевилелде киргилээн.

Саналдарның, немелделерниң болгаш бодалдарның **ийиги бөлүүнге** колдуунда СЭКП-ниң Уставының төлевилелинде бижээн кайы-бир байдалдарны бирде-бирээ чокка тодарадырынче болгаш калбартырынче угланган чүүлдер хамааржып турар.

Чижээ, коммунистиң хүлээлгелериниң хемчээлин дыка калбартырын саналдап турар. Ынчаарга бир эвес ол саналдарның хөйүн хүлээп аптар болза, Уставка чугула болгаш ындыг чугула эвес, боттуг болгаш боттуг эвес чүүлдер холужа бээр ийик. Ону ынчаар кылган херээ чок деп бодап турар бис. Уставтың төлевилелинде чогаадып бижиттинген партияның кежигүнүнүң хүлээлгелери болза коммунизмниң тургузуушкунунуң калбарыышкынының үезинде коммунистен партия чүнү негеп турарыл деп айтырыгга калбак болгаш долу харыыны берип турар.

Уставтың хүлээдип турары ол-бо чүүлдү партия кежигүнү күүсетпес болза, партияга бактаап турарынга таарышпас дээн ышкаш хөй санныг айтырыышкыннарны чаа Уставка арттырарын база саналдагылап турар. Ынчаарга Уставтың төлевилелинде болза Уставтың негелделерин күүсетпээни азы үрээни дээш коммунистиң харысалгазын тодарадып турар тускай параграфтар бар болгай. Ол черле четчир.

Партияга хүлээп алыышкынның болгаш кандидат стажын эрттирериниң айтырыының талазы-биле хөй саналдар болгаш немелделер киргилээн. Чамдыктар партияга кирериниң харысалгазын мынчаар бедидерин саналдап турар: кандидат стажын ийи чыл чедир, а рекомендация берип турарларның стажы беш чыл чедир болур кылдыр узадыр; партияга хүлээп алыышкынны чажыт бадылаашкын-биле чорудар; партияга кирип турарлардан ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның коллективтериниң, профэвилел организацияларындан болгаш өске-даа черлерден рекомендация киирерин негеп турар. Бир чамдыктар ындыг эвес, харын СЭКП-ге хүлээп алыышкынның амгы туруп турар чурумун чымчадыры эргежок чугула, чижээ, ВЛКСМ-ниң кежигүннерин партияның хүрээлелинге хүлээп алырда кандидат стажын эрттирбейн хүлээп алыр; кандидат стажын 6 ай чедир кызырар; рекомендация бээрлерниң санын кызырар деп санап тургулаар.

Бистиң бодап турарывыс-биле алырга, Уставтың төлевилелинде көрдүнген СЭКП-ге хүлээп алыышкынның чуруму бистиң партияның хөгжүлдезинде амгы үеге таарыжып

(Төнчүзү 7-ги арында).

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ XXII СЪЕЗДИЗИ

Эш Ф. Р. КОЗЛОВТУҢ илеткелиниң төнчүзү

(Эгези 4—6 арыннарда).

турар болгаш ону өскерткен херээ чок.

Коммунистиг моральдың айтырыглары-биле холбашкан саналдар эвээш эвес. Хуу өнчүзүрек чоруктуң илерээшкиннери-биле, хуузунда байырын оралдажыр чорук-биле, чамдык коммунистерниң кылып турары ниитилелге удур үүлгедиглери-биле демиселди чорудар талазы-биле партия организацияларының хүлээлгези Уставка бирден бирээ чокка тодараттынган турарын чамдыктар күзеп чугаалап турганнар. Партия кежигүннеринге чогуур негелделер Уставтың төлевилелинде көрдүнген, коммунистиң хүлээлгелериниң дугайында бөлүкте болгаш коммунизмниң тургузукчузунуң моральдыг дүрүмүнде ол дугайын айыткан. Чөптүг эвес, мангысталчак, ак-сеткилдиг эвес, хоптак-чазый чорукка эптеш чок болур деп партия кежигүнүнүң хүлээлгезин Уставтың төлевилелинде айыткан. Коммунистиң моральдыг овур-хевириниң дугайында айтырыг талазы-биле партияның ниити туружун бистиң съездивиске эш Н. С. Хрущевтуң илеткелдеринде бүгү талазы-биле чырыттынган болгаш бүгү партия организациялары ол айтыышкыннарны хажыб чок удуртулга болдурар апаар.

Үшкү бөлүкке партияның ажыл-чорудулгазының амгы байдалдарын өөренип көрбейн турар саналдар болгаш немелделер хамааржып турар.

Чижээ, райкомнарның, хооркомнарның, обкомнарның, крайкомнарның болгаш эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларының секретарьларын пленумнарга эвес, а шуут конференцияларга болгаш съездилерге, а парт-бюролар секретарьларын — партия хуралдарынга соңгуур деп саналдап турар. Ынчаарга бир эвес бо саналдарны хүлээп аптар болза, партия бюроларының болгаш комитеттериниң секретарьларын шуут хуралдарга болгаш конференцияларга соңгуур апаар, ол дээрге бюронуң азы комитеттиң арткан кежигүннери-биле деңнээрге секретарьлар артык бедик эргелиг болган бюродан база комитеттен олар бедик болу бээр апаар. Ындыг санал коллективтиг удуртулганың принцивинге чөрүшпес болур болгаш ону хүлээп алыры ажыктыг эвес.

Ол ышкаш партия органнарының соңгулдаларының үезинде чажыт бадылаашкынны ажык бадылаашкын-биле солуур дугайында санал-биле база чөпшээрежип болбас. Ындыг саналдарның авторлары болза, ажык бадылаашкын чажыт бадылаашкынга бодаарга партияның кежигүннерин принципиалдыг чоруктуң ёзузунга кижизидер, шүгүмчүлелди хөгжүдеринге артык дузалаар деп чылдак кактынып турар. Ындыг барымдаа бүзүрелдиг эвес. Чажыт бадылаашкын болза партия органнарынга депшидип турар кандидатураларны баш удур ажыы-биле чугаалашканы-биле эгелээр дээрзи билдингир. Партияның кежигүн бүрүзү кандыг-даа кандидатты кызыгаар чокка шүгүмчүлээр болгаш хүлээп албайн баар эргелиг. Депшидип турар кандидаттарның төлептиин болгаш четпестерин принципиалдыг чугаалажырынга, ынчангаш, коммунистерни партийжи принципиалдыг чоруктуң ёзузунга кижизидеринге бүгү аргалар бар-дыр. Чажыт бадылаашкындан ойталаашкын болза партияның иштики демократиязын хөгжүдеринге бир базым атказарлаашкын. Бодунуң тура-соруун бүрүн хостуг болгаш хамаарылга чокка илередиринге партия кежигүнүнүң эргелерин бичеледир болгаш кызыгаарлаар дээни ол болур ийик.

Ол ышкаш партияның кежигүннеринге кижилерни кандидаттар кылдыр хүлээп алырының чурумун дүжүрер дугайында саналдарга база доктааза чогуур. Чоннуң политиктиг болгаш культурлуг деңнели дыка өскен, партияның эге организациялары массаларның шуут ортузунда ажылдап турар, моон ужурунда кандидат стажын тургуспайн, партияга кирерин күзээн ажылчы чон бүрүзүнүң төлептиг чоруун өөренип ап болур деп чүвеге бо санал барымдаалаттынып турар.

Коммунист — ол дээрге совет ниитилелдиң мурнакчы кижизи, ол — партия кежигүнү эвестерге үлегер-чижек. Кандидат стажы болза партияның кежигүнүнге кирип турар кижи коммунистиң бедик болгаш нарын хүлээлгелерин күүседиринге белен бе дээрзин хынаарының эң чугула чепсээ болур. Харын-на партия организациязынга, партияның кежигүннери-биле кады ажылдап тургаш, партияның келир үедеги кежигүнүнүң бүгү талалыг шынары илереттинер. Кандидат стажындан ойталаары — партияга кирип турарларга негелдени кудулатканы ол болур ийик.

Партияның өй-өйде ашталгазын чорударын катап тургузарын Уставка киирер деп саналдар база киргилээн. Партияның XVIII съездизинге-ле массалыг ашталгадан ойталаары эргежок чугула деп көргени билдингир болгай. Ол съездиниң резолюциязында мынча деп чугаалаан: «Чаа экономика политиказының эгезинде, капиталистиг элементилерниң өөнделеп олурганының үезинде, чаа экономика политиказы-биле холбаштыр сандараан кижилерниң партияның хүрээлеңинге шургуп кире бээринден партияны камгалаар дээш чорутган массалыг ашталгаларның методу капиталистиг элементилер узуттаттынган амгы байдалда үндезин чок апарган».

Оон бээр 22 чыл эрткен. Чурттуң социализм бүрүн болгаш эчизинге чедир тиилээн, ССРЭ коммунизмниң тургузуушкунунуң калбартып чорударының үезинче кирген. Бо байдалдарда партияның ашталгаларын катап тургускан херээ бар бе?

Чурттуң иштинге чидиг аңгы демиселиниң байдалында ашталгалар эргежок чугула турган. Ам коммунизмниң тургузуушкунун калбартып чорударының үезинде, бүгү улустуң бузулбас моральдыг болгаш политиктиг чаңгыс эви чуртта тургустунган байдалда ындыг хемчегениң херээ чок. Партия болза бодунуң хүрээлениниң ашталгалар чорутпайн турган, Программаны болгаш Уставты үрээрлерден арыглап шыдаар кылдыр идея болгаш организастыг талазы-биле ол хире быжыг апарган.

Херек кырында шынныг-даа болза Уставка кирер хире эвес саналдар болгаш немелделер база бар. Олар болза колдуунда отчёт-соңгулдалыг хуралдарны болгаш партия конференцияларын организастаарынга болгаш чорударынга, бадылаашкынның түңнелдерин болгаш өске-даа ындыг янзылыг айтырыгларны тодарадырынга хамааржып турар. Мээң үстүнде чугаалааным ышкаш ол саналдарны болгаш бодалдарны СЭКП ТК-ның чогуур саавырларын ажылдап кылып турган үеде өөренип көрзе чогуур.

Адактың сөөлүнде, Уставтың төлевилелин чугаалажып турда, коммунистер болгаш партия кежигүнү эвестер чер-черниң партия органнарының ажыл-чорудулгазынга хамаарышкан эвээш эвес шүгүмчүлелдиг саналдарны чугаалап турганнар. Организастыг болгаш партийжи-политиктиг ажылды чорудуп турарында четпестерни, партийжи амыдыралдың ленинчи нормаларын үрээр чоруктуң түс-түс фактыларын, шүгүмчүлелди шын эвес көөр, кадрларны шилип алырының херээнде партияның шугумун хажыдар чоруктарны тодаргай айтып турганнар. Эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-лары, партияның крайкомнары болгаш обкомнары болза чер-черниң партия органнарының адрезинге коммунистерниң чугаалаан бүгү шүгүмчүлекчи саналдарын, чугааларын кичээнгейлиг өөренип көрүп, четпестерни узуткаарынче чогуур хемчеглерни алза чогуур.

Эштер! Эш Н. С. Хрущевтуң илеткээни Төп Комитеттиң отчёду болгаш партияның Программазының төлевилелиниң дугайында илеткел, съездиниң чаңгыс эп-сеткилдиг, улуг көдүрлүушкүн-биле хүлээп алганы СЭКП-ниң Программазы партияның мурнунга, бүгү совет улустуң мурнунга чаа, калбак хаяаларны ажыдып турар. Улуг эчис сорулгаже — коммунизмче бистиң оруувус ам аажок тода билдингир болгаш эртем ёзузу-биле бадыткаттынган.

Ол болза коммунистерниң улуг партиязының бүгү кежигүннерин, бүгү совет кижилерни сорук киирип, оларга чаа күштерни немеп, коммунизмниң тиилелгези дээш чаа эрес-маадырлыг чоруктарже кыйгырып турар. СЭКП-ниң XXII съездизинге белеткелдиң болгаш ооң ажылының хүннеринде совет кижилерниң демдеглээни чогаадыкчы энергияның болгаш инициативаның күчүлүг хере тевиишкининиң бистер СЭКП-ниң чаа Программазының айытканы улуг планнарны коммунистиг партияның удуртулгазы-биле амыдыралга чедиишкинниг боттандырарынга чоннуң белениниң херечизи кылдыр көрүп турар бис.

Совет Эвилелиниң алдарлыг Коммунистиг партиязы бистиң Төрээн чуртувустуң төөгүлүг хөгжүлдезиниң чаа үе-чадазында-даа маадырлыг совет улустуң баштыңы боор чоруур, массаларны политиктиг болгаш организастыг удуртурунуң деңнелин улам-на бедик көдүрер.

Партияның XXII съездизинге хүлээп алыр СЭКП-ниң Уставы партия организациязы бүрүзүнге, коммунист бүрүзүнге бүгү улустуң демиселинге бодунуң турар черин тодарадырынга, съездиниң шиитпирлерин амыдыралга практиктиг боттандырар дээш үш дапкыр энергия-биле демисежиринге дузалаар. Уставта айыткан организастыг принциптер Программаны чедиишкинниг күүседирин хандырар, коммунизм дээш демиселге совет улустуң дайынчы авангарды — партияның сырый каттыжышкынын болгаш чаңгыс эптиин быжыглаар деп Н. С. Хрущев чугаалаан.

Бистиң партиявыстың болгаш совет улустуң сорулга-бодалдарын хөй чылдарда тодаргайлап турар СЭКП-ниң Программазын — бистиң үениң ол улуг документизин удуртулга болдурбушаан, Уставта сиңниккен ленинчи норма-чижектерни болгаш принциптерни хажык чокка сагывышаан, партия бодунуң хүрээлениң улам сырый каттыштырар, ажылчы чоннарның массалары-биле харылзаазын калбартыр болгаш быжыглаар база бистиң улузувусту коммунистиг ниитилелдиң тиилелгезинче дорт болгаш чырык оруктап аппаар.

Партияның удуртулгазы-биле, марксизм-ленинизмниң түгүнүн адаа-биле совет улус коммунистиг ниитилелди тургузуптар. «Кижи бүрүзүнден шыдаар шаа-биле, кижи бүрүзүнге — хереглээр шаа-биле» деп улуг принцип боттаны берген турар, коммунизмниң хүнү бистиң черивистиң кырынга херелдени берген турар ындыг үе ырак эвес. Коммунизм Тайбыңны, Күш-ажылды, Хосталганы, Дең эргени болгаш Аас-кежикти бүгү оран делегейге бадыткап турар.

Бүгү делегейниң ажылчы чоннарының күчүлүг идейлиг чепсээ — марксизм-ленинизм делгерезин!

Коммунизм тургузар дээш демиселге совет ниитилелдиң удуртукчу болгаш башкарыкчы күжү — Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы делгерезин!

Коммунизм делгерезин!

(Эш Ф. Р. Козловтуң илеткелин диңмиттиг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны хөй удаа үзе кирип турган).

Октябрь 28-те эртенги хурал

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының ээлчеглиг XXII съездизи бодунуң ажылын Москвага, Кремльдиң Съездилер ордузунга үргүлчүлээн.

Эш **Г. И. Вороновтуң** даргалааны-биле эрткен октябрь 28-тиң эртенги хуралынга съезд хүн чурумунуң дараазында айтырыын көөрүнче кирген.

СЭКП-ниң Уставынга өскерттилгелер дугайында илеткел кылдыры-биле СЭКП ТК-ның секретары эш **Ф. Р. Козловка** сөс берген, ону делегаттар диңмиттиг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны-биле уткаан.

Эш Ф. Р. Козловтуң илеткелин делегаттар болгаш аалчылар улуг кичээнгей-биле дыңнап, ол чорупturда, хөй катап адыш часкап турган.

Илеткел соонда съездиге даштыкы ак-дуңма партияларның төлээлекчилери байыр чедиргилээн.

Швецияның Коммунистиг партиязының даргазы эш **Хильдинг Хагберг** Совет Эвилелиниң чедип алган кайгамчыктыг чедиишкиннериниң дугайында силерниң өөрүшкүлерни бистер база үлежип турар бис. Ол чедиишкиннер ийи-чаңгыс кижилерге чүдүүр чоруктуң уржуктарын узуткаваан болза, болдунмайн барып болур турган ийик. Совет күрүнениң делегейге ат-алдары хемчээл чогу-биле өскен.

Ол айтырыгның талазы-биле СЭКП ТК-ның бодунуң ажыл-чорудулгазынга удуртулга болдуруп келгени моральдыг эрес-дидим болгаш коммунистиг чаагай ёзузу дээш боттарывыстың өөрүп четтиргенивисти, магадаанывысты илередирин чөпшээреп көрүңер. Ийи-чаңгыс кижилерге чүдүүр чоруктуң артынчыларын коммунизмниң оруундан арыглаан силерниң партияңарның күжү болгаш баш удур көөр чоруу өндүр улуг тиилелгелерни бо съездиге түңнеп көрүп, мактап ханмас перспективаларны айтыр арганы берип турар-дыр.

Ол чорук чүгле совет улуска болгаш бүгү социалистиг лагерьге улуг аас-кежик эвес, харын база бүгү делегей коммунизмниң амыдыралчы эрге-ажыктарынга дүгжүп, бистиң партияларывыстың социализм дээш демиселин улуг хемчээлдии-биле чиигедип, боттарының хууда сорулгаларын шиитпирлээринге дузалап турар.

Швеция биле Совет Эвилелиниң аразында харылзааларның экижээнин эш Хрущевтуң демдеглээнинге бистер өөрүп турар бис. Бистер Швецияны нейтралитеттиң оруундан чайладыр дээн бүгү-ле оралдажыышкыннар-биле демисежип турар бис. Швед улуска нейтралитет ниитизи-биле тайбының политиказы болуп, ылангыя Совет Эвилелиниң улустары-биле мөңге тайбының политиказы болуп турар деп чүвени онзалап айтыксап тур мен.

Бо съездиден хүлээп алдынар, совет кижилерниң амгы салгалы коммунизм үезинде чурттаарын айтып турар чаа Программа-биле холбаштыр силерниң партияңарга байыр чедирип турар бис.

Бистиң партиявыстың амгы үеде политика талазы-биле иштики кол айтырыы кылдыр санап турары демократияны хөгжүдер дээш бистиң демиселивиске силерниң чаа Программаңар үнелеп четпес дузаны чедирип турар. Ол Программада илереттинген идеялар болгаш сорулгалар делегейниң бүгү коммунистерин сорук киирип, оларга орукту айтып берип турар. Олар болза Швецияның болгаш бүгү капиталистиг чурттарның ажылчы чоннарының тайбың, демократия болгаш социализм дээш демиселинге, эки чурттаалга дээш демиселинге эң-не боттуу-биле дузалап турар — деп, оратор чугаалаан.

— Коммунизм тургузарының Программазын хүлээп албышаан, кижи төрелгетенниң төөгүзүнде чаа үени ажыдып турар делегейниң ажылчын болгаш коммунистиг шимчээшкининде бүгү-ле съездилерден эң чугула бо съездиниң ажылын бистер канчаар-даа аажок улуг өөрүшкү болгаш чоргаарал-биле хайтаарап турар бис — деп, Бразилияның Коммунистиг партиязының национал удуртулгазының кежигүнү эш **Родригес Жиральдо** съездиниң делегаттарынга байыр чедирбишаан, медеглээн.

Ийи-чаңгыс кижилерге чүдүүр чоруктуң, догматизмниң болгаш сектантызыг чоруктуң уржуктарындан бразил коммунистер дыка качыгдаан — деп, оратор үргүлчүлээн. Ынчалза-даа XX съездиниң ачызында бистиң хүрээлеңивиске шүгүмчүлел болгаш бот шүгүмчүлел калбак хемчээлдиг апарган, ол чорук Бразилияның революциязының бо үеги антиимпериалистиг болгаш антифеодалдыг үе чадазынга дүгжүп турар чаа политиктиг шугумну ажылдап кылыр болгаш марксизм-ленинизмниң мурнунда үреттинип турган принциптерин болгаш норма-чижектерин катап тургузар арганы бисте берген. Моон ужурундан бистер СЭКП-ниң XXII съездизиниң айыткан угланыышкынынга боттарының шынчызын бо съездиге чаңгыс эп-сеткилдиг бадыткап турар совет эштерге сагыш-сеткиливисти каттыштырып турар бис.

Экономиканың, эртемниң, техниканың, культураның талазында социалистиг улуг чаатылгалары болгаш улус массаларның материалдыг чаагай чоруун бедидип турары дээш Совет Эвилелиниң ак-дуңма улустарынга ынак апарган бразил нацияның ажылчын аңгызы, өске-даа революсчу болгаш депшилгелиг күштери Совет Эвилелиниң чаа чедиишкин бүрүзүн национал хосталга, демократия, тайбың болгаш социализм дээш боттарының хууда демиселинге күчүлүг деткимче кылдыр көрүп турар.

Бодунуң чуртунда демократтыг шимчээшкинниң хөгжүлдезиниң дугайын чугаалааш, Родригес Жиральдо СЭКП-ниң XXII съездизинге бразил коммунистерниң чагаазын номчаан.

Империалистиг тергиидээшкинден боттарының национал хосталгазы дээш демисежип, тайбынче, демократияже болгаш социализмче чүткүп турар Бразилияның ажылчы чоннары болгаш чону коммунизмниң чаагай херээ дээш силерниң могаг чок ажыл-чорудулгаңарны магадаашкын-биле болгаш ынакшыл-биле хайгаарап көрүп турар деп чагаада чугаалап турар.

Суданның Компартиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү эш **Ибрагим Мустафа** съездиниң делегаттарынга байыр чедирбишаан, Суданның ажылчы массалары боттарының чырыткылыг келир үезиниң дээди үлегерин силерниң чурттуңардан көрүп турар деп медеглээн. Коммунизм тургузарының Программада салдынган сорулгаларын силерниң күүседиринерге бистер бүзүрелдиг бис.

СЭКП-ниң Программазының төлевилели болгаш эш Хрущевтуң илеткелдери болза марксизм-ленинизмниң өөредиин бистиң үевисте чогаадыкчы ёзу-биле амыдыралга боттандырып турарының эң улуг үлегери болуп турар деп оратор демдеглээн. Аналистиң ханызы, бодалдың калбаа-биле онзаланып турар ол чугула документилер марксизм-ленинизмниң эртинезин байыдып, бүгү делегейде ажылчын аңгының тайбың, демократия, социализм дээш демиселин чиигедип турар.

Эш Мустафа Албанияның Күш-ажылчы партиязының удуртукчуларының чарылдырыкчы туружун шиитпирлии-биле буруу шаап, делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң быжыг чаңгыс аай чоруунуң оруунче ол партияның дедир эглип кээринге идегелин илереткен.

Бистиң партиявыс тургустунуп келгениниң эң эгезинден тура-ла Лениннниң айыткан оруу-биле чорупкелген деп оратор үргүлчүлээн. Бистиң партиявыс Суданның ажылчы массалары-биле адырылбас харылзаага өзүп, оларны патриотизмниң болгаш интернационализмниң ёзузунга кижизидип келген. Ол бүгү империализмге удур демиселге национал хосталгалыг шимчээшкинни быжыглап, Суданның национал хамаарышпас чорукту чедип алырын элээн хемчээлдии-биле чиигеткен. Ол хамаарышпас чорукту быжыдарының болгаш ону улам ыңай хөгжүдериниң кол негелдези болза, социалимниң лагери-биле кады ажылдажылганы тургузары болур деп чүвени бистиң улузувус эки билип турар.

Коста-Риканың «Улусчу авангард» партиязының Национал комитединиң секретары эш **Оскар Варгас** съездиге изиг байырны чедирген.

— Эргим эштер! Коста-Риканың «Улусчу авангард» партиязының мурнундан силерге байыр чедирип, Төп Америкада бистиң улуг эвес чуртувустуң улузунуң изиг ынакшылын силерге илередир хүндүлүг даалганы алган кижи мен — деп, ол медеглээн.— Америк империалистиг араатанның аспаанда кирген чоннуң демиселин баштап турар бистиң партиявыска Силерниң хүлээп алыр Программаңар сорук киирикчи күш болур.

Бистиң революстуг демиселивистиң чедиишкинин магадылап турар эң чугула чүүл болза социалистиг лагерьниң чурттарының база коммунистиг болгаш ажылчын партияларның чаңгыс эви-биле сырый каттышканы болур деп оратор оон ыңай чугаалаан.

Революциядан корткаш, Коста-Риканың чагырыкчы кижилери болгаш оларның империалистиг ээлери калчаарап турар апарган, оларның ындыг чоруу Латин Америка, мурнунда бодап турганы ышкаш, социализмге тура чок эвес деп чүвени куба революция көргүскен соонда улам дендээн деп, эш Варгас медеглээн. Чонга болгаш ооң партиязы — «Улусчу авангардка» удур чагырыкчы бөлүктерниң кадыг-дошкун дерзии чоруктарын ол чугаалаан. Ынчалза-даа оларга кандыг-даа дерзии чоруктар дузалап шыдавас, чүге дээрге бистиң улустарывыстың даштыкының болгаш чурттуң мөлчүкчүлеринден хосталырының төөгү талазы-биле чайлаш чогу база оларның өлче чүткүлү бот-бодундан хоорттунмас. Бистиң Төп Америкавыстың шаг-шаандан хожудангай болгаш мөлчүттүрүп чораан улустарының шиитпирлиг революстуг демиселче көдүрлүп үнер шагы чоокшулап олурар.

Индирде — Перунуң Коммунистиг партиязының ТК-зының секретары эш **Хорге дель Прадо**. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының чаа Программазын хүлээп ап турар СЭКП-ниң XXII съездизинге—коммунизм тургузукчуларының съездинге онза сеткил ханышкыны-биле байыр чедирип тур бис деп, ол чугаалаан.

Америк чээли берикчилериниң холунда дыңнангыр чепсек болуп турар Пардо-Бельтранның чазааның национал дарлалы тергиидеп турар хамаарылгалыг, чартык феодалдыг Перуда боттарының негелделерин боттандырар дээш демисежип турар ажылчыннарны, тараачыннарны болгаш сургуулдарны араатанзыг ёзу-биле аажылаар чорук мырыңай кедерээн. Нефтини доп-дораан национализастаары болгаш социалистиг чурттар-биле харылзааларны тургузары дээш, ёзулуг аграрлыг реформаны чорудары дээш антиимпериалистиг шимчээшкин бүгү чуртта калбарган.

Марксизм-ленинизмниң принциптеринге чайгылыш чок бердингенивисти медеглевишаан, бүгү делегей улустарының коммунистиг шимчээшкининиң хүрээлениниң чаңгыс эвин божаңнадырын оралдажып турар Албанияның Күш-ажыл партиязының удуртукчулары ышкаштарга шиитпирлиг удурланып тур бис деп оратор чугаалаан.

Бистиң олуржуп турарывыс СЭКП-ниң XXII съездизиниң үнелеп четтинмес дуржулгазын Перунуң Коммунистиг партиязы бодунуң чуртунга ажыглаар деп сөстер-биле эш Прадо бодунуң чугаазын дооскан.

Ооң сөөлүнде съездиниң делегаттары Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Уставында өскерилгелер дугайында эш Ф. Р. Козловтуң илеткелин чугаалажырынче киргеннер.

Украинаның Коммунистиг партиязының ТК-зының ийиги секретары эш **И. П. Казанец** санал берген. Республиканың бүгү ажылчыннары партия-биле, бүгү чон-биле кады коммунистиг партияның болгаш совет чазактың иштики болгаш даштыкы политиказын бүрүнү-биле деткээн дугайын ол чугаалаан.

СЭКП-ниң Программазында айыттынган партияның ам келир чээрби чылдарда өндүр чаагай баш бурунгаар айтыышкыннары удуртулганың деңнелин улам ыңай бедидерин, партийжи организастыг болгаш идеологтуг ажылдарны болбаазыраңгайжыдарын негеп турар. Ол бүгү чүүлдер съездиге чугаалажып көөрү-биле киирген СЭКП-ниң чаа Уставының төлевилелинде бар болуп турар. Ында партийжи амыдыралдың бузулбас ленинчи принциптери хевээр арткан, партия организацияларының ажыл-чорудулгазының деңдии улуг дуржулгазы болгаш практиказы эртем ёзугаар түңнеттинген, партийжи ажылдың организастыг хевирлери-биле Программадан — коммунизм тургузуушкунунуң Программазындан үнүп турар чаа байдалдың, чаа сорулгаларның аразында долу дүгжүүшкүн тургустунган. Партияның иштики амыдыралын улам ыңай демократчыдар дугайында, коммунист бүрүзүнүң чогаадыкчы идепкейин бедидер дугайында ленинчи чүүл Уставта кииртинген.

Партия эге организацияларынга, районнарның, хоорайларның, областарның партия конференцияларынга болгаш Украинаның Коммунистиг партиязының XXII съездизинге Уставтың төлевилелин коммунистер чаңгыс үн-биле деткээн дээрзин эш Казанец чугаалаан. Уставтың төлевилелин чугаалажып көөрү бедик идепкейлиг эрткен. Бо айтырыг талазы-биле 285 коммунистер санал берген, оон аңгыда 20 муң ажыг чагаалар болгаш чүүлдер партияның чер-чер органнарынга болгаш редакцияларга келгилээн.

Партияның иштики амыдыралынга хөй-хөй чаа чүүлдер тыптып кээп турар, улам-на калбак активтер бөлүктери партия органнарының ажыл-чорудулгазынга хаара туттунуп турар деп эш Казанец медеглээн. Амгы үеде Украинаның партия комитеттеринде штаттан дашкаар 10 муң ажыг инструкторлар, 157 штаттан дашкаар килдистер, 1940 хөй-ниитичи советтер болгаш комиссиялар ажылдап турар. Оларда хөй-ниитичи байдал-биле 55 муң ажыг коммунистер—шалыңныг партия ажылдакчыларындан дөрт катап хөй кижи ажылдап турарлар. Эге организацияларга партийжи контрольдуң комиссияларынга 90 муң ажыг коммунистер соңгуттурган.

Штаттан дашкаар ажылдакчыларның дөртүң үш кезээ дээди болгаш дооспаан дээди эртемниг кижилер, оларның хөй кезии — үлетпүрнүң болгаш көдээ ажыл-агыйының тускай мергежилдиг кадрлары болур дээрзин эш Казанец чугаалаан. Шак ындыг идегелдиг дузалакчыларлыг болган партия органнары амыдыралды тода көрүп, ажыл-агый бүрүзүн, партия организациязы бүрүзүн хандыр өөренип болгаш оларның ажылын эки углап башкарып шыдаарлар.

Ооң-биле чергелештир мурнакчы дуржулга, партийжи амыдыралдың чаа хевирлери кошкак нептереттинип турарын, ол айтырыглар талазы-биле солун, ханы уткалыг брошюралар болгаш номнар ам-даа эвээш парлаттынып турарын, ол айтырыгларны солуннарга, журналдарга, кинога, радиога, телевидениеге кошкак чырыдып турарын оратор демдеглээн.

Чаа Устав партия организациязы бүрүзүнүң, бүгү коммунистерниң дайынчы аргалыын бедидеринге идиг берип, партияның Программазында төөгүлүг баш бурунгаар айтыышкыннарны күүседиринге бодунуң туружун тодаргайлап алыр талазы-биле оларга дузалаар. Съездиниң шиитпирлери, СЭКП-ниң чаа Программазы болгаш Уставы партияның күжүн болгаш күчүзүн оон-даа бедикче көдүрер, коммунистерниң болгаш бүгү ажылчы чоннарның энергиязының болгаш чогаадыкчы чоруунуң көстүп көрбээн көдүрлүүшкүнүн болдурар деп И. П. Казанец саналының түңнелинде чугаалаан.

Программада айыттынган улуг сорулгалар партияның бүгү звеноларының, ооң бүгү организацияларының, коммунист бүрүзүнүң ажыл чорудулгазын улам ыңай экижидерин негеп турар дээрзин партияның Москва хоорай комитединиң секретары эш **Н. Г. Егорычев** чугаалаан. Чаа Устав партияның программазы-биле бүрүн дүүштүр ажылдап кылдынган, СЭКП-ниң аажок улуг организакчы дуржулгазын эртем ёзугаар түңнеп, партия тургузуушкунунуң ленинчи принциптерин, партия дугайында марксисчи-ленинчи өөредигни хөгжүдүп турар. Москва хоорайның партия организациязының коммунистери СЭКП-ниң чаа Уставының төлевилелин бүрүн болгаш долузу-биле деткээннер деп эш Егорычев чугаалаан. СЭКП-ниң чаа Уставының кол идеязы — партияның иштики демократиязының улам ыңай хөгжүлдези — партийжи амыдыралга СЭКП-ниң XX съездизиниң сөөлүнде болгулаан шынар талазы-биле улуг өскерлиишкиннерни быжыглап болгаш хөгжүдүп турар деп Москваның коммунистери бүгү-ле хуралдарга болгаш конференцияларга улуг сеткил-ханышкынныг демдеглээннер. СЭКП-ниң XX съездизинге ажылдап кылдынган ленинчи угланыышкынга удурланып турган антипартийжи бөлүктүң буруу ажыл-чорудулгазын Москваның партия организациязы чаңгыс үн-биле буруу шаап көрген деп эш Егорычев медеглээн. Москва хоорайның партия организациязы XX съездиниң сөөлүнде бодунуң хүрээлениң 177 муң кижиге көвүдеткен болгаш амгы үеде 586 муң коммунистерлиг болуп турар.

Партия комитеттерниң ажыл чорудулгазынга хөй-ниитичи ёзу-биле коммунистерни киириштирериниң аңгы-аңгы хевирлерин ажыглаар дугайында чүүлдү СЭКП-ниң Уставынга киирери чөптүг деп Москваның коммунистери санап турарын ол чугаалаан.

Москваның партия организациязы кезээде Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының идегелдиг чөленгиижи болуп келген, болуп турар-даа, моон соңгаар-даа болур деп Н. Г. Егорычев медеглээн.

Октябрь 28-те кежээки хурал

Украин ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш **В. В. Щербицкий** кежээки хуралга даргалаан. СЭКП Уставынга өскерилгелер дугайында илеткелди чугаалажып көөрүн үргүлчүлээн.

Коммунистиг партия болза совет кижилерге улам чоок, улам тудуш апарган, а ооң ат-алдары кажангызындан-даа артык өскен деп чүвени партияның XXII съездизинге бүгү улустуң белеткели эң тодаргайы-биле бадыткап көргүскенин СЭКП-ниң Ленинград обкомунуң секретары эш **В. С. Толстиков** чугаалаан. А ол чорук бистиң коммунистиг партиявыс—совет улустуң партиязы дээрзиниң дугайында СЭКП-ниң Программазының болгаш Уставының айытканының шынныын база катап бадыткап турары ол-дур.

Сталинга чүдүүрүнүң марксизм-ленинизмге таарышпас салдарын буруу шапкаш, партийжи амыдыралдың ленинчи норма-чижектерин катап тургускаш, СЭКП-ниң Төп Комитеди коллективтиг удуртулганың ленинчи принцивин эң шыңгыы сагыырынче быжыг угланыышкынны алган.

СЭКП-ниң Программазының дугайында илеткелинге Н. С. Хрущевтуң чугаалааны болза: «Үшкү Программаны белеткээриниң үезинде Ленин-биле үргүлчү сүмележип, ооң өттүр көрүүшкүннүг айтыышкыннарын, социализм болгаш коммунизм тургузуушкунунуң дугайында ооң гениалдыг идеяларын барымдаалап турган бис. Мынчангаш бо Программаны ленинчи Программа кылдыр адаар бүрүн барымдаалыг бис». Бо сөстерни партияның Уставының төлевилелинге база бүрүнү-биле хамаарыштырып болур. Партияның чаа Уставының төлевилелин Ленинград хоорайның болгаш областың коммунистери сорук киришкин болгаш өөрүшкү-биле уткаан. СЭКП-ниң Уставын чугаалажып көөр талазы-биле партия хуралдарынга 30 муң ажыг коммунистер санал берип, төлевилелди чаңгыс эп-сеткилдиг чүүлдүгзүнүп көрген. Партияның чаа Уставын хүлээп алыр дугайында саналды Ленинградтың партия организациязының коммунистериниң өмүнээзинден киирип тур бис. Чүге дээрге бо Устав Программаның негелделеринге бүрүнү-биле дүгжүп турар болгаш бистиң чуртувуска коммунизм тургузуушкунунуң ленинчи сорулгаларын боттандырар талазы-биле партия ажылының чаа негелделерин барымдаалап турар.

Партия кежигүнүнден кандидатче шилчидер коммунисте кеземче көргүзериниң ындыг хемчээн партия Уставының төлевилели көрүп турар. Бис бодаарывыска, кеземче көргүзериниң ол хемчээн чамдык коммунистер шын эвес тайылбырлап турар ышкаш. Партия кежигүнүнге кандидат болуп кирери — кижиниң амыдыралынга өөрүшкүлүг шылгараңгай болуушкун-дур. Ол ындыг болуру-даа билдиңгир, чүге дээрге коммунистерниң ленинчи улуг партиязының кежигүнүнге кижиниң кандидат болуп киргени ол-дур. Ындыг турда-ла партияның бүзүрелин шынзыктырбаан коммунистерге кеземче кылдыр кандидатче шилчидерин Устав төлевилели көрүп турар. Ынчаарга, бис бодаарывыска, ол чорук партия кежигүнүнге кандидаттың адын куду көрүп, ооң ужур-дузазын кудуладып турар-дыр.

Мынчагаш, кеземче көргүзериниң хемчээ кылдыр коммунисти партия кежигүнүнден кандидатче шилчидер чорукту Уставтың төлевилелинден казыырын саналдап турар бис. Оон ыңай, бо хемчегни кончуг хөвар көргүзүп турар болгай.

Түңнелинде ораторнуң чугаалааны болза: Совет кижилер партияны шылгаттынган, каңналган баштыңчызы болгаш башкызы, бистиң бүгү тиилелгелеривистиң организакчызы кылдыр көрүп турар. Чаа Программа-биле чепсеглеттинген бистиң улузувус марксизм-ленинизмниң тиилеттирбес түгүнүң адаа-биле чорааш, коммунизм тургузуушкунунга чаа-чаа улуг тиилелгелерни чедип алыр.

— Төп Комитеттиң отчёду-биле болгаш СЭКП-ниң чаа Программазы-биле тудуш холбашкан айтырыгны чугаалажып көрүп турар-дыр бис— деп, Совет Армияның болгаш Шериг-Далай флодунуң Политиктиг кол эргелелиниң начальниги Совет Эвилелиниң Маршалы **Ф. И. Голиков** чугаалаан.— СЭКП-ниң чаа Уставының төлевилелиниң бүгү негелделерин чүмү-биле бүрүн деткип турар болгаш ону дээш бир эп-сеткилдиг бадылаар бис деп съездиге чугаалаптар болзумза, Чепсектиг Күштерниң коммунистериниң нииити санал-оналын илереткеним ол болур дээрзинге ханы бүзүрелдиг мен.

Бодунуң чугаазының хөй нуруузунга Чепсектиг Күштерде партийжи-политиктиг ажылдың дугайын Маршал чугаалаан. Ийи-чаңгыс кижиге чүдүүр чоруктуң уржуктарынга удур, фракционерлерниң антипартийжи бөлүглежиишкининге удур партияның ленинчи шугуму дээш демиселге Совет Армияның болгаш флоттуң коммунистери кезээде ленинчи Төп Комитеттиң бузулбас чөленгиижи болуп келгеннер. Олар ам-даа шак ындыг бузулбас чаңгыс эптиг чөленгииш болуп турар болгаш моон соңгаар-даа болур.

Бистиң Чепсектиг Күштеривистиң амыдыралынга онза черни ээлээн 1957 чылдың октябрь Пленуму Төп Комитеттиң ажылында шыңгыы ленинчи угланыышкынны илереткен, айыылдыг антипартийжи шугумну болгаш Камгалал министри турган Жуковтуң үүлгедиишкиннериниң бонапартчы угланыышкынын ол Пленумнуң шиитпири-биле үндезини-биле узуткаан. Шериг чөвүлелдериниң, политиктиг органнарның болгаш партия организацияларының ролюн кошкатканындан болгаш тоомча чок болдурганындан ынчан байдал кайы хире шыңгырай бергени көстүп турар-дыр. Бүгү чадаларның начальниктери—коммунистерниң сагылга-чурумунда болгаш ажылында четпестерни партийжи ёзу-биле канчаар-даа шүгүмчүлээрин армияга хоруглаан турган. Чаңгыс кижиниң углап-баштаарының партийжи үндезинин ап октапкан, бодунуң чагыргазында кижилер-биле харылзажырда бедик көрдүнер, доңгун, кара-туразында аажылаар болгаш коргудуп-сүрттедир чоруктар нептерээн турган болгаш командирлер-биле политажылдакчыларның аразынга башкаланыышкынны күштелдирип турган болгай. Партийжи амыдырал болгаш политорганнарның ажылыда кызыы чырыдыышкын-биле кызыгаарлаттынып турган. Политиктиг кол эргелелди куду чергелиг кылдыр көрүп, партияның Төп Комитединиң контролюндан үнер, партиядан болгаш улустан армияны база флотту башкаландырар дээш чүүл-бүрү аргалар-биле оралдажыышкыннарны кылып турган.

(Төнчүзү 8-ки арында).

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ XXII СЪЕЗДИЗИ

(Төнчүзү).

СЭКП Төп Комитеди бодунуң шиитпирлиг айтышкыннары-биле армияның болгаш флоттуң коммунистеринге, бүгү-ле командылакчы болгаш политиктиг кадрларга үнелеп четпес дузаны чедирген. Армияда байдалды боттуу-биле кадыкшыдар, Чепсектиг Күштерни удуртурунуң ленинчи партийжи принциптерин өй-шаанда катап тургузар, партия организацияларының, политорганнарның болгаш шериг чөвүлелдериниң ролюн болгаш үлүүн бедидер, партийжи үнезин-биле шериглерниң ажыл-чорудулгазының бүгү талаларынга партийжи салдарны күштелдирер арганы ол Пленумнуң шиитпири берген.

ТК-ның ап чоруткан хемчеглериниң түңнелинде партия организациялары идей болгаш организация талазы-биле быжыккан, оларның идепкейи болгаш дайынчы чоруу көскүзү-биле өскен деп эш Голиков уламчылап чугаалаан. СЭКП ТК-ның октябрь Пленумунуң соонда партияга шериг албанныгларны Пленумнуң мурнунда ол-ла үе-биле деңнээрге оон барык ийи чартык катап хөйнү хүлээп алган. Офицер составының иштинде партийжи кижилерниң саны өскен. Роталар болгаш батареялар командирлериниң 90 хуузу партия кежигүннери болуп турар.

ТК-ның октябрь Пленумунуң соонда армияда болгаш флотта батальоннарны болгаш дивизияларны ап көөрге, партия эге организацияларының саны ийи катап көвүдээн. 1958 чылдың январь бирге чедир роталарга болгаш оларга деңнежип турар ындыг кезектерге партия бөлүктери чүгле 40 хуу турган, а амгы үеде ол-ла кезектерниң нийти санының 93 хуузунда партия организациялары азы партия бөлүктери бар апарган деп маршал медеглээн.

Эш Голиков чер-черниң партия, совет болгаш хөй-нийти организациялары-биле шериг кезектериниң болгаш корабльдерниң харылзаазын быжыглаарының чугулазын онзалап демдеглээн.

Ленинчи Төп Комитеттиң шылгаттынган удуртулгазы-биле армияның болгаш флоттуң коммунистери бистиң улуг Ада-чуртувустуң тайбынны болгаш айыыл чок чоруу чайгылыш чок болзун дээш бүгү чүүлдерни кылырын эш Голиков съездиге бүзүреткен.

СЭКП-ниң Приморье крайкомунуң бирги секретары эш **В. Е. Чернышев** мынча деп чугаалаан: СЭКП-ниң чаа Уставының чүүл бүрүзү, одуруг бүрүзү совет улустуң коммунизм дээш демиселиниң сорук кииирикчизи болгаш организакчызы — партияның ролюн бедидер дугайында ленинчи сагыш салышкын-биле синниккен. Партия эге организацияларынга эрткилээн хуралдар болгаш партия конференциялары коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң идепкейиниң өскенин, бистиң чуртувустуң хөгжүлдезиниң чаа төөгүлүг үе-чадазында салдынган сорулгаларны оларның ханызы-биле билирин көргүскен.

Крайның партия организацияларынга Программаның болгаш Уставтың төлевилелдерин калбаа-биле чугаалажып көргени партияның организакчы болгаш идеологтуг ажылының деңнелин улам ынай көдүрериниң, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң партийжи удуртулгазының методтарын экижидериниң талазы-биле тодаргай практиктиг сорулгаларны шиитпирлээри-биле сырый харылзаалыг болган дээрзин оратор үргүлчүлеп чугаалаан.

Приморьениң партия организациязы болгаш ажылчы чоннары үлетпүрнүң болгаш көдээ ажыл-агыйының хөгжүлдезинге элээн улуг чедиишкиннерни чедип алганнар. Крайда үлетпүр продукциязын бүдүрүп үндүрери СЭКП-ниң XX съездизиниң сөөлүнде эрткен чылдарның дургузунда барык ийи катап өскен. Чеди чылдың баштайгы ийи чылдарының онаалгаларын ажыр күүсеткен.

Балык, хөмүр даш болгаш үлетпүрнүң өске-даа адырларының продукция бүдүрүп үндүрери хөйү-биле көвүдээн. Үлетпүрнүң хөгжүлдези чеди чылдың планының контроль чурагайларын мурнап турар, ынчаарга цемент болгаш продукцияның өске-даа чамдык хевирлериң бүдүрер талазы-биле чеди чылдың төнчүзүнде планнаан деңнелди ам чедип алган.

Амгы Приморье болза — ол дээрге чаа тудугларның крайы — дээрзин оратор үргүлчүлеп чугаалаан. Чоокка чедир-ле ээн тайга турган черлерде ам чаа-чаа заводтар болгаш фабрикалар, рудниктер, шахталар, хоорайлар болгаш ажылчын суурлар өзүп үнүп турар, автомобиль оруктарын кылып, электри дамчыдылгазының бедик күштүг шугумнарын кылып турар. Чеди чылдың чүгле баштайгы ийи чылында крайда 112 чаа бүдүрүлгелерни болгаш цехтерни ажыглалга киирген. Хөй бүдүрүлгелер амгы үениң чаа техниказының баазазынга чаартыр тургустунуп турар.

Партия организациялары болгаш көдээниң ажыл-ишчилери көдээ ажыл-агыйны көдүреринге улуг курлавырларны дүрген ажыглаар дээш кызып ажылдап турарлар. Чеди чылдың баштайгы ийи чылдарының дургузунда эътти, сүттү, дагаа чуургазын, дүктү садып алыры өскен, малдың баш саны элээн көвүдээн.

Крайда кылдынган чүүл болза, бо чеди чылда кылза чогуур улуг ажылдың чүгле эгези-дир. Келир 20 чылдарда оон-даа өндүр улуг сорулгаларны күүседир болуп турар.

Ыраккы Чөөн чүк аажок байлактыг район болуп турар деп эш Чернышев чугаалаан. Ол байлактарны шиңгээдип алыр дээш сөөлгү чылдарда чамдык чүүлдерни кылган. Ындыг-даа болза ыраккы чөөн-чүк крайларның болгаш областарның улус ажыл-агыйының комплексилиг хөгжүлдезиниң, үлетпүрнүң кол адырларын специализастаарының болгаш кооперастаарының айтырыгларын оожум шиитпирлеп турар.

Эш Чернышев крайның экономиказының хөгжүлдезиниң айтырыгларынга, Приморьениң партия организацияларының ажылынга тодаргайлап доктаап чугаалаан. СЭКП-ниң чаа Программазы болгаш чаа Уставы төөгүлүг документилерни хүлээп алгаш, бистиң улуг партиявыс совет улустуң чырыткылыг келир үези — коммунизмче тиилелгелиг шимчээшкининге бодунуң хүрээлениниң дайынчы чоруун, бодунуң организакчы ролюн улам-на бедидер деп, эш Чернышев бодунуң чугаазының түңнелинде чугаалаан.

Партияның эң чугула ачы-хавыязы болза партийжи амыдыралдың болгаш удуртулганың коллективтиг принцивиниң ленинчи норма-чижектерин катап тургусканы, ийи-чаңгыс кижиге чүдүүр чорукту шиитпирлии-биле буруу шапканы болгаш ону ашканы, партияга удур фракцылыг бөлүктү чылча шапканы ол болур деп, СЭКП-ниң Москва обкомунуң секретары **О. П. Колчина** съездиниң индиринден чугаалаан.

СЭКП-ниң Программазының болгаш Уставының төлевилелдерин Москва чоогунуң коммунистери, ажыл-ишчилери бүгү совет кижилер ышкаш изии-биле хүлээп алганының дугайын эш Колчина чугаалаан. Эш Колчина СЭКП-ниң чаа Уставы коммунистерниң идепкейлиг болгаш инициативтиг чоруунуң өзеринге, партия организацияларының дайынчы чоруунуң бедиринге ёзулуг кызыгаар чок делгемни ажыдып берип турар партияның организастыг күштүг чепсээ-дир дээрзин характеристкалаан.

Партияның Уставының чаа чүүлдери партия комитеттериниң ажылынга кайы хире улуг дузалыг болуп турарын хөй-хөй партия комитеттериниң практиказында ам безин барын көрүп болур деп, оратор чугаалаан. Партия эге организацияларының ажыл-чорудулгазын таарыштырып дузалажыры-биле партия организацияларының секретарьларының чөвүлелин элээн хөй районнарда хөй-нийти талазы-биле тургусканы партияның хооркомнарынга болгаш райкомнарынга база улуг дузаны чедирип турар. Хөй-нийти талазы-биле төлевир чок ажылдаар чорук идеологтуг ажылда база калбарган. Хөй-нийти талазы-биле хөй-хөй районнарда агитаторлар бажыңнарын, партийжи кабинеттерни, культура университеттерин тургускулааның оратор демдеглээн.

Исландияның Чаңгыс аай социалистиг партиязының Төп Комитединиң политбюро кежигүнү **Гудмундур Вигфуссон** чүве чугаалаан. Совет Эвилелиниң амыдыралын Исландияның ажылчын ангызы улуг кичээнгей-биле хайгаарап турар деп ол чугаалаан. Социализм тургузуушкунунда силерниң чедиишкиннериңерге исландия ажылчыннар сеткилиниң ханызындан кезээде өөрүп келген. Исландияның ажылчы чоннары, ылаңгыя социалистер силерниң чеди чыл планыңарның калбарыышкынын болгаш дидимин магадап турар.

Бис СЭКП-ниң чаа Программазында тайылбырлаттынган планнарның улуг чаагайынга болгаш дидиминге онза өөрүп турар бис. Экономиканың болгаш культураның хөгжүлдезиниң көстүп көрбээн бедик темпизиниң болгаш кижилерниң херегцелин хандырар талазы-биле элбекшилдиң коммунистиг нийтилелинче кирип болурунуң аргазын бээр ындыг деңнелди чедип алырының сорулгазын партия ол Программада салып турар.

Бистиң үевис хамыктың мурнунда ийи онза чүүлдер-биле: социализмниң шаап халдаашкыны болгаш тиилелгелери-биле, колониалдыг улустарның хосталга болгаш хамаарышпас чорук дээш тиилелгелиг демисели-биле характерленип турар деп, эш Г. Вигфуссон үргүлчүлээн. Совет Эвилелинге болгаш өске-даа социалистиг чурттарга социализмниң тиилелгези бүгү капиталистиг делегейниң ажылчы чоннарын социализм дээш демиселге сорук киирип турар.

Ам үеде америк империализмниң талазындан күштелип турар айыылдың түңнелинде Исландияның кырында кыжанныг база катап диргелип келген деп, оратор уламчылаан. Чер делегейге тайбынга болгаш хөй-хөй улустарның хамаарышпас чоруунга боттуг кыжаныг болуп турар шериг баазаларының сырый четкизи-биле делегейде империалистер дузактар салып алганнар. Ындыг баазалар бистиң чуртувуста база тургустунган. Оларны Исландияның улузунуң хөй нурууузунуң турасоруунга чөрүштүр америк империалистер тургусканнар. Моон ужурунда Исландияның девискээринде даштыкы баазаларны узуткаар дээш демиселди идепкейлиг чорудуп турар чоннуң бүгү кезектерин каттыштырган нийти национал организацияны бистиң чуртувуста ам тургускан.

Бо съездиге олуржур арганы биске бергениңер дээш Исландияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының өмүнээзинден силерге өөрүп четтиргенивисти илередирин чөпшээреп көрүңер! Эң-не чаагай идеалды боттандырар — коммунистиг нийтилелди тургузар дээш демиселге аас-кежиктиг болгаш чедиишкинниг болуруңарны силерге күзеп тур бис деп, Гудмундур Вигфуссон чугаалаан.

Кижи төрелгетенниң эң-не угааннығларының, мөлчүткен кижилерниң чүс-чүс чылдарның дургузунда күзеп келгени коммунистиг нийтилелдиң тургузукчуларының бо съездизинче моортан хөй муң километр ырак Африканың болгаш Мадагаскарның чөөн чүгүнде турар ыраккы ортулуктуң эр, херээжен чурттакчыларының кичээнгейи соксаал чок угланган туруп турарынга бүзүреп болур силер, эргим эштер деп, Реюньоннуң Коммунистиг партиязының Бирги секретары эш **Поль Бержес** СЭКП-ниң XXII съездизинге чугаалаан.

Оон төрээн чуртунга колонизаторларның дерзии үүлгедиглериниң бужар түңнелдериниң дугайын ол чугаалаан. Ортулуктуң чурттакчылары аарыгдан, аш-түреңги чоруктан, түрегделден үргүлчү качыгдап турар. Ортулуктуң бир чурттакчызының чылда орулгазы ортумаа-биле француз шериглерниң шаажылал отрядтарының солдадының айда шалыңындан үш катап эвээш болуп турар.

Каржы шаажылалдар турза-даа, Реюньоннуң коммунистери совет улустуң чедиишкиннеринге сорук кирип, боттарының тиилелгезинге бүзүреп, дарлалдың болгаш мөлчүлгениң ёзу-чурумунга удур шиитпирлиг, берге демиселин улам күштелдирип турарлар.

Силерниң Программаңар коммунистиг нийтилелди тургузарының оруктарын болгаш аргаларын тодаргайлап турар-дыр. Ол Программа — силерниң демиселиңерниң тугу болуп турар деп, Поль Бержес медеглээн.

Делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң күчүзүнүң үнер дөзү болза оон чаңгыс эви болгаш сырый каттыжыышкыны болуп турар дээрзин оратор уламчылап чугаалаан. Ынчангаш, Албанияның Күш-ажыл партиязының удуртукчуларының шын эвес туружун шиитпирлиг буруу шаап турар бис.

Эштер Гагарин, Титов олар октаргай делгеминче маадырлыг ужуткаш, төрээн чуртунче дедир чедиишкинниг ээп келгенинге империалистерниң моондактап шыдаваанын ышкаш коммунизмни тургузар дээш силерниң улуг демиселиңерге олар моондактап шыдавастар деп, оратор медеглээн.

СЭКП-ниң чаа Программазы Латин Америкада кайгамчык улуг сонуургалды болдурган деп, Доминиканың Улусчу-социалистиг партиязының ТК-зының Секретары эш **Хуан Дукоудрай** демдеглээн. Америк империализмниң болгаш боттарының чурттарының национал хамаарышпас чоруун садып, демократтыг эң-не бөдүүн хосталгаларны үреп турар реакцылыг чазактарның талазындан эң-не каржы болгаш дерзии дарлалга Латин Американың улустары таваржып турарлар деп, ол чугаалаан.

Империалистерниң тергиилелиниң дерзии уржуктарынга доминикан улус таварышкан. Шупту чүгле үш миллион чурттакчылыг ол чуртта чартык миллион ажыл чоктарның барын Доминикан республиканың президентизи Балагер КНО-нуң Кол Ассамблеязының сессиязынга миннип чугаалаар ужурга таварышкан болгай деп, оратор медеглээн. Чурттуң чигир болгаш банан плантациялары бар эң байлак черлери дарлакчыларның холунда мөөннеттинген, а тараачыннарның 60 хуузу эң-не эвээш чер участоктуг болуп турар. Чурттуң чонунуң 45 хуузу бижик билбес болуп хевээр артпышаан.

Чурттуң чону хосталга дээш демиселди калбартып, улуг чыскаалдарны болгаш ажыл соксадыышкыннарын чорудуп турар амгы үеде империалистер саттыныкчы эрге-чагырганы камгалаар, мөлчүлгени болгаш түреңги чорукту хевээр артырар дээш дерзии күштерин мобилизастап турарлар.

Совет Эвилелинге баштаткан тайбынның болгаш социализмниң күштери хүн бүрүде өзүп, чаагай салдар-халдавырын улам күштүг көргүзүп турар деп, оратор онзалап демдеглээн. Совет улус алдарлыг Коммунистиг партиязының удуртулгазы-биле чырыткылыг келир үени — коммунистиг нийтилелди чогуур үезинге тургузуп шыдаар дээрзинге быжыы-биле бүзүреп турар бис. Ол дээрге, кижи төрелгетенниң эң улуг тиилелгези болур.

Сальвадорнуң Коммунистиг партиязының ТК-зының Секретары эш **Хосе Санчес** байыр чедирген. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Программазының төлевилели сорук кириишкиннин кайгамчык улуг үнер дөзү болуп, чаагай келир үези дээш маадырлыг демисежип турар хөй миллион кижилерниң мурнунга делгем перспективаларны ажыдып турар деп, ол чугаалаан. Делегейниң пролетар шимчээшкинин хөгжүдер херекке киирген үнелеп четпес улуг салышкыны дээш Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга ханызы-биле өөрүп четтириишкинни Сальвадорнуң Компартиязының өмүнээзинден Хосе Санчес илергейлээн.

СЭКП-ниң Программазы кижи төрелгетенниң дайзыннарынга — империалистерге, реакционерлерге өлүмнүг шииткелди чарлаан. Ынчаарга, кижи төрелгетенниң ол дерзии дайзыннары делегейге чаа халапты таварыштырарын ам-даа оралдажып турарлар деп оратор чугаалаан. Бистиң чуртувустуң чону 30 ажыг чылдарның дургузунда дерзии эрге-чагыргага удур демисежип турар. Төп Американың беш чурттарын — Гватемаланы, Сальвадорну, Гондурасты, Никарагуаны болгаш Коста-Риканы чаңгыс кара-бажың кылдыр хуулдурарын империализм оралдажып турар. Чүгле улустарның национал-хосталгалыг шимчээшкинин империалистерниң базар деп оралдажып турарының дугайында эвес, харын куба улуска болгаш оон алдарлыг революциязынга удур калчаалыг өнчүк-чөңгээлерге америк империализмниң дорт киржир деп бодап турарының дугайында чугаа болуп турар. Бистиң акы-дуңмалышкы куба улуска удур империализм кажан кыжанып турар үеде Сальвадорнуң чону анаа олуруп шыдавас, куба улуска бүгү деткимчени көргүзер апаар деп, Хосе Санчес медеглээн.

Албанияның Күш-ажыл партиязының удуртукчуларының ээлеп турар хоралыг туружун Сальвадорнуң коммунистери бистер эң-не шыңгыы буруу шаап турар бис, чүге дээрге, оларның ол туружу албани улустуң бодунга болгаш делегейниң коммунистиг шимчээшкининге улуг когаралды чедирип турар деп, оратор демдеглээн.

Индирде — Панаманың Улусчу партиязының ТК-зының Секретары эш **Рубен Кастельянос.** Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның төлээлекчилериниң 1957 чылда болгаш 1960 чылда Москвага болган Чөвүлел хуралдарының шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга бодунуң шиитпирлиин Панаманың Улусчу партиязының төлээлери база катап бадыткап тур деп, ол чугаалаан. Ийи-чаңгыс кижиге чүдүүр турган чорукту болгаш оон уржуктарын Панаманың Улусчу партиязы шыңгыы буруу шаап, социалистиг лагерьниң, коммунистиг болгаш ажылчын партияларның чаңгыс эви дээш, пролетаржы интернационализмниң принциптеринге шынчы чорук дээш туржуп турар. Албанияның Күш-ажыл партиязының удуртукчуларының хөделиишкиннерин бистиң партиявыс ажыы-биле буруу шаап турар, чүге дээрге, ол хөделиишкиннер коммунистерниң аажы-чаңының норма-чижектеринге дүүшпейн турар деп, ол медеглээн.

Бистиң хүрээлелвистиң чаңгыс эвин ыдыктыы-биле кадагалаар, чоннуң эрге-ажыктарын хүн бүрүде камгалаар ужурлуг бис. Панам каналының зоназының кырынга Панаманың тугу киискээн турзун дээш, ол канал шериг баазазы болбайн, а сырый каттыжыышкынның болгаш тайбынның көвүрүү болган турзун дээш Панаманың чону демисежип турар.

Совет Эвилелиниң чөптүг туружу-биле бүрүн чөпшээрежип турар бис. Ол туруш тайбынны чүгле магадылап турар эвес, харын империализмге удур демиселинге бистиң чонувустуң күжүн сорук киирип турар. Делегейниң кырынга чаа сылдыс — коммунизмниң сылдызы чырып турар деп, эш Кастельянос чугаалаан.

* * *

Акы-дуңмалышкы коммунистиг болгаш ажылчын партияларның төлээлекчилериниң чугааларын съездиниң делегаттары болгаш аалчылары изиг байыр чедирип уткааннар.

Съезд бодунуң ажылын октябрь 30-де үргүлчүлээн.

Владимир Ильич Ленинниң мавзолейиниң дугайында

СЭКП-ниң XXII съездизиниң доктаалы

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXII съездизиниң **доктаадыры болза:**

1. Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң өлүм чок үндезилекчизи, бүгү делегейниң ажылчы чоннарының баштынчызы болгаш башкызы—**Владимир Ильич Ленинниң** тураскаалын мөңгежидери-биле Кызыл шөлде Кремль ханазында тургускан Мавзолейни моон соңгаар **Владимир Ильич Ленинниң** мавзолейи деп адаар.

2. И. В. Сталинниң мага-бодун салган хааржакты мавзолейге моон соңгаар артырарын ажыктыг эвес деп санаар, чүге дээрге, ийи-чаңгыс кижилерге чүдүүр чоруктуң үезинде Сталинниң ленинчи чагыгларны шыңгыы үрээни, эрге-чагырганы буруу ажыглааны, ак-сеткилдиг совет кижилерге удур массалыг дерзии чоруктары болгаш өске-даа үүлгедиглери оон мага-бодун салган хааржакты В. И. Ленинниң Мавзолейинге артырар аргажок болдуруп турар.

Москвага Карл Маркстың тураскаалының байырлыг ажыдыышкыны

Гениалдыг бодалчы, эртемниг коммунизмниң кезээ-мөңгеде дириг үндезилекчизи Карл Маркска өндүр улуг тураскаалды Москваның төвүнге, Свердлов шөлүнге, октябрь 29-та байырлалдыы-биле ажыткан. Ук тураскаалды 1920 чылдың май 1-де Владимир Ильич Ленинниң монумент салып каан черинде ону тургускан.

Тураскаалды ажыдарынга найысылалдың муң-муң ажылчы чоннары, СЭКП-ниң төөгүлүг XXII съездизиниң төлээлери четкилеп келгеннер. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының болгаш Совет чазактың удуртукчулары, даштыкы чурттарның акы-дуңма марксисчи-ленинчи партияларының төлээлери болгаш оларның баштыңнары, XXII съездизиниң залчылары болуп турар, Африканың хамаарышпас күрүнелериниң демократтыг национал партияларының төлээлекчилери база киришкен.

СЭКП-ниң Москва хоорай комитединиң бирги секретары эш П. Н. Демичев митингини кыска эге сөс-биле ажыткан. СЭКП Төп Комитединиң Бирги секретары, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш Н. С. Хрущевка сөс берген.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының болгаш Совет чазактың даасканы-биле эш Н. С. Хрущев тураскаалды ажыткан.

Шупту бодун гранит даштан чазап тургаш кылган, сес метр бедик тураскаал чыылганнарның мурнунга көстүп келген. Маркстың бүгү боду бурунгаар шала-ла мөгейип алган. Караның кирбиктериниң адаандан угаанныг, бодамчалыг карактары көстүп турар. Ол чугаалап эгелээрге дарлакчыларга удур демиселге каттыжарынче бүгү чурттарның пролетарийлерин кыйгырган чалбыыштыг чугаа шөлге чаңгыланы бээр ышкаш кылдыр сагындырар.

Адаанда ширээзиниң мурнуу талазында, өттүр билген кыйгырыгның мынча дээн сөстерин сиилбип каан: «Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!» Оң талакы хажыызында мынча деп бижээн: «Карл Маркска Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязындан болгаш чонундан».

Тураскаалдың хажыыларында гранит даштан кылган ийи пилоннар туруп турар. Оларның бирээзинде Фридрих Энгельстиң: «Ооң ады-даа, ажыл-херээ-даа чүс-чүс чылдарда чурттаар!» дээн сөстерин; өскезинде В. И. Ленинниң «Маркстың өөредии бүгү тала-биле күштүг, чүге дээрге ол өөредиг шынныг» дээн сөстерин бижээн.

Шөлдүң кырынга хөгжүмнүң үнү чаңгыланы берген, шупту чыылганнар партийжи гимн «Интернационалды» улуг көдүрлүүшкүн-биле ырлааннар.

Эш Н. С. Хрущев митингиниң индиринден чүве чугаалаан.

Карл Маркстың өндүр улуг ачы-хавыязын кижи төрелгетен кажан-даа утпас, оон овур-хевири коммунист бүрүзүнүң, ак-сеткилдиг кижи бүрүзүнүң чүрээнде чурттап чоруур болгаш мөңгези-биле чурттаар-даа апаар деп, ол чугаалаан. Бистер Карл Маркска тураскаалды ажытпышаан, эртемниг коммунизмниң үндезилекчизинге бодувустуң ханы хүндүткелививисти болгаш өөрүп четтиргенивисти ооң-биле илередип тур бис.

Бо тураскаал болза революстуг марксизмниң, пролетаржы интернационализмниң ыдыктыг принциптеринге бистиң партиявыстың болгаш чонувустуң шынчызының бадыткал демдээ болур.

Бистиң өлүм чок баштыңчывыс Владимир Ильич Ленинниң хөгжүткени, Карл Маркстың болгаш Фридрих Энгельстиң улуг өөредиин удуртулга болдурбушаан, бистиң чуртувустуң ажылчын ангызы эрге-чагырганы бодунуң холунга делегейге бир дугаарында алган болгаш күчүлүг социалистиг күрүнени тургускан. 1920 чылдың майда бо шөлге Карл Маркска тураскаалдың дөжээн салып турда, Владимир Ильич Ленин сөс ап чүве чугаалааш, мынча дээн: «Социалистиг нийтилелди организастаарының сорулгазын шиитпирлеп шыдаарывысты, Карл Маркстың тураскаалынга ёзулалды кылып турарывысты делегей байырлалының хүнүнде бүгүдеге көргүзерин күзеп турар бис».

Совет улус марксизм-ленинизмниң тугунуң адаа-биле, бистиң Коммунистиг партиявыстың удуртулгазы-биле социалистиг нийтилелди тургускаш болгаш коммунизм тургузуушкунунче кирипкен.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXII съездизи бо хүннерде Маркска—Энгельска—Ленинге чаа улуг-чаагай тураскаалды салып турар дээрзин Карл Маркска тураскаалды ажытпышаан, бистер чоргаарал-биле чугаалап тур бис. Ол тураскаал—бистиң партиявыстың чаа Программазы, коммунизм тургузуушкунунуң Программазы-дыр.

Карл Маркстың скульптуралыг овур-хевири Москвага турар, улуг бодалчыга болгаш революсчуга боттарының хүндүткелин болгаш өөрүп четтиргенин илередир дээш, кижилер маңаа кээп турар апаар.

Ынчаарга коммунизм тургузуушкунунуң Программазын хүлээп албышаан, бистиң партиявыстың салып турары ол тураскаал шынап-ла өлүм чок. Коммунизмниң тиилелгези-биле бистиң Төрээн чуртувус октаргайның талыгыр бедиинче көдүрлүп үнер, ынчангаш коммунизмниң улуг-чаагай оранын бүгү чурттарның улустары, олар кайа-даа туруп турза-даа, көөр апаар. Ол болза мөңгеде дириг марксисчи-ленинчи өөредигниң чаа алдарлыг тиилелгези болур.

Совет Эвилелинге коммунизмни тургузары бистиң бүгү чер-делегейивиске Тайбың, Күш-ажыл, Хосталга, Дең эрге, Акы-дуңмалышкы чорук болгаш бүгү-ле улустарның Аас-кежик догуннаан турар ындыг үени чоокшуладыр.

Күш-ажылдың кижилериниң холдары-биле коммунизмни тургузары ышкаш, ындыг өндүр улуг тураскаалды тургузарындан артык улуг-чаагай чүү турарыл, эштер!

Марксизм-ленинизмниң кезээ-мөңгеде дириг болгаш хөгжүп турар өөредии делгерезин!

Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының ТК-зының бирги секретары эш Вальтер Ульбрихт индирге үнүп келген.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXII съездизи XX чүс чылдың Коммунистиг манифезин хүлээп ап турар бо кайгамчык хүннерде Ленинниң партиязы, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы бо тураскаалды тудуп тургускаш, бодунуң соратниги Фридрих Энгельс-биле кады бирги Коммунистиг манифестизиниң автору болгаш улуг немец эртемден Карл Маркска тураскаадып турар-дыр дээрзин ол чугаалаан. Нийтилел хөгжүлдезиниң хоойлуларынга үндезилээш күрүне эрге-чагыргазын чаалап алыр болгаш социалистиг нийтилел тургузуун тургузар дээш демиселди чорудар сорулга пролетариаттың мурнунда тургустунган деп чүвени Карл Маркс Коммунистиг манифестиге көргүскен.

Капитализмниң болгаш пролетар революциязының үезинде Карл Маркстың өөредиин чогаадыкчы ёзу-биле хөгжүтпүшаан, Ленин большевиктерниң партиязын каңнаан болгаш ол партия Октябрьның социалистиг Улуг революциязының хүннеринде ядыы тараачыннар-биле эвилелдешкен пролетариатты тиилелгеге чедирип келген.

Пролетариат политиктиг эрге-чагырганы чаалап алган соонда совет улус чер бөмбүрзээниң алдының бир кезиинге Совет Эвилелинге социализм тиилээн. Улуг совет улустуң эрес-маадырлыг, күштүүнүң болгаш аргалыының ачызында, өске-даа хөй-хөй чурттарда коммунистиг болгаш ажылчын партияларның демиселиниң ачызында оон дараазында делегейниң социалистиг системазы тургустунган.

Вальтер Ульбрихтиниң чугаазының түңнелинде айытканы болза, Карл Маркска бо тураскаалды ажытпышаан, бистер болза, делегейни чаартыр, капиталистиг делегейни дүжүрер дээш демисежип чораан оон бүгү соратниктеринге, баштай эвээш чораан демисел талазы-биле оон эштеринге моон-биле кады база тураскаадып турар-дыр бис. Улустарның күжү ол делегейни кайгамчык улуг хемчээл-биле өскерткен-дир! Маркстың, Энгельстиң, Ленинниң чагыглары алдарлыы-биле күүсеттинип турар дээрзин СЭКП-ниң XXII съездизи көргүзүп турар-дыр.

Великобританияның Коммунистиг партиязының Күүскомунуң чигине секретары эш Джон Голланга сөс берген.

Мында, Москвада, ажылчын аңгының революциязының найысылалынга Карл Маркска тураскаалдың ажыдыышкынынга бистиң чыглып келгенивис ханы утка-бодалдыг дээрзин ол чугаалаан. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXII съездизи чаа марксисчи-ленинчи Программаны, коммунистиг нийтилелди тургузарының Программазын хүлээп ап турар үеде мында чыылган бис. Чаа Программа—бистиң үениң ёзулуг Коммунистиг манифези-дир. Маркстың чурттап чораан чүс чылдарның дургузунда Маркстың Коммунистиг манифезиниң чедирип келгени ышкаш ындыг аажок улуг салдарны ол Программа бистиң XX чүс чылывыска чедирер.

Өлүм чок гений болгаш демиселчи чораан Карл Марксты Лондонда Хайгейтск хөөрде орнукшутканын сагындыргаш, Джон Голланның оон ынай чугаалааны болза: Маркс бүгү делегейниң ажылчын аңгызынга хамааржыр. Чер болганда—Германияга болгаш Францияга, Россияга, Испанияга болгаш Америкага социалистиг болгаш демократтыг шимчээшкиннерниң дугайында ол сагыш салып чораан. Маркс боду пролетаржы интернационализмниң дириг боттаныышкыны болуп чораан. Оон ужурунда тураскаалга бистер, «Бүгү чурттарның пролерарийлери, каттыжыңар» деп сөстерни бижээн.

Оон улуг чүүлдү база илередир ужурлуг турган, ынчангаш бистер Маркстың оон улуг дайынчы угаан-бодалын, изиг бүзүрелин демдеглеп турар сөстерни, социализмни хоозун бодалдан эртемче хуулдурар дугайында сөстерни шилип алган бис. «Философтар өртемчейни чүгле янзы бүрү хевирлер-биле **тайбылбырлап чораан**, ындыг болза-даа херектиң ужуру ону өскертиринде болуп турган» деп бистиң бижээнивистиң ужуру бо чүве.

Совет улус улуг Ленинниң болгаш Совет Эвилелиниң улуг марксисчи Коммунистиг партиязының удуртулгазы-биле чорааш өртемчейни ёзулуг өскерткен.

Чоокку 20 чылдарның дургузунда ону оон-даа артык улуг кылдыр өскертир. Ындыг нийтилелди тургузарын Маркстың ынчаар дидими-биле баш бурунгаар чугаалап чорааны силерниң тургузарыңар ужурлуг коммунистиг нийтилел бүгү кижи төрелгетенниң мурнунга тодазы-биле көстүп келген турар. Ынчангаш силер марксизмниң улам-на тиилеп турар күжүн бүгү делегейниң улустарының мурнунга улам чайынналдыр көргүзер силер.

Чугаалар доозулган. Совет Эвилелиниң Күрүне гимнизиниң аялгазы чаңгыланып үнген. Карл Маркстың тураскаалынга чечектер салган.

Карл Маркска тураскаалды скульптор Л. Б. Кебельдиң, архитекторлар Р. А. Бегунецтиң, Н. А. Ковальчуктуң, В. Г. Макаревичиниң болгаш В. М. Маргулистиң төлевилелин ёзугаар күүсеткен.

(СЭТА).

СЭТА-ның дыңнадыы

Оожум Океанның төп кезээниң районунче 12000 километр ажыг ыракка хөй чадалыг чедирикчи-ракетаның ээлчеглиг салып үндүрүүшкүнүн бо чылдың октябрь 28-те Совет Эвилелинге кылган.

Ракетаның ужудуушкуну бердинген программа-биле шыңгыы дүүштүр болуп эрткен.

Сөөлгүзүнүң мурнуу чарыындагы кезээниң македи шыгааган черинге хамаарыштыр ылаптыг, чазыг чок барып, суг кырынга дүшкен.

Эртем шинчилелдериниң төлевилеттинген программазын ол салып үндүрүүшкүн-биле чедиишкинниг дооскан.

Октаргай делгемин улам ынай шиңгээдип алырынга эргежок чугула үнелиг эртем болгаш эртем-шенелде сан-медээлери чедирикчи-ракеталарны салып үндүрүп турганының чорудулгазында алдынган.

Ырак хемчээлдерге хөй чадалыг чедирикчи-ракеталарны ылап дээштиг кылдыр салып үндүргени совет ракета тудуушкунунуң чаа улуг чедиишкиннериниң дугайын херечилеп турар.

1961 чылдың сентябрь 11-де СЭТА-ның дыңнадыында чарлаттынган координаттар-биле кызыгаарлаттынган районга 1961 чылдың октябрь 29-тан эгелеп далайга эжиндирери болгаш самолеттар ужары хостуг дээрзин медеглээринге СЭТА төлээлеттирген.

ТЫВА АССР 7 МИЛЛИОН 313 МУҢ 900 ПУД ТАРААНЫ КҮРҮНЕГЕ САТКАН

	Күрүнеге сатканы (пуд-биле)	
	Октябрь 28-те	Октябрь 29-та
Республика	46.615	34.526
Ооң иштинде:		
Колхозтар	36.173	27.938
Совхозтар	10.492	6.588

Октябрь 29-ка чедир республиканың тараажылары 7 миллион 313 муң 900 пуд тарааны күрүнеге садып, күрүне шыгжамырынга тараа киирер социалистиг хүлээлгезин 110,0 хуу күүсеткен. Ол болза СЭКП-ниң XXII съездизиниң болуп турар хүннеринде Тываның көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилериниң улуг чедиишкини болур.

Күрүнеге тараа садар хүлээлгезин чүгле Каа-Хем район чедир күүсетпээн. Октябрь 28-29 хүннеринде Таңды районнуң совхозтары болгаш колхозтары күрүнеге 847 тонна тарааны саткан. Ол район нийтизи-биле 47.517 тонна тарааны Төрээн чуртка берген. Ол ышкаш бо хүннерде Чөөн-Хемчик район 298 тонна тарааны саткан болгаш күрүнеге тараа садар хүлээлгезин 176,8 хуу күүсеткен. Совхозтардан «Тиилелге» 12950 тонна, «Кызыл партизан» 12845 тонна тарааны күрүнеге дужаап, республиканың социалистиг хүлээлгезин күүседиринге улуг үлүг-хууну кииргеннер.

XXII съездиниң хүннеринде

Таңды районнуң көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXII съездизиниң ажылының төөгүлүг хүннеринде күрүнеге тараа садар талазы-биле алган социалистиг хүлээлгезин алдарлыы-биле күүсеткен. Район 2 миллион 859 муң пуд тарааны күрүнеге садып, азы тараа садарын 1960 чылга деңнээрге 1 миллион 181 муң пуд көвүдеткен. Ол ышкаш дүк садар талазы-биле хүлээлгезин 105,7 хуу күүсеткен. Мал ажылының продуктуларын болгаш тарааны садары үргүлчүлеп турар.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

ТС—01339.
Чагыг № 2112. Культура эргелелиниң типографиязы.